

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων – Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών – Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων – Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

**Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΡΑΣΕΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ:**

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ

ΑΛΕΞΑΚΗ ΟΥΡΑΝΙΑ

Επιβλέπων: Βενιέρης Δημήτρης – Επαμεινώνδας

Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Κόρινθος, Νοέμβριος 2016

Department of Political Studies and International Relations – University of Peloponnese

Department of Economics – Democritus University of Thrace

Department of Economics – Aristotle University of Thessaloniki

Department of Business Administration – University of Piraeus

**Interuniversity Interdepartmental
Master Program in
“Local and Regional Government and Development”**

**EMERGENCE OF SOCIAL SOLIDARITY ACTIONS IN
GREECE OF CRISIS:
THE CASE OF MUNICIPALITY OF ELLINIKO - ARGYROUPOLI**

ALEXAKI OURANIA

Corinth, November 2016

© 2016

Αλεξάκη Ουρανία

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All Rights Reserved

Στον Μιχάλη, τον Παντελή και τον Σταύρο,
τους σημαντικούς άντρες της ζωής μου,
για την υπομονή και την τρυφερή συμπαράσταση τους.

Ευχαριστίες

Με αφορμή τη συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας, ως επιστέγασμα μιας αναμφίβολα ενδιαφέρουσας και ενίοτε επίπονης πορείας, στη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών, θα ήθελα, πρωτίστως να ευχαριστήσω το σύνολο των καθηγητών μου για την υποστηρικτική παρουσία, τις σημαντικές εμπειρίες και τον εφοδιασμό μου με πολύτιμες γνώσεις, ερεθίσματα.

Ιδιαίτερη αναφορά και ευγνωμοσύνη οφείλω στον καθηγητή κ. Βενιέρη Δημήτρη, για την έμπνευση, τον εύστοχο λόγο και τη συμπαράσταση του, όχι μόνο κατά τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας αλλά κυρίως για την επαναπροσέγγιση και επανασύνδεση μου με την ουσία της Κοινωνικής Πολιτικής ως μέσο επίτευξης της κοινωνικής δικαιοσύνης και ευημερίας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συμμετέχοντες πολίτες στην έρευνα που πραγματοποίησα για την πρόθυμη συνεργασία καθώς και δύο εξαιρετικά υποστηρικτικούς ανθρώπους από το περιβάλλον μου, τον Γιάννη και τη Γεωργία.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά την ανάδυση συλλογικών εθελοντικών δράσεων και την εξάπλωση πρωτοβουλιών κοινωνικής αλληλεγγύης, σε συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής αποδόμησης. Η διεξαγόμενη εμπειρική έρευνα εστιάζει στην ανάδειξη βασικών πτυχών λειτουργίας τεσσάρων δομών κοινωνικής αλληλεγγύης σε υπο-εθνικό επίπεδο, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο λόγο των συμμετεχόντων, εθελοντών και ωφελουμένων. Το βασικό ερώτημα της μελέτης αφορά στη διερεύνηση των επιδράσεων της συμμετοχής σε αλληλέγγυες δράσεις και του αντίκτυπου τους στις κοινωνικές εξελίξεις. Στο πλαίσιο αυτό αναζητούνται τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν όχι μόνο την εμπρόθετη δραστηριοποίηση των εμπλεκομένων για την κάλυψη βασικών αναγκών, αλλά και την ανάγκη επαναδιεκδίκησης, με όρους πολιτικούς, στοιχειωδών κοινωνικών δικαιωμάτων και ενός αναθεωρημένου κοινωνικού μοντέλου, ως έμπρακτη αντιπρόταση στην κυρίαρχη κατάσταση. Η επεξεργασία των ερευνητικών ευρημάτων σκιαγραφεί τη συνύπαρξη μιας σειράς αντιφατικών τάσεων. Η ενδυνάμωση της ατομικής και συλλογικής ευθύνης, η κινητοποίηση των πολιτών σε επίπεδο πολιτικό και η πραγμάτωση αλληλέγγυων, βιώσιμων σχημάτων συνεργασίας και αλληλοβοήθειας φαίνεται να αντιπαλεύουν την απουσία προοπτικής και ελπίδας, την κοινωνική απομόνωση, την απόσυρση του κράτους πρόνοιας, την έξαρση των ανισοτήτων και του ατομισμού. Η κοινωνική έκβαση, υπό αυτές τις συνθήκες, μέσα από την αποτίμηση της εκφραζόμενης κοινωνικής αλληλεγγύης, παραμένει ολότελα ρευστή. Από την άλλη, η αναγκαιότητα για αναστοχασμό και επαναπροσδιορισμό των κατευθύνσεων και επιλογών μας ως κοινωνία, μοιάζει επιβεβλημένη καθώς το τέλος της μεταπολιτευτικής περιόδου για τη χώρα μας, όχι μόνο δεν έρχεται ανώδυνα, αλλά υποκρύπτει σοβαρούς κινδύνους διάρρηξης της κοινωνικής συνοχής.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Κρίση, κοινωνική αλληλεγγύη, εθελοντισμός, ατομικισμός, ενεργή πολιτειότητα
κοινωνική συνοχή

ABSTRACT

The thesis at hand delves into the emergence of collective voluntary actions and the spread of social solidarity initiatives, in the midst of economic and social degradation. The empirical research conducted focuses on highlighting key operational aspects of four social solidarity structures at sub-national level, with particular emphasis on the say of participants, volunteers and beneficiaries. The study's core issue is the research of the effects of participation in solidarity actions and of their impact on social developments. In this context, it is worth seeking those elements which designate not only the deliberate activation of all parties involved for the satisfaction of essential needs, but also the necessity to reclaim, in political terms, basic social rights and a revised social model, as an effective alternative to the dominant state. The processing of research findings outlines the coexistence of a series of contradictory trends. The reinforcement of individual and collective responsibility, the political mobilization of citizens as well as the constitution of sustainable cooperation and mutual benefit solidarity schemes, seem to fight against the lack of future prospects and hope, the social isolation, the withdrawal of welfare state and the upsurge in inequalities and individualism. Under such circumstances, in the light of the assessment of social solidarity as manifested, the social outcome remains completely volatile. On the other hand, the necessity for reflection and redefinition of our orientations and choices as one single society seems imposed, as heading towards the end of the post-dictatorship period in our country, is not only painless, but also conceals serious threats with regard to the disruption of social cohesion.

KEY-WORDS

Crisis, social solidarity, volunteerism, individualism, active citizenship, social cohesion

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Α΄ ΜΕΡΟΣ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
Κεφάλαιο 1 - Αποτύπωση των εννοιών της κρίσης και της κοινωνικής αλληλεγγύης.....	4
1.1 Εννοιολογικές πτυχές της κρίσης	4
1.2 Η θεωρητική πλαισίωση της έννοιας της αλληλεγγύης	5
1.2.1 Κοινωνιολογικές θεωρήσεις.....	6
1.2.2 Η ηθική σκοπιά.....	8
1.2.3 Η αλληλεγγύη ως δομικό στοιχείο της κοινωνικής συνοχής	9
Κεφάλαιο 2 - Μετασχηματισμοί της κοινωνικής αλληλεγγύης.....	11
2.1 Η θεσμική διάσταση	11
2.2 Ο ρόλος του εθελοντισμού	12
2.3 Αναγκαιότητα επαναπροσδιορισμού της κοινωνικής αλληλεγγύης.....	13
2.3.1 Οι απορρέουσες αντιφάσεις	15
Κεφάλαιο 3 - Εκφράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης σε συνθήκες κρίσης και δομικών αλλαγών	17
3.1 Οι κοινωνικές συνέπειες της κρίσης ως μοχλός κινητοποίησης των πολιτών	17
3.2 Τα πεδία πραγμάτωσης της αλληλεγγύης σήμερα	19
3.3 Κατηγοριοποίηση των μορφών αλληλεγγύης	20
3.4 Σύνοψη	21
Β΄ ΜΕΡΟΣ - ΜΕΛΕΤΗ ΔΟΜΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΣΕ ΥΠΟ-ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	23
Κεφάλαιο 4 - Ερευνητική διαδικασία	23
4.1 Μεθοδολογία και σκοποί της έρευνας.....	23
4.2 Ερευνητικά ερωτήματα	23
4.3 Μεθοδολογικά εργαλεία – Προφίλ της έρευνας.....	24
4.4 Επεξεργασία και κατηγοριοποίηση υλικού	27
4.5 Δυσκολίες κατά τη διεξαγωγή της έρευνας.....	27

Κεφάλαιο 5 - Παρουσίαση της γενικής λειτουργίας του Μητροπολιτικού Κοινωνικού Ιατρείου Ελληνικού (Μ.Κ.Ι.Ε.) και των Κοινωνικών Δομών Αλληλεγγύης του Δήμου Ελληνικού – Αργυρούπολης.....	29
5.1. Σκιαγραφώντας το προφίλ του Μ.Κ.Ι.Ε.	29
5.2 Λειτουργία και οργανωτική δομή.....	30
5.3 Βασικές αρχές και κανόνες λειτουργίας.....	30
5.4 Μορφές δράσης και παρέμβασης	31
5.5 Γενικά στοιχεία για το δημοτικό δίκτυο κοινωνικής αλληλεγγύης.....	33
5.6. Λόγοι σύστασης – Ανθρώπινοι και υλικοί πόροι.....	33
5.7 Βασικά χαρακτηριστικά του εξυπηρετούμενου πληθυσμού	34
5.8 Η συμβολή των εθελοντών	35
Κεφάλαιο 6 - Ερευνητικά ευρήματα των συνεντεύξεων	37
6.1 Συστηματικότητα της εθελοντικής συμμετοχής.....	37
6.2 Στοιχεία χρήσης των παροχών από τους ωφελούμενους	37
6.3 Κίνητρα συμμετοχής – Οι επιδιώξεις των εθελοντών	39
6.4 Οφέλη για τους συμμετέχοντες εθελοντές	40
6.5 Γιατί οι πολίτες απευθύνονται σε δομές αλληλεγγύης.....	42
6.6 Οφέλη των εξυπηρετούμενων	43
6.7 Απόψεις για τις ασκούμενες κοινωνικές πολιτικές	44
6.8 Αντιλήψεις για την έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης και τον αντίκτυπό της....	46
6.8.1 Οι επιδράσεις της αλληλεγγύης.....	47
6.8.2 Η αλληλεγγύη, εφαλτήριο κοινωνικών αλλαγών;.....	49
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	53
Βιβλιογραφία	58
Διαδικτυακές Πηγές.....	60
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	61
Παράρτημα Α: Οδηγοί συνεντεύξεων	61
Παράρτημα Β: Δημογραφικά στοιχεία και στοιχεία συμμετοχής των συνεντευξιαζόμενων.....	65

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η νέα πραγματικότητα της παρατεταμένης κρίσης, με την ιδιαίτερη έκφραση της εκδήλωσής της ως κρίση χρέους στην Ευρώπη και την Ελλάδα, συνδέθηκε αυτόματα με την κρίση του κοινωνικού κράτους και την παράλληλη αμφισβήτηση βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων και κεκτημένων. Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, η κρίση δεν γίνεται αντιληπτή αναφορικά μόνο με το οικονομικό πεδίο όπως συνηθίζεται να προβάλλεται, αλλά ως κρίση πολιτική, κοινωνική, πολιτισμική, που επηρεάζει βαθιά το αξιακό πλαίσιο και τη λειτουργικότητα των κοινωνικοπολιτικών θεσμών.

Η σταθερή αποδιοργάνωση του ευρύτερου κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια, έχει οδηγήσει σε εκτενή φαινόμενα ατομικισμού, παθητικότητας, περιθωριοποίησης και διάρρηξης της κοινωνικής συνοχής. Συνάμα όμως, διαφαίνεται ότι η ίδια συνθήκη δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για την ενίσχυση της ατομικής και συλλογικής ευθύνης, την ενεργοποίηση των πολιτών και την ανάδυση νέων αλληλέγγυων σχημάτων και μορφών συνεργασίας και αλληλοβοήθειας.

Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να δικαιολογηθεί η πρόσφατη αριθμητική αύξηση που παρατηρείται, και ο εμπλουτισμός των δράσεων και πρωτοβουλιών κοινωνικής αλληλεγγύης με σκοπό την παροχή γενικότερης στήριξης και κοινωνικής φροντίδας σε διάφορες κυρίως ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Εκφάνσεις κοινωνικής αλληλεγγύης συναντάμε σε όλες σχεδόν τις εποχές, τόσο με τυπικό όσο και με άτυπο χαρακτήρα. Ειδικά σε περιόδους κρίσεων ή εκτάκτων αναγκών (σεισμοί 1999, πυρκαγιές 2007, οι πρόσφατες προσφυγικές ροές), η παρουσία αλληλέγγυων πρωτοβουλιών και του εθελοντικού τομέα γίνεται ιδιαίτερα αισθητή συμβάλλοντας στην κάλυψη αναγκών άμεσης κοινωνικής παρέμβασης.

Στις μέρες μας, πέραν των υπάρχοντων δικτύων μέσα από φορείς του κράτους, του ιδιωτικού τομέα και της κοινωνίας των πολιτών, συναντάμε νέες μορφές και πειραματικά σχήματα αυτό-οργάνωσης. Ως τέτοια, μπορούν να χαρακτηριστούν οι συνεργασίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με ιδρύματα, Μ.Κ.Ο., και εθελοντές, τα δίκτυα εναλλακτικής οικονομίας όπως οι τράπεζες χρόνου, τα ανταλλακτικά δίκτυα καθώς και η διακίνηση αγαθών χωρίς μεσάζοντες. Αξιοσημείωτη τέλος, αναδεικνύεται η διαπιστωμένη ενεργοποίηση πολιτών μέσα από πρωτοβουλίες αυτόνομων συλλογικοτήτων και σύστασης άτυπων κοινωνικών ομάδσεων, στο εργασιακό, σχολικό και συνοικιακό περιβάλλον.

Η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει να ψηλαφήσει τις συνθήκες εκδήλωσης δράσεων κοινωνικής αλληλεγγύης στην Ελλάδα της κρίσης, εστιάζοντας στην παρουσίαση τεσσάρων τοπικών δομών αλληλεγγύης, όπως αυτές οργανώθηκαν και λειτουργούν στην περιοχή του Δήμου Ελληνικού – Αργυρούπολης, κατά την τελευταία πενταετία (2011-2016).

Βασικός σκοπός της είναι, η διερεύνηση των κινήτρων και των επιδράσεων της συμμετοχής των εμπλεκόμενων, είτε ως εθελοντές είτε ως ωφελούμενοι, όπως οι ίδιοι τις αντιλαμβάνονται, σε συνθήκες αποστέρησης βασικών μέσων επιβίωσης. Κρίσιμο στοιχείο της σχετικής ποιοτικής έρευνας, αποτελεί ο βαθμός διασύνδεσης αυτής της συμμετοχής με τη διαμόρφωση μιας νέας κοινωνικής συνείδησης, στη βάση της ενεργούς πολιτειότητας, των δημοκρατικών διαδικασιών, της αυτό οργάνωσης και της συλλογικής ευθύνης, με απώτερο σκοπό τη διεκδίκηση ενός λειτουργικότερου κοινωνικού μοντέλου.

Πέραν της εισαγωγής, η εργασία αποτελείται από δύο μέρη και συνολικά έξι κεφάλαια, τα συμπεράσματα, τη βιβλιογραφία και το παράρτημα.

Στο πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους επιχειρείται η θεωρητική πλαισίωση των εννοιών της κρίσης και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στους μετασχηματισμούς της κοινωνικής αλληλεγγύης ως απόρροια των ραγδαίων οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών μεταβολών που σημάδεψαν το πέρασμα στη μεταβιομηχανική εποχή. Στο τρίτο κεφάλαιο, δίνεται έμφαση στις σύγχρονες μορφές και το περιεχόμενο της αλληλεγγύης, σε σχέση κυρίως με τις τρέχουσες δυσμενείς κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και τη λειτουργική ανεπάρκεια των υφιστάμενων θεσμικών κανονικοτήτων.

Συνεχίζοντας, το πρώτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους, αφιερώνεται στην κυρίως έρευνα, όπου αναλύεται η μεθοδολογία οι σκοποί και τα ερευνητικά ερωτήματα. Ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο, η παρουσίαση της οργάνωσης και λειτουργίας των ερευνώμενων κοινωνικών δομών. Σκιαγραφούνται στο πλαίσιο αυτό, τα πεδία ανάπτυξης δράσεων και ενδεικτικών μορφών κοινωνικής αλληλεγγύης, όπως ανέκυψαν στο Δήμο Ελληνικού – Αργυρούπολης, λόγω και εντός της κρίσης, με σκοπό την αναχαίτιση των ακραίων κοινωνικών συνεπειών της που συνδέονται με βασικές ανθρώπινες ανάγκες. Ενδεικτικά, παρουσιάζεται η λειτουργία και το έργο του Μητροπολιτικού Κοινωνικού Ιατρείου Ελληνικού, μιας εθελοντικής, άτυπης δομής κοινωνικής αλληλεγγύης που εγκαινιάστηκε τον Δεκέμβριο του 2011, με σκοπό την παροχή πρωτοβάθμιων υπηρεσιών υγείας σε ανασφάλιστους πολίτες. Επιπρόσθετα,

γίνεται αναφορά στη σύσταση και οργάνωση ενός τοπικού δικτύου κοινωνικών δομών στήριξης και αλληλεγγύης, (Δημοτικό Κοινωνικό Παντοπωλείο, Δημοτικό Φαρμακείο και Δημοτική Ιματιοθήκη), οι οποίες λειτουργούν υπό την ευθύνη του Δήμου Ελληνικού – Αργυρούπολης και την πολύτιμη συνδρομή αρκετών εθελοντών πολιτών που δραστηριοποιούνται συστηματικά σε αυτές. Ακολουθεί στο τελευταίο κεφάλαιο, η παράθεση των ερευνητικών ευρημάτων όπως ανέκυψαν κατά την επεξεργασία του υλικού των συνεντεύξεων, με βάση τους προκαθορισμένους θεματικούς άξονες.

Η συγκέντρωση του υλικού βασίστηκε σε προϋπάρχουσες σχετικές έρευνες, την προσωπική εργασιακή εμπειρία της γράφουσας, ως Κοινωνικής Λειτουργού, το αρχείο της κεντρικής Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου και επιτόπια έρευνα που περιελάμβανε συμμετοχική παρατήρηση και αντιπροσωπευτικό αριθμό ημιδομημένων συνεντεύξεων με εθελοντές και εξυπηρετούμενους.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα όπου συνοψίζονται τα βασικά ερευνητικά ευρήματα ενώ παράλληλα εκφράζονται προβληματισμοί και σκέψεις σχετικά με τις σύνθετες προκλήσεις της εποχής, και τον αντίκτυπο της συμμετοχής των πολιτών σε αλληλέγγυες πρακτικές στο πλαίσιο της συνδιαμόρφωσης των συνθηκών διαβίωσης τους.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο 1

Αποτύπωση των εννοιών της κρίσης και της κοινωνικής αλληλεγγύης

1.1 Εννοιολογικές πτυχές της κρίσης

Με αφετηρία την έννοια του *διακρίνειν*, ο όρος κρίση αναφέρεται στην ικανότητα να αξιολογεί κανείς, να διαχωρίζει, να βλέπει καλώς. Στη βάση αυτή, ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά*, ορίζει ως πολίτη, τον μετέχοντα κρίσεως και αρχής. Συμπληρωματικά, η κρίση περικλείει τη διάσταση του διαμορφώνω γνώμη, εκφέρω άποψη, αποφαινομαι, καθώς και της έκβασης μιας κατάστασης ή νόσου. Η κρίση στα ιπποκρατικά κείμενα συνδέεται με την *παροξυσμική στιγμή* μιας ασθένειας, που τελικά θα καταλήξει είτε στον θάνατο του αρρώστου είτε στην έναρξη της διαδικασίας ίασης, χάρη σε μια ευεργετική αντίδραση που θα προκληθεί από την ίδια την κρίση (Καστοριάδης, 2000:122).

Ο όρος στη νεωτερική του απόδοση, ενσωματώνει την έννοια της παρακμής, του κλονισμού και της αποδιοργάνωσης περιγράφοντας μια ανεξέλεγκτη κατάσταση πριν την κατάρρευση ή τον αφανισμό. Στην οικονομική της διάσταση, η κρίση απεικονίζει τη φθίνουσα πορεία μιας οικονομίας όπως αυτή αποτυπώνεται στη συνεχή μείωση της υγιούς οικονομικής δραστηριότητας μέσα από βασικά μεγέθη, της απασχόλησης, του ρυθμού ανάπτυξης, των επενδύσεων και του δημόσιου χρέους.

Στις μέρες μας, η λέξη κρίση χρησιμοποιείται για να αποδώσει τις σύνθετες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες οι οποίες γεννούν συλλογικά συναισθήματα απειλής, φόβου και ανασφάλειας. Ουσιαστικά, αποδίδει την παθολογία μιας αποκλίνουσας κατάστασης και συνδέεται με την απορρύθμιση των κοινωνικών αξιών, την ηθική κατάπτωση και την αδυναμία ανταπόκρισης των ανθρώπων, καθώς δυσκολεύονται να αφομοιώσουν αποτελεσματικά τις ραγδαίες μεταβολές που συντελούνται σε όλα τα επίπεδα ζωής. Θα μπορούσε κανείς να μιλήσει για κρίση προσαρμοστικότητας απέναντι σε βίαιες αλλαγές που πλήττουν ριζικά την αίσθηση ασφάλειας και μονιμότητας, σε

όλες τις πτυχές του ατομικού και κοινωνικού βίου. Πέρα από τις ίδιες τις συνθήκες, η ύπαρξη της κρίσης κυφορείται στην έντονη αίσθηση απογοήτευσης και ματαίωσης που βιώνει κανείς, ως απόρροια των ανεπαρκειών του κοινωνικοοικονομικού συστήματος. «Το αίσθημα ότι περνάμε κρίση συνιστά την ίδια την κρίση», αναφέρει ο Καστοριάδης. Η θέση όμως αυτή, όπως εξηγεί ο ίδιος, δεν σημαίνει αμφισβήτηση της κρίσης. Δεν σημαίνει πως η κοινωνία πιστεύει πως βρίσκεται σε κρίση ενώ δεν βρίσκεται. Η θέση σημαίνει πρωταρχικά πως «δεν πρέπει να ψάξουμε την κρίση μόνο μέσα στα αντικειμενικά γεγονότα». Η αίσθηση του κόσμου «ότι υπάρχει αδιέξοδος, και ακόμα πιο σημαντικό, ότι όλα είναι εις μάτην», η απογοήτευση και η απέχθεια απέναντι στους πολιτικούς που αδρανοποιούν την κοινωνία και την αποστερούν από την εκδήλωση των πλέον δημιουργικών και ιστορικών της δυνατοτήτων, είναι η ίδια η κρίση.¹

Η χρήση της λέξης *κρίση* είναι εν τέλει, τόσο πολύπλευρη και πολυσήμαντη, ώστε συχνά καθίσταται ασαφής ή αμφίβολη. Πολλές φορές επίσης, το περιεχόμενο της εξαντλείται στα συμπτώματα μιας παθολογίας, χωρίς να γίνεται αναφορά στα βαθύτερα αίτια και το πραγματικό υπόβαθρο του όρου. Κατά αυτόν τον τρόπο όμως πέραν της αποσπασματικής προσέγγισης, περιορίζεται και η δυναμική της. Γιατί η κρίση εκτός από παραλυτική μπορεί να σταθεί και γόνιμη. Το ζητούμενο είναι η υπέρβαση των ορίων της παθογένειας και η αξιοποίηση της, ως ευκαιρία επαναπροσδιορισμού και ανάταξης.

1.2 Η θεωρητική πλαισίωση της έννοιας της αλληλεγγύης

Η αλληλεγγύη ως έννοια είναι πολυσύνθετη, καθώς περιβάλλεται από πληθώρα ερμηνειών και νοημάτων ανάλογα με την επιστημονική οπτική ή τη χρήση του όρου. Επιπρόσθετα, είναι αδύνατο να εξεταστεί χωρίς τη διασύνδεση του περιεχομένου της με το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται. Η σημασία της έχει απασχολήσει και απασχολεί διάφορες επιστήμες, όπως την Κοινωνιολογία, την Κοινωνική Ψυχολογία, την Πολιτική Φιλοσοφία και την Κοινωνική Πολιτική.² Εκτεταμένα επίσης,

---

1 Από συνέντευξη του Κ. Καστοριάδη στον Roger-Pol Droit της εφημερίδας Monde, Εφημερίδα *το Βήμα* 15-12-1991.

2 Η διασύνδεση της κοινωνικής αλληλεγγύης με την κοινωνική πολιτική, αποδίδεται στους Γάλλους, ουτοπιστές και φιλοσόφους, Fourier και Leroux, οι οποίοι υποστήριξαν ότι στο πλαίσιο της αλληλεγγύης θα πρέπει να περιλαμβάνεται η κατανομή των πόρων, η εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης και η δημόσια στήριξη των οικογενειών.

η λέξη αλληλεγγύη χρησιμοποιείται στον χριστιανισμό αλλά και στον καθημερινό σύγχρονο λόγο πολιτικών και απλών πολιτών.

Συχνά δε, συγχέεται με συναφείς έννοιες όπως η αδελφοσύνη, ο αλτρουισμός, η αμοιβαιότητα και η αλληλοβοήθεια, γεγονός που οδηγεί σε εύλογα ερωτήματα σχετικά με το τι σημαίνει *αλληλεγγύη* ή για ποιο λόγο κάποιος *δρα αλληλέγγυα*. Σημαντικό επίσης ζήτημα προς εξέταση από διάφορα επιστημονικά πεδία, είναι πως επιδρά η συμμετοχή σε αλληλέγγυες δράσεις στο άτομο, την ομάδα στην οποία εντάσσεται και συν-λειτουργεί αλλά και στους ωφελούμενους αυτών των δράσεων και τελικά, στην κοινωνία ευρύτερα. Η αλληλεγγύη γενικά, υπαινίσσεται την ύπαρξη μιας ομάδωσης, της οποίας τα μέλη σε μεγάλο βαθμό, συνδέονται με δεσμούς αλληλεξάρτησης. Η από κοινού ευθύνη, *in solidum*, περιλαμβάνεται στη νομική έννοια της αλληλεγγύης στο ρωμαϊκό δίκαιο και αποτελεί την αφετηρία της σύγχρονης αντίληψης του όρου.

1.2.1 Κοινωνιολογικές θεωρήσεις

Οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις ερευνούν τις βάσεις της κοινωνικής αλληλεγγύης αναζητώντας τα συνδετικά εκείνα στοιχεία μεταξύ των ανθρώπων, προκειμένου να είναι δυνατό και επιθυμητό για αυτούς να δρουν συλλογικά (Crow, 2002: 12). Το ζήτημα της κοινωνικής συνοχής και ενσωμάτωσης εμπεριέχει επίσης, μια σειρά ερωτημάτων, σχετικά με το πώς τα άτομα συγκροτούν συλλογικότητες, πως διαβιούν αρμονικά στο πλαίσιο αυτών των συλλογικοτήτων και ποια είναι εν τέλει η φύση του κοινού δεσμού που τους ενώνει. Ερωτήματα που αφορούν κάθε μορφή κοινωνίας, αλλά αποκτούν ιδιαίτερη αξία και βαρύτητα στην εποχή μας, στον σημερινό κόσμο της ρευστής νεωτερικότητας κατά τον Ζ. Μπάουμαν, υπό το πρίσμα των ραγδαίων μεταβολών, της παγκοσμιοποίησης, των εκτεταμένων μετακινήσεων πληθυσμών, της αποδυνάμωσης του κοινωνικού κράτους και της αποσάθρωσης των κοινωνικών δεσμών, που δοκιμάζουν έντονα κάθε πτυχή κοινωνικής συνοχής.

Η πλέον γνωστή διάκριση του όρου, τέθηκε από τον Durkheim στο πλαίσιο της θεωρίας του για την ανάπτυξη των κοινωνιών, στο έργο του «Ο καταμερισμός της εργασίας στην κοινωνία» (1893), ο οποίος μίλησε για τη «μηχανική και την οργανική αλληλεγγύη» (Komter, 2005: 107). Η «μηχανική αλληλεγγύη» θεμελιώνεται στην κοινωνική και πολιτιστική ομοιότητα των ατόμων που συμβιώνουν σε μικρά σύνολα που είναι περισσότερο παραδοσιακά και χαρακτηρίζονται από περιορισμένο

καταμερισμό εργασίας. Η συγκρότηση των κοινωνιών αυτών βασίζεται σε ένα κοινό σύστημα αξιών, πεποιθήσεων και κανόνων, αποκλείοντας όσους δεν είναι «όμοιοι». Στη δεύτερη περίπτωση της «οργανικής αλληλεγγύης», η συνοχή πραγματώνεται μέσα από την αρμονική λειτουργία διαφορετικών ατόμων με κοινούς στόχους. Χαρακτηρίζει τις σύνθετες νεωτερικές κοινωνίες και στηρίζεται στην αλληλεξάρτηση που γεννά η ανάγκη συνεργασίας λόγω των ανομοιοτήτων των ατόμων, της ανάγκης για συμπληρωματικότητα και του διευρυμένου καταμερισμού της εργασίας, που επέφερε ο καπιταλισμός.

Στις παραδοσιακές κοινωνίες, η έκταση της συλλογικής συνείδησης είναι σχεδόν καθολική, υπερκαλύπτοντας το μεγαλύτερο μέρος των ατομικών συνειδήσεων, ενώ αντίθετα στις σύγχρονες κοινωνίες η συλλογική συνείδηση υποχωρεί έναντι της ατομικής και οι σχέσεις αποκλεισμού και συμπεριλήψεων γίνονται πιο ευέλικτες. Σύμφωνα με τον Hechter άλλωστε, τα άτομα τελικά, προβαίνουν στην επιλογή να δράσουν συλλογικά επειδή αυτό θα εξυπηρετήσει αποτελεσματικότερα τους ατομικούς στόχους και τα συμφέροντα τους (Hechter, 1987: 20-33).

Ο Durkheim, αν και αναγνωρίζει τον κίνδυνο του ηθικού ελλείμματος στην οργανική αλληλεγγύη, καταλήγει ότι ο ατομικισμός και το ατομικό συμφέρον δεν είναι ασύμβατα με την οργανική αλληλεγγύη και μπορούν να ενισχύσουν το ένα το άλλο, στο μέτρο όμως που ο ατομικισμός διέπεται από κάποιον ηθικό κανόνα (Sterno, 2004: 33-36). Είναι προφανές ότι το ζήτημα της κοινωνικής αλληλεγγύης το προσέγγιζε από τη σκοπιά της συμβολής του, στην ηθική συνοχή της κοινωνίας. Ο συνεκτικός δεσμός, αυτό που καθιστά δυνατή την ύπαρξη κοινωνίας, τα κοινά συναισθήματα, οι κοινοί κανόνες και η ανάληψη συλλογικών δράσεων που την υλοποιούν, την αναπαράγουν και τη συνεχίζουν, συμπυκνώνονται κατά τον Durkheim στην έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης (Αλεξανδρόπουλος, 2001: 93-96). Η αλληλεγγύη, υπό αυτή τη θεώρηση συνιστά ενεργό μέρος του κοινωνικού γίνεσθαι.

Μια άλλη κοινωνιολογική οπτική, η οποία υιοθετείται από τον Μάρξ, δίνει έμφαση στη δομή και τη διαστρωμάτωση του συνόλου. Η αλληλεγγύη, σε αυτή την περίπτωση, εξετάζεται στο πλαίσιο των άνισων σχέσεων εξουσίας που διαμορφώνει ο καπιταλισμός και συνδέεται με την εκδήλωση κινηματικής δράσης. Οι κοινωνικές σχέσεις είναι αυτές που επηρεάζουν τη συλλογική δράση και ως εκ τούτου «τα πλέον αλληλέγγυα σύνολα είναι εκείνα στα οποία υπάρχουν μεγαλύτερα κοινά ατομικά συμφέροντα, όπως π.χ. στη μαρξιστική προσέγγιση της ατομικής αλληλεγγύης» (Μπουζιούρη, 2014: 15). Η προάσπιση κοινών συμφερόντων, αναμφίβολα αποτελεί

πρωταρχικό κίνητρο για τη σύσταση συλλογικών ομαδώσεων. Όπως επισημαίνει όμως ο Durkheim, οι άνθρωποι δεν συνενώνονται μόνο για αυτό, αλλά επίσης «για την απόλαυση τον να είναι κανείς απλά ένας ανάμεσα σε διάφορους άλλους ... του να ζει σε κοινότητα», να διάγει και να μοιράζεται τη ζωή με τους άλλους (Durkheim, *Lecons de sociologie* 1950: 63, όπως ανακτήθηκε από Αλεξανδρόπουλο, 2001: 102). Επιπλέον, απαιτούνται κοινά πιστεύω και μοιρασμένες θέσεις (ρόλοι) για να διατηρηθεί η αλληλεγγύη, καθώς η ύπαρξη της συνεπάγεται σχέσεις μεταξύ των μελών της κοινωνίας (Spicker, 2004:62). Ακόμη και στο πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνιών, όπου επικρατούν ατομικιστικές συμπεριφορές βασισμένες στην εργαλειακή ορθολογικότητα, η ανάγκη της συλλογικής ζωής και δράσης δεν μπορεί να αντικατασταθεί. Στην εποχή μας, διαφοροποιούνται εκ των πραγμάτων, οι όροι και οι συνθήκες που προσδιορίζουν τη σχέση των ατόμων με τη συλλογικότητα και τη ζωή των ομάδων, ειδικά σε σύγκριση με τις παραδοσιακές κοινωνίες (Αλεξανδρόπουλος, 2001: 101-102).

1.2.2 Η ηθική σκοπιά

Μια διαφορετική διάσταση περισσότερο ηθικοκεντρική, δεν εξετάζει το θέμα μέσω της διερεύνησης της κοινωνίας αλλά μέσω του ατόμου και της ενσυναίσθησης³ που όλοι οι άνθρωποι μοιράζονται. Οι βασικές διακρίσεις της αλληλεγγύης, σύμφωνα με την Arendt είναι η *αποκλειστική*, όταν τα άτομα συνασπίζονται για να υπερασπιστούν κοινά συμφέροντα, καθώς βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση και η *συμπεριληπτική* όταν τα άτομα δεν βιώνουν μια κοινή κατάσταση αλλά πάραυτα εκδηλώνουν αλληλεγγύη σε αυτούς που υποφέρουν (Reshaur, 1992: 723-725, Μπουζιούρη, 2014).

Η Γερμανίδα φιλόσοφος διακρίνει τον οίκτο, που προκαλεί φιλανθρωπία, από την αλληλεγγύη. Στη θέα ενός ανθρώπου που υποφέρει γεννιέται μέσα μας κάποια συμπόνια ως απέχθεια για την κατάστασή του. Ο οίκτος αντιστοιχεί ακριβώς σε ορισμένη κατάσταση δυστυχίας που γίνεται αισθητή από μας, από απόσταση εγγύτητας προς αυτόν που δυστυχεί. Η σχέση αυτή είναι προφανώς μερική και συγκεκριμένη, καθότι εμπλέκει κάθε φορά ορισμένα μόνο πρόσωπα και δεν αναφέρεται στην κοινωνία ως όλον, ούτε στα μέλη της συνολικά. Αντίθετα, η αλληλεγγύη, ακόμα και αν τροφοδοτείται από συναίσθημα συμμετοχής στην οδύνη κάποιου άλλου, πηγαίνει πέρα από αυτή. Στη στάση αλληλεγγύης, η αποδοκιμασία της αναξιοπάθειας του άλλου

---

3 Η έννοια της ενσυναίσθησης περιλαμβάνει συναισθήματα όπως η συμπόνια, η συμπάθεια, η τρυφερότητα και συνεπάγεται την ουσιαστική κατανόηση της θέσης του άλλου.

αφαιρείται από συγκεκριμένες περιστάσεις ή σχέσεις στις οποίες τυχαίνει να ενέχεται το υποκείμενο και γενικεύεται σε σταθερή ηθική στάση, καθότι ανταποκρίνεται σε καθολικεύσιμη ηθική αρχή (Αρεντ 2006, Σταμάτης 2013). Γίνεται αντιληπτό ότι αν και η συλλογικότητα μπορεί να εκκινεί από την ενσυναίσθηση, η αλληλεγγύη υπερβαίνοντας το αίσθημα συμπόνιας, γίνεται το μέσο που θα επιτρέψει στα άτομα να εγκαθιδρύσουν δεσμούς στο πλαίσιο μιας *κοινότητας συμφερόντων*.

1.2.3 Η αλληλεγγύη ως δομικό στοιχείο της κοινωνικής συνοχής

Οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις καταδεικνύουν με σαφήνεια ότι η μορφή κοινωνικής οργάνωσης και δομής ενός συνόλου αντανακλάται στην αλληλεγγύη. Αυτό σημαίνει ότι ο βαθμός και η ποιότητα της επιδεικνυόμενης αλληλεγγύης επηρεάζεται από το ιδεολογικό και πολιτισμικό πλαίσιο μιας κοινωνίας, ως προς το πώς αντιμετωπίζει τη συνεργατικότητα και τον ατομισμό. «Οι αξίες της αλληλεγγύης και της δικαιοσύνης εναρμονίζουν την κοινωνική συμβίωση, διασφαλίζοντας κοινωνική συνοχή και ειρήνη. Η ύπαρξη τους συνδέεται πρωτίστως με τα πρότυπα των κοινωνιών», γεγονός που αντικατοπτρίζεται τόσο στο περιεχόμενο των αλληλεγγύων δράσεων όσο και στα διαφοροποιημένα συστήματα κοινωνικής πολιτικής, σε διαφορετικές εποχές και κοινωνίες (Βενιέρης, 2015: 52-53).

Οι εκδηλώσεις αλληλεγγύης επηρεάστηκαν καταλυτικά, εντός του 20^{ου} αιώνα στις χώρες της Δύσης, από την εμφάνιση του οργανωμένου Κράτους Πρόνοιας αλλά και τον έντονα ατομικιστικό χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνιών. Αυτό είχε σαν συνέπεια να αποδυναμωθούν οι εκφράσεις της – όπως περιγράφονται από τον Durkheim – στο πλαίσιο μιας αυτονομίας και ανεξαρτησίας των ατόμων από τους κοινωνικούς δεσμούς και κανόνες, που υφίσταντο σε προηγούμενες περιόδους. Κατά αυτόν τον τρόπο, η συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις δεν έχει πια τον προηγούμενο *δεσμευτικό χαρακτήρα*, καθώς οι νέες ανάγκες που προκύπτουν από τον σύγχρονο εξειδικευμένο καταμερισμό της εργασίας, ωθούν το άτομο να αξιοποιήσει τις ικανότητες του πιο ελεύθερα και να δράσει αλληλέγγυα κατ' επιλογή. Γίνεται εμφανές λοιπόν, ότι η εξελικτικότητα της κοινωνικής αλληλεγγύης συνδέεται ευθέως με τις κοινωνικές αλλαγές, τις τρέχουσες ανάγκες και εν τέλει τους μετασχηματισμούς της εκάστοτε κοινωνίας.

Συνοψίζοντας, δύο γενικότερες τάσεις μπορούν ίσως να απεικονίσουν συμπεριληπτικά την έννοια της αλληλεγγύης ως κίνητρο για τη συγκρότηση

συλλογικοτήτων και τη διαφύλαξη της κοινωνικής συνοχής (Bierhoff RD & Kupper, 1999:133-135). Οι άνθρωποι δρουν αλληλέγγυα είτε στη βάση κοινών συμφερόντων τους με τους άλλους είτε όταν η κοινωνική συνθήκη καλεί σε στάση υπεράσπισης των συμφερόντων του συνόλου. Στην πρώτη περίπτωση, επιδιώκεται το ατομικό συμφέρον μέσα από μια επιτυχημένη συνεργασία με αμοιβαία οφέλη, όπου συνυπάρχουν πέρα από τα συνεκτικά στοιχεία, εκφάνσεις ατομικισμού, ανταγωνισμού και ενδεχομένως εκμετάλλευσης του κοινού παραγόμενου αγαθού από ανθρώπους που δεν έχουν συνεισφέρει στην παραγωγή του.⁴ Στη δεύτερη περίπτωση, η αλληλεγγύη εκδηλώνεται σε ένα πλαίσιο περισσότερο ηθικό όπου κυριαρχεί η εκδήλωση *ενσυναίσθησης* (*empathy*) προς εκείνους που υποφέρουν. Συχνά δε, συνδυάζεται με μια διάθεση διαμαρτυρίας και αντίστασης προς τη φερόμενη ως υπαίτια κατάσταση ενώ διακρίνεται από επιλεκτικότητα ως προς τους δέκτες της. Όπως άλλωστε εύστοχα επισημαίνεται, οι άνθρωποι έχουν την τάση να βοηθούν πιο πρόθυμα, αυτούς με τους οποίους έχουν κοινά σημεία ταύτισης (Kompter, 1999: 139-142 όπως ανακτήθηκε από Μπουζιούρη, 2014: 17).

---

4 Αναφέρεται στην υιοθέτηση συμπεριφοράς «λαθρεπιβάτη» από κάποιους, οι οποίοι μπορεί να θεωρήσουν ότι είναι προς το συμφέρον τους να μη συμμετέχουν στη συλλογική δράση, αξιοποιώντας όμως, τα οφέλη της συλλογικής δράσης των άλλων (Spicker, 2004:93).

Κεφάλαιο 2

Μετασχηματισμοί της κοινωνικής αλληλεγγύης

2.1 Η θεσμική διάσταση

Το παραδοσιακό κράτος πρόνοιας υιοθέτησε την αξία της κοινωνικής αλληλεγγύης στο βαθμό που αυτή εκφράστηκε μέσα από οργανωμένες και θεσμοθετημένες μορφές κοινωνικής στήριξης και προστασίας. Η κρατική ενσωμάτωση της αλληλεγγύης αποδίδεται ως «η ετοιμότητα για μοίρασμα των πόρων με άλλους μέσω της προσωπικής συνεισφοράς προς αυτούς που βρίσκονται σε ανάγκη μέσω της φορολογίας και της αναδιανομής από το κράτος» (Stjerbo, 2004:2).

Εκκινώντας από την κλασική μελέτη του E. Andersen (1990) *Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας* είναι προφανές ότι διαχρονικά, διαμορφώθηκαν διαφορετικού τύπου κράτη πρόνοιας στην Ευρώπη και διακριτά συστήματα κοινωνικής ευημερίας⁵, τα οποία αντανakλούν τα διαφοροποιημένα κοινωνικο-ιστορικά πλαίσια και κατ'επέκταση την ποικιλομορφία των αντιλήψεων περί κοινωνικής αλληλεγγύης.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ της ανάπτυξης κοινωνικής αλληλεγγύης και κράτους πρόνοιας είναι πολυπαραγοντική και δρα αμφίδρομα. Η ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους πρόνοιας λειτουργεί μάλλον συνεκτικά για τα μέλη μιας κοινωνίας ενισχύοντας τους δεσμούς αλληλεγγύης μεταξύ τους (de Beer & Kostner, 2009:51-52). Η συσπείρωση των ατόμων από την άλλη, και η διεκδίκηση της κοινωνικής ευημερίας μέσω της κρατικής αναδιανομής μπορεί να οδηγήσει στην αναβάθμιση των προνοιακών παροχών και του ρόλου του κοινωνικού κράτους. Τέλος, η ανεπάρκεια ενός προνοιακού συστήματος δεν συνδέεται απαραίτητα με ένα αδύναμο δίκτυο αλληλεγγύης, καθώς μπορεί αυτή ακριβώς η συνθήκη να διατηρεί ενδυναμωμένες τις άτυπες κυρίως κοινωνικές λειτουργίες αλληλοστήριξης και αλληλεγγύης (οικογένεια, γειτονιά, κοινωνία των πολιτών) ή άλλες μορφές θεσμικής έκφρασης της τελευταίας.

Η μετάβαση στη μετανεωτερική εποχή συνοδεύτηκε από την ανάδυση νέων κοινωνικών κινδύνων (new social risks)⁶ και σηματοδότησε κατά συνέπεια, αλλαγές στην αντίληψη διαχείρισής τους. Ως βασικότερη, θα μπορούσε να εκληφθεί η στροφή

---

5 Πολύ συνοπτικά, ο Esping-Andersen διακρίνει σε διεθνές επίπεδο, το “φιλελεύθερο”, “το “κορπορατιστικό” και το “σοσιαλδημοκρατικό” καθεστώς ευημερίας.

6 Πρόκειται για κινδύνους που προκύπτουν κυρίως εξαιτίας του χάσματος ως προς το εισόδημα και τις υπηρεσίες που δημιουργούνται κατά τη μετάβαση στις μεταβιομηχανικές αγορές εργασίας και αφορούν κυρίως τις πιο ευάλωτες ομάδες πληθυσμού, όπως οι γυναίκες, οι νεαροί εργαζόμενοι κ.α.

από το παραδοσιακό κράτος πρόνοιας και την παθητική κοινωνική κάλυψη, σε ένα *περισσότερο ενεργητικό κράτος ευημερίας*. «Η ιδέα αυτή συνδέθηκε κατ'εξοχήν με τον όρο κοινωνική επένδυση (social investment), ο οποίος αναφέρεται στην επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο ως *στρατηγική αντιμετώπισης των κοινωνικών προβλημάτων και καταπολέμησης των ανισοτήτων με άξονες την εκπαίδευση και την κατάρτιση και σκοπό τη βελτίωση των ευκαιριών ζωής*» (Βενιέρης, 2015:102).

Αλλα βασικά συστατικά του κράτους *κοινωνικής επένδυσης* και της θεσμικής έκφρασης της αλληλεγγύης που εμπεριέχει, αποτελούν οι ενεργητικές πολιτικές, η εξατομικευμένη διαχείριση των κοινωνικών κινδύνων, η στόχευση και η επιλεκτικότητα των παροχών (Φερόνας, 2015). Η ρυθμιστική δύναμη του νέου κοινωνικού κράτους γίνεται έτσι, περισσότερο ευέλικτη και πλουραλιστική καθώς «*συμφιλιώνεται ή/και ευνοεί την ιδιωτική και την εθελοντική δράση*» (Βενιέρης, 2015:103).

2.2 Ο ρόλος του εθελοντισμού

Ιστορικά στην Ελλάδα, οι περίοδοι κρίσεων διακρίνονται από αξιόλογη συμμετοχή του εθελοντικού τομέα στο πεδίο της πρόνοιας, της κοινωνικής αλληλεγγύης και της παροχής γενικότερα φροντίδας και στήριξης.⁷ Ειδικά σε συνθήκες εκτάκτων κοινωνικών αναγκών, ως απόρροια πολιτικής αστάθειας, πολέμων ή σοβαρών φυσικών καταστροφών, η εθελοντική πρόνοια μέσω της Εκκλησίας και άλλων φορέων της κοινωνίας των πολιτών, λειτούργησε ανακουφιστικά, επωμιζόμενη σημαντικό μέρος της κοινωνικής υποστήριξης των πληγέντων.

Σε μια προσπάθεια αναζήτησης κατάλληλου ορισμού, αξιοποιείται η τοποθέτηση του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας (ILO)⁸ που ορίζει τον εθελοντισμό ή την εθελοντική εργασία, ως την «εθελούσια παροχή δραστηριοτήτων ή εργασίας, χωρίς πληρωμή, ενός ατόμου με σκοπό την προώθηση ενός σκοπού ή την παροχή βοήθειας σε κάποιον εκτός του νοικοκυριού του ή της οικογένειάς του».

---

7 Στοιχεία για τη θέσπιση των πρώτων προνοιακών νομοθετημάτων και την ανάπτυξη φιλανθρωπικών και εθελοντικών δράσεων με αφορμή τη στήριξη των φτωχών κατά την πρώτη περίοδο ύπαρξης του ελληνικού κράτους, μετά την επανάσταση 1821-1830, καταγράφονται από την Κορασίδου, Μ. (2004), *Οι Άθλιοι των Αθηνών και οι Θεραπευτές του*, Αθήνα: Τυπωθήτω (σελ. 19-53).

8 ILO, Exposure Draft: Manual on the measurement of volunteer work, Room Document prepared for the 18th International Conference of Labour Statisticians to Accompany Chapter 5 of Report I, General Report to the ICLS σελ. 15.

Ο εθελοντισμός διακρίνεται σε επίσημο, τυπικό, όταν παρέχεται στο πλαίσιο λειτουργίας επίσημων εθελοντικών οργανισμών (π.χ. ΜΚΟ, σωματείων, ιδρυμάτων, ΑΜΚΕ, επιτροπές εράνων) και σε άτυπο, όταν οι πολίτες δραστηριοποιούνται εθελοντικά σε μη θεσμοθετημένους φορείς και δίκτυα κοινωνικής στήριξης, σε πρωτοβουλίες ομάδων ή διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες, που αποσκοπούν στην παροχή βοήθειας σε τρίτους, πέραν της οικογένειας.

Η Ελλάδα διαθέτει διαχρονικά ένα από τα υψηλότερα ποσοστά πληθυσμού που θεωρεί ότι ο εθελοντισμός είναι σημαντικός. Παρά ταύτα, παλαιότερες αλλά και πιο πρόσφατες έρευνες δείχνουν τους Έλληνες να έχουν φειδωλή ανταπόκριση στην ενεργή εθελοντική προσφορά⁹. Αξίζει δε, να σημειωθεί η καταγεγραμμένη αδυναμία ασφαλούς συνολικής εκτίμησης της εθελοντικής συμμετοχής στη χώρα μας, τόσο με την οργανωμένη όσο και στην άτυπη μορφή της.

Εκείνο που φαίνεται να αλλάζει, κατά την τρέχουσα χρονική περίοδο είναι μια μετατόπιση στη στάση των πολιτών, με ενίσχυση της προθυμίας τους απέναντι στην προοπτική παροχής εθελοντικής εργασίας. Η διαφαινόμενη αυξητική τάση της εθελοντικής συμμετοχής ιδιαίτερα σε άτυπες πρωτοβουλίες και δράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης συνδέεται με την αριθμητική αύξηση των αντίστοιχων δραστηριοτήτων, κυρίως σε τοπικό επίπεδο, με δεδομένη τη διάρκεια και εμβάθυνση της κρίσης στη χώρα μας. Ειδικά, ο άτυπος τομέας της εθελοντικής πρόνοιας αν και δεν μπορεί αξιόπιστα να ποσοτικοποιηθεί, φαίνεται να είναι εκτεταμένος και κοινωνικά αφομοιωμένος, ανεξάρτητα από τις ποικίλλες μορφές του. Αξιόλογη επίσης παρατήρηση συνυφασμένη με την έκταση των αλληλέγγυων δράσεων, αποτελεί η διαφαινόμενη πρόθεση του κράτους « να εντάξει το απόθεμα του προνοιακού εθελοντισμού σε μια συνολική στρατηγική, βλέποντας το ως το μηχανισμό διάσωσης της κοινωνικής συνοχής σε συνθήκες ακραίας δημοσιονομικής προσαρμογής και παραλυτικής ύφεσης» (Μπουρίκος 2013:13-21).

2.3 Αναγκαιότητα επαναπροσδιορισμού της κοινωνικής αλληλεγγύης

Σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης, σημαντικές δομικές μεταβάσεις και διαδικασίες¹⁰ σε συνδυασμό με τη σταθερή αποδυνάμωση του σύγχρονου Κράτους Πρόνοιας και τις

---

9 Εύρημα από έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το ΕΚΚΕ στην Ελλάδα ως χώρα μέλος της Ε.Ε. στο πλαίσιο Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.ekke.gr/ess>

10 Όπως η αποβιομηχάνιση, η εντεινόμενη μετανάστευση, η δημογραφική γήρανση, η εξατομίκευση, η αυξανόμενη ετερογένεια/πολυπολιτισμικότητα και η ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη.

κοινωνικοοικονομικές συνέπειες της εξελισσόμενης κρίσης, σηματοδοτούν τον θεωρητικό και θεσμικό επαναπροσδιορισμό της κοινωνικής αλληλεγγύης, μέσα από νέες μορφές έκφρασης.

Για τον Durkheim, «τα προβλήματα και οι συγκρούσεις που επέφερε ο σύγχρονος καταμερισμός εργασίας ως απόρροια του καπιταλισμού, δεν μπορούν απλώς να εξηγηθούν και να αντιμετωπισθούν με όρους μεγαλύτερης ή μικρότερης οικονομικής ρύθμισης, αλλά απορρέουν από την ίδια την επικυριαρχία του οικονομικού στοιχείου πάνω στο κοινωνικό» (Αλεξανδρόπουλος, 2001: 109).

Το ερώτημα σχετικά με το «τι καθιστά την κοινωνία δυνατή» παραμένει ανοιχτό και κάτι παραπάνω από επιτακτικό. Αναγνωρίζοντας την αξία της κοινωνικής αλληλεγγύης ως ένα από τα βασικά συνεκτικά στοιχεία της εκάστοτε κοινωνίας, καλούμαστε να συμπεριλάβουμε στη νεότερη θεώρηση της, τρεις βασικές παραμέτρους που διέπουν τη λειτουργία του σύγχρονου κόσμου (Φερόνας, 2015). Η *παγκοσμιοποίηση* ως διεργασία που τοποθετεί την ανάπτυξη οικονομικών, πολιτικών και γενικότερα πολιτισμικών σχέσεων σε ένα ενιαίο, παγκόσμιας εμβέλειας χώρο, μέσα από διευρυμένα δίκτυα επικοινωνίας, αναμφίβολα επηρεάζει τη λειτουργία των εθνικών κρατών. Αυτό συνεπάγεται περιορισμούς στη διαχείριση και την ανάπτυξη συστημάτων κοινωνικής προστασίας σε εθνικό επίπεδο ενώ δημιουργεί νέες μορφές κοινωνικής ανισότητας. Από την άλλη, ειδικά οι τεχνολογικές εξελίξεις στις επικοινωνίες και τα πληροφοριακά συστήματα έχουν προσδώσει μια υπερ-εθνική διάσταση στην έννοια της αλληλεγγύης που ξεπερνά τα στενά όρια των ομάδων και των κοινοτήτων. Η *εξατομίκευση* της κοινωνίας, η οποία δοκιμάζει έντονα τη συνοχή της καθώς οδηγεί στη διάβρωση των κοινωνικών δεσμών και της *ενσυναίσθησης του άλλου*, απομακρύνοντας τον σύγχρονο άνθρωπο από τον συλλογικό τρόπο ζωής. Η εμπιστοσύνη μεταξύ των μελών της κοινωνίας μειώνεται ενώ οι σχέσεις βασίζονται περισσότερο στην αναγκαστική συνεργασία και αμοιβαιότητα. Τρίτη παράμετρος είναι η *διαφορετικότητα και πολυμορφία* των μετανεωτερικών πολυπολιτισμικών κοινωνιών. Η αυξανόμενη ρευστότητα που χαρακτηρίζει τον σύγχρονο τρόπο ζωής περιλαμβάνει τη συνύπαρξη πολλών διαφορετικών κοινοτήτων, φυλών, θρησκειών και κουλτούρων. Η απουσία σταθερών σημείων αναφοράς και η ετερογένεια ενισχύει την ανασφάλεια των ατόμων και την επιφυλακτικότητα τους απέναντι στο διαφορετικό, το οποίο τείνει να πάρει διαστάσεις απειλής, ενσαρκώνοντας όλους τους διάχυτους φόβους μιας ανασφαλούς κοινωνίας.

Όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνουν την ύπαρξη μεγάλης αστάθειας και ρευστότητας στα κοινωνικά πράγματα και αναδεικνύουν ίσως περισσότερο από ποτέ την αναγκαιότητα εδραίωσης ενός νέου τρόπου ζωής περισσότερο συνεργατικού και αλληλέγγυου.

2.3.1 Οι απορρέουσες αντιφάσεις

Σε άμεση συνάρτηση με τις επιδεινωμένες συνθήκες διαβίωσης, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί, ότι η αλληλεγγύη επανέρχεται στη δοκιμαζόμενη Ελλάδα της κρίσης για να καλύψει πραγματικές βασικές ανθρώπινες ανάγκες, να λειτουργήσει εναλλακτικά προς το ελλειμματικό κρατικό σύστημα κοινωνικής προστασίας, να συσπειρώσει τους αδύναμους αλλά και όσους θέλουν να εκφράσουν με συλλογικό τρόπο, τη δυσαρέσκεια και την εναντίωση τους στα τεκταινόμενα. Η άλλη όψη του νομίσματος, εμπεριέχει αντίρροπες δυνάμεις που εντάθηκαν ακριβώς λόγω των ίδιων συνθηκών και συνοψίζονται στην ενίσχυση του ατομικού έναντι του συλλογικού, την παθητικοποίηση, την ανάδειξη νέων κοινωνικών κινδύνων και τη διασάλευση των κοινωνικών δεσμών. Επιβεβαιώνεται έτσι για μια ακόμη φορά ότι «οι συλλογικές δράσεις δεν αναλαμβάνονται ποτέ εν κενώ, καθώς πάντοτε επηρεάζονται (θετικά ή αρνητικά) από τη συγχρονική θεσμική συγκυρία» (della Porta & Diani, 2010: 15).

Η αναδύομενη τάση προσωπικής συνεισφοράς και η εθελοντική συμμετοχή των πολιτών σε πολλαπλές συλλογικές δράσεις που φέρουν χαρακτηριστικά αλληλεγγύης, φαίνεται να αποτελεί μια υγιή αντίδραση στα ελλείμματα και τα κοινωνικά αδιέξοδα που δημιούργησε η κρίση στη χώρα μας.¹¹ Εν μέρει, θα μπορούσε να πει κανείς ότι καταφέρνουν να λειτουργήσουν ως ανασταλτικό αντίβαρο στις συνέπειες της κρίσης, αν και προφανώς δεν αρκούν για την ευρύτερη αντιμετώπιση των περίπλοκων κοινωνικών αναγκών και ζητημάτων που ανέκυψαν.

Ταυτόχρονα, παρατηρείται σε συνέχεια αμφισβητούμενων πρακτικών προηγούμενων περιόδων, η επίκληση της αλληλεγγύης σε σχήματα, κυρίως τυπικού χαρακτήρα, άμεσα συνυφασμένα με συστηματικά ανταποδοτικά οφέλη. Η καταχρηστική χρήση του όρου και η συμπερίληψη υπό τη σκέπη του, πλήθους αποσπασματικών δράσεων και σχημάτων χωρίς συνέχεια, επιδρά εκφυλιστικά στο

---

¹¹ Σε αρκετές περιπτώσεις δε, καθώς εμπλέκονται στοιχεία οικονομικής επιβίωσης και δίκαιης συναλλαγής όπως π.χ. στις ευρύτατα διαδεδομένες τοπικές αγορές χωρίς μεσάζοντες, όπου οι προμηθευτές διαθέτουν τα προϊόντα τους απευθείας στους καταναλωτές, ενυπάρχει η οργανικότητα κατά τον Durkheim, μέσω της σχέσης αλληλεξάρτησης και αναγκαιότητας που προκύπτει.

νόημα της κοινωνικής αλληλεγγύης. Ειδικά όταν μέσα από κοινωνικές δράσεις, οι οποίες πάρα την αυτό-αναφορά τους ως αλληλέγγυες δεν πείθουν για τον κοινωφελή χαρακτήρα τους, εξυπηρετούνται προσωπικές και οικονομικές σκοπιμότητες¹², δημιουργούνται εύλογα ερωτήματα σχετικά την οριοθέτηση του περιεχομένου της σύγχρονης αλληλεγγύης και την επίδραση ή όχι εν τέλει, στη διαμόρφωση ανάλογης *κουλτούρας* στην ελληνική κοινωνία.

---

12 Είναι γνωστή η αθρόα σύσταση και ανεξέλεγκτη λειτουργία Μ.Κ.Ο. κατά το πρόσφατο παρελθόν στη χώρα μας, καθώς και η υλοποίηση αποσπασματικών προγραμμάτων και αμφίβολων δράσεων *αλληλεγγύης* που βασίζονταν σε γενναιόδωρες κρατικές και ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις.

Κεφάλαιο 3

Εκφράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης σε συνθήκες κρίσης και δομικών αλλαγών

3.1 Οι κοινωνικές συνέπειες της κρίσης ως μοχλός κινητοποίησης των πολιτών

Η ελληνική οικονομική κρίση προέκυψε επίσημα το 2010, όταν το διογκωμένο δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας κατέστησε το δημόσιο χρέος της, μη βιώσιμο. Ωστόσο, είναι σαφές ότι δεν αποτελεί αμιγώς εγχώρια κατάσταση καθώς συνδέεται με ευρύτερες διεθνείς συστημικές διεργασίες που βρήκαν ευνοϊκές συνθήκες ανάπτυξης, λόγω των αρνητικών ιδιαιτεροτήτων και χρόνιων παθογενειών της ελληνικής οικονομίας¹³. Χωρίς υπερβολή, τα πρόσφατα δεδομένα σε σχέση με τις τρέχουσες εξελίξεις σε πολλούς κοινωνικούς δείκτες με κυρίαρχο αυτόν της ανεργίας ως προς τις διαστάσεις και τα χαρακτηριστικά τους, προκαλούν έντονη ανησυχία.

Η ύφεση, η εκρηκτική ανεργία¹⁴, οι μειώσεις και οι περικοπές των μισθών, η αυξανόμενη φορολόγηση από ένα κράτος που τείνει να χαρακτηριστεί κοινωνικά άδικο και ολοένα λιγότερο ανταποδοτικό, ο περιορισμός των προνοιακών παροχών και η διόγκωση της φτώχειας, συνθέτουν πλέον την πραγματικότητα μιας αβέβαιης και απειλητικής καθημερινότητας για τους Έλληνες πολίτες.¹⁵ Οι δυσμενείς κοινωνικές προεκτάσεις της κρίσης που βιώνουμε τα τελευταία έξι τουλάχιστον χρόνια, οδηγούν σε διαρκείς απορρυθμίσεις την κοινωνική ζωή και οργάνωση. Παράλληλα κερδίζουν έδαφος εντεινόμενες πρακτικές καταστολής,¹⁶ παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ειδικά των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, η ξеноφοβία, ο ρατσισμός

---

13 Βασικές δομικές αδυναμίες της οικονομίας μας παραμένουν, ο μη ανταγωνιστικός και αντιπαραγωγικός χαρακτήρας της, ο αναποτελεσματικός δημόσιος τομέας, οι πελατειακές σχέσεις και η κρατικοδίαιτη ιδιωτική ανάπτυξη.

14 Το μέσο ποσοστό ανεργίας στις χώρες της Ευρωζώνης τον Μάιο του 2016 ήταν στο 10,1% του πληθυσμού, έναντι 11% που ήταν τον Μάιο του 2015, σύμφωνα με τη Eurostat. Η Ελλάδα εξακολουθεί να έχει τα πρωτεία στον τομέα της ανεργίας, η οποία, με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία (Μάρτιος 2016), ήταν στο 24,1%, έναντι 25,7% τον Μάιο του 2015. Επίσης, εξακολουθεί να είναι η μόνη χώρα της ΕΕ, στην οποία η ανεργία των νέων υπερβαίνει το 50% (50,4%). Πηγή: <http://www.localit.gr/archives/111764> [accessed 1 July 2016]

15 Η ποιότητα των θέσεων εργασίας στη χώρα μας συνεχίζει να χειροτερεύει, οι άτυπες και μη ηθελμένες μορφές μερικής απασχόλησης αυξάνονται, όπως και το ποσοστό της φτώχειας και της οικονομικής ανισότητας. Αξίζει ιδιαίτερα να επισημανθεί ότι, παρά τη σημαντική χειροτέρευση του φαινομένου της φτώχειας, οι δαπάνες κοινωνικής προστασίας μειώνονται ποσοστιαία περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα-μέλος της Ε.Ε.-15. (Απόσπασμα από την Περίληψη Ετήσιας Έκθεσης ΙΝΕ ΓΣΕΕ 2016) Πηγή <http://www.gsee.gr/wp-content/uploads/2016/03/> [accessed 11 June 2016]

16 Διαφαίνεται ένας προβληματισμός σχετικά με την αποστολή του κράτους, το οποίο περιορίζοντας τον κοινωνικό του ρόλο διευρύνει και ενισχύει τον ποινικό παρεμβατισμό του.

και η βία, εντείνοντας το κλίμα φόβου και ανασφάλειας. Τα στοιχεία παραπέμπουν πλέον σε συνθήκες εκτεταμένης αξιακής και ανθρωπιστικής κρίσης, ενώ η πληττόμενη κοινωνική συνοχή αναδεικνύεται το μεγάλο θύμα της.

Η διαμορφούμενη κατάσταση πέρα από το έντονο κοινωνικό αδιέξοδο ή ίσως ακριβώς εξαιτίας του, φαίνεται να πυροδοτεί την ενεργοποίηση μιας σημαντικής μερίδας πολιτών, προβάλλοντας την αναγκαιότητα αλληλέγγυας συσπείρωσης και ανάληψης συλλογικής δράσης. Η παρατηρούμενη ταχεία ανάπτυξη νέων συλλογικοτήτων κοινωνικής αλληλεγγύης οδηγεί στο εύλογο συμπέρασμα ότι κάτω από εξαιρετικά δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, διακινήθηκε ένα εκτεταμένο, λανθάνον τμήμα της κοινωνίας των πολιτών προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι τρέχουσες ανάγκες. Ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα, η περιθωριοποίηση που βιώνει μεγάλο μέρος του πληθυσμού λόγω της κρίσης, πέρα από τις δυσμενείς προεκτάσεις της, συντέλεσε ενισχυτικά για την εθελοντική και αυτόνομη αυτό-ρύθμιση μέρους της κοινωνίας, ως αντιστάθμισμα σε όλο αυτό το βίωμα αποκλεισμού και στέρησης δικαιωμάτων και αγαθών.

Η υπαρκτή κινητικότητα ενάντια στις πολιτικές που οδήγησαν τη χώρα στη σημερινή κατάσταση, στέκεται κριτικά και συχνά καταγγελτικά απέναντι στο υπάρχον σύστημα, αφήνοντας ταυτόχρονα, ανοιχτά ερωτήματα σχετικά με τη διαμόρφωση συλλογικής συνείδησης και ταυτότητας, στο πλαίσιο μιας ανανεωμένης πολιτειακής κουλτούρας.

Είναι προφανές λοιπόν, ότι καθώς το Κράτος μοιάζει αμήχανο ή αδύναμο να ανταποκριθεί στις εξαιρετικά διευρυμένες και πιεστικές κοινωνικές ανάγκες, η ανάδυση δικτύων, ομάδων αυτό-οργάνωσης και κινημάτων αλληλεγγύης, νοσηματοδοτείται ως πράξη αλληλοβοήθειας, αυτοπροστασίας και αντίστασης στη συντελούμενη κοινωνική καταστροφή. Η εκφραζόμενη διάθεση κοινωνικής αλληλεγγύης περιγράφει τη συναίσθηση και συνειδητοποίηση ατόμων ή ομάδων, ότι είναι μαζί και ακολουθούν κοινή πορεία προς το μέλλον, η οποία οδηγεί στην ευημερία και διασφαλίζει την κοινωνική συνοχή, όταν βασίζεται στην αλληλοβοήθεια.

Οι διαστάσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα διαμόρφωσαν πέρα από τις συλλογικές αντιδράσεις πολιτών κατά των μέτρων λιτότητας με διαδηλώσεις, απεργιακές κινητοποιήσεις και μαζικές αυθόρμητες συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας σε πλατείες και κοινόχρηστους χώρους, μια σειρά από αυθόρμητες πρωτοβουλίες στήριξης και αλληλοσυμπαραστάσης μεταξύ των πληγέντων της κρίσης, όπου το αίσθημα αλληλεγγύης κορυφώθηκε. Το *κίνημα των πλατειών* συντέλεσε στην υλοποίηση

σχημάτων άμεσης δημοκρατίας καθώς υιοθέτησε ως πρόταγμα την πεποίθηση πως οι συναινετικές μορφές οριζόντιας οργάνωσης μπορούν να λειτουργήσουν αντιπαραθετικά προς το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα, μέσω διαφορετικών τρόπων συνύπαρξης και διαχείρισης των κοινών. Ως σημείο ορόσημο αυτών των κινητοποιήσεων, δύναται να εκληφθεί το «κίνημα των αγανακτισμένων» στην πλατεία Συντάγματος, το οποίο αν και δεν διέθετε τη δυναμική να διατηρήσει τη συνέχεια του και μια βιώσιμη προοπτική, αναμφίβολα συνέβαλε στη μετατόπιση της κοινής οπτικής και των πολιτικών συσχετισμών της περιόδου.

Ως συναγόμενο αντιλαμβάνεται κανείς, ότι η κρίση αν και αποδιοργανώνει σε ανησυχητικό βαθμό τον κοινωνικό ιστό και τις ανθρώπινες σχέσεις, δύναται ταυτόχρονα υπό προϋποθέσεις, να αποτελέσει δυναμική ευκαιρία επανακαθορισμού βασικών ανθρώπινων αξιών και αναγκών. Ο γόνιμος προβληματισμός και η αναζήτηση λειτουργικότερων τρόπων συλλογικής ζωής που θα βασίζονται στην εμπιστοσύνη, την αμοιβαιότητα, τον αλληλοσεβασμό, την αποδοχή της διαφορετικότητας και την αλληλεγγύη, μπορούν να είναι μέρος των θετικών απολήξεων της κρίσης.

3.2 Τα πεδία πραγμάτωσης της αλληλεγγύης σήμερα

Αυτή την περίοδο, όπως έχει ήδη επισημανθεί, ένας μεγάλος αριθμός δομών κοινωνικής αλληλεγγύης δραστηριοποιείται σε πολλαπλά επίπεδα, με βασικό αντικείμενο είτε την παροχή κοινωνικής και υλικής βοήθειας είτε την εξασφάλιση στήριξης για την ανάδειξη προβλημάτων και την άσκηση πίεσης στο πολιτικό σύστημα. Η συνολική ανάπτυξη συλλογικοτήτων με αντικείμενο την κοινωνική αλληλεγγύη και την ανθρωπιστική βοήθεια είναι εντυπωσιακή τα τελευταία χρόνια, καθώς αντιπροσωπεύουν το 10% του συνόλου των φορέων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, της κοινωνίας των πολιτών (Αφουξενίδης, 2015).

Τα πεδία επιτέλεσης της αλληλεγγύης και οι σκοποί λειτουργίας των διαφόρων μορφών της, ποικίλλουν. Σε γενικές γραμμές, τα βασικά ευρύτερα πεδία στα οποία εντοπίζονται οι σύγχρονες αλληλέγγυες πρακτικές, εκτείνονται στους χώρους της οικονομίας, της εργασίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας, της υγείας, της εκπαίδευσης, του πολιτισμού, του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος, της υλικής στήριξης και των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Πιο συγκεκριμένα, οι αλληλέγγυες δράσεις αφορούν στην παροχή υλικής βοήθειας, ειδών ένδυσης, τροφίμων και σίτισης (κοινωνικά παντοπωλεία, συσσίτια Δήμων και Εκκλησίας, συλλογικές κουζίνες) τη νομική στήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων και υπεράσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων (ομοφυλόφιλων, οροθετικών, μεταναστών), την εκπαίδευση (κοινωνικά φροντιστήρια, μαθήματα σε μετανάστες) τον πολιτισμό (θεατρικές ομάδες, κοινωνικά ωδεία, καλλιτεχνικά στέκια, ελεύθεροι πολιτιστικοί χώροι) την οικονομία (τράπεζες χρόνου, κοινωνικά νομίσματα, αλληλέγγυα ανταλλακτικά δίκτυα), το περιβάλλον (υπερθέρμανση, εξάντληση φυσικών πόρων, μεταλλαγμένες τροφές, επεμβάσεις σε υποβαθμισμένους αστικούς χώρους) και την υγεία (κοινωνικά ιατρεία και φαρμακεία).

3.3 Κατηγοριοποίηση των μορφών αλληλεγγύης

Σε μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης των διαφόρων μορφών και σχημάτων αλληλεγγύης όπως εμφανίζονται σήμερα, αναγνωρίζεται μία βασική διάκριση σε τυπικές και άτυπες δομές. Διαπιστώνεται δηλαδή, ότι οι δράσεις και πρωτοβουλίες κοινωνικής αλληλεγγύης εκπορεύονται από διαφορετικού οργανωσιακού τύπου δομές ανάλογα το αν φέρουν κάποια νομική μορφή ή όχι. Τα τυπικά οργανωμένα σχήματα και φορείς μπορούν να είναι: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες, κοινωνικοί συνεταιρισμοί (ΚοινΣΕπ, Κοι.Σ.Π.Ε.), σωματεία, τοπικοί σύλλογοι, θρησκευτικές οργανώσεις, φιλανθρωπικά ιδρύματα και φορείς διεθνούς βοήθειας. Κατά τη διάρκεια της κρίσης συστάθηκαν νέες τυπικές οργανώσεις, κάποιες διέκοψαν τη λειτουργία τους κυρίως λόγω ανεπαρκούς χρηματοδότησης ενώ αρκετές από εκείνες που δραστηριοποιούνταν ήδη πριν την κρίση, ενίσχυσαν σε μεγάλο βαθμό τις δράσεις τους ή επαναπροσδιόρισαν την αποστολή και τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους, ανταποκρινόμενες στις νέες ανάγκες.

Όπως έχει προαναφερθεί, αξιοσημείωτη είναι η εμφάνιση νέων μορφών συνεργασιών και σχημάτων, κυρίως σε υπο-εθνικό πλαίσιο. Ως τέτοιες λογίζονται κατά βάση, οι συμπράξεις Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ιδιωτικού τομέα, Ιδρυμάτων, Μ.Κ.Ο. και εθελοντών πολιτών για την παροχή κοινωνικής στήριξης, όπως και η ανάπτυξη εγχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας. Παραδείγματα τέτοιου τύπου συνεργασιών, συνιστούν η μηνιαία παροχή τροφίμων από την Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών σε οικονομικά αδύναμες οικογένειες μέσω των Δήμων, η παροχή υλικής ενίσχυσης μέσω

Ιδρυμάτων, η διάθεση προϊόντων χωρίς μεσάζοντες, τα Δημοτικά Κοινωνικά Παντοπωλεία, τα Κοινωνικά Φαρμακεία, τα Κοινωνικά Φροντιστήρια.

Τέλος, αξίζει να γίνει ειδική αναφορά στην εκτεταμένη παρουσία των άτυπων κοινωνικών δικτύων και συσσωματώσεων πολιτών σε επίπεδο γειτονιάς και ευρύτερης τοπικής κοινότητας. Πρόκειται ουσιαστικά για αυτό οργανωμένες ομάδες πολιτών που δεν διαθέτουν νομική υπόσταση, ούτε επιδιώκουν να προσδώσουν στην ταυτότητα τους νομικά, θεσμικά χαρακτηριστικά των τυπικών οργανώσεων. Η λειτουργία τους διέπεται από κανόνες άμεσης δημοκρατίας και οριζόντιας οργάνωσης, «η δε δράση τους θέτει σε αμφισβήτηση την ευρύτατα διαδεδομένη άποψη ότι η ελληνική κοινωνία πολιτών είναι ατροφική» (Μπουρίκος και Σωτηρόπουλος, 2014: 9).

Ένα νέο αξιόλογο στοιχείο, όπως προκύπτει από σχετικές έρευνες, αφορά στην ταχεία διεύρυνση και χρήση της ηλεκτρονικής ενημέρωσης και ανταλλαγής πληροφοριών καθώς και την ευρεία αξιοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπως το facebook και το twitter. Επιπλέον, αξιοσημείωτη είναι, η σχετικά μικρή προς το παρόν, εμφάνιση «κοινοτήτων», οι οποίες δραστηριοποιούνται με αποκλειστικά ηλεκτρονικό τρόπο κάνοντας χρήση της ψηφιακής επικοινωνίας, της κοινωνικής δικτύωσης και του διαδικτύου. Οι συλλογικότητες αυτές είναι *ασώματες* καθώς δεν υφίσταντο εκτός διαδικτύου, στον πραγματικό χώρο (Αφουξενίδης, 2015: 317-336). Η δε προοπτική τους ως προς τη βιωσιμότητα, την αποδοχή και την αποτελεσματικότητά τους, αν και ενδιαφέρουσα, παραμένει απροσδιόριστη.

3.4 Σύνοψη

Η υπό εξέταση έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης λογίζεται ως ένα δυναμικό φαινόμενο που εξελίσσεται σε συνάφεια με το είδος των κοινωνικών σχέσεων και λειτουργιών που συγκροτούν το εκάστοτε οργανωμένο κοινωνικό σύνολο.

Η εποχή μας διακρίνεται από εκτεταμένη ρευστότητα με αποτέλεσμα τον κλυδωνισμό σχεδόν όλων των – μέχρι πρότινος – σταθερών σημείων αναφοράς και αυτοπροσδιορισμού των ατόμων εντός του συνόλου. Ο συλλογικός αναβρασμός και οι κινητοποιήσεις αρκετών πολιτών στις μέρες μας σε αλληλέγγυες δράσεις, ως παράγωγα της κοινωνικής δυσλειτουργίας, έχουν συχνά πολιτικές προεκτάσεις και δυνητικά θα μπορούσαν να τροφοδοτήσουν τη διεκδίκηση μιας πιο λειτουργικής, με όρους δικαιοσύνης και ευημερίας, κοινωνικής οργάνωσης.

Σε ιδεατό ίσως επίπεδο, προσδοκάται μέσω της εφαρμοζόμενης αλληλεγγύης, η ανασύσταση μιας νέας συλλογικής συνείδησης, με ανανεωμένο δυναμικό ηθικής δέσμευσης, όπως ορίζεται από τον Durkheim, και ενεργούς πολιτειότητας, που να ανταποκρίνεται στα σύγχρονα απαιτητικά δεδομένα. Η πραγματικότητα από την άλλη, αποδεικνύεται περίπλοκα σύνθετη χωρίς δυνατότητα προεξόφλησης της κοινωνικής έκβασης του αντίκτυπου της κοινωνικής αλληλεγγύης, όπως διαμορφώνεται σήμερα.

Η επαναπροσέγγιση του περιεχομένου της κοινωνικής αλληλεγγύης σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, καλείται ίσως περισσότερο από ποτέ, να ισορροπήσει ανάμεσα στο ατομικό και το συλλογικό, την προσωπική αυτονομία και αλληλεξάρτηση και να συμπεριλάβει τη διάχυτη πλέον διαφορετικότητα, προκειμένου να συμβάλει στην οικοδόμηση λειτουργικών κοινωνικών σχέσεων και υπεύθυνων πολιτών. Ειδικά στη χώρα μας, η υποχώρηση του προνοιακού κράτους συνδυαστικά με την εκτεταμένη πολυπολιτισμικότητα και τη διόγκωση των κοινωνικών αναγκών λόγω κρίσης, εξωθεί σχεδόν στην επιλογή της συνεργατικότητας και της αλληλέγγυας δραστηριοποίησης ως βασικά μέσα αυτοσυντήρησης, διεκδίκησης και διασφάλισης της κοινωνικής συνοχής. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να εξηγηθεί επαρκώς η ανάδευση νέων δράσεων αλληλεγγύης σε πληθώρα πεδίων και η ανανέωση του ρόλου του προνοιακού εθελοντισμού. Στον αντίποδα, η έντονη εξατομίκευση, η απουσία συλλογικού οράματος και ο κατακερματισμός της κοινωνίας μας, θέτει σε αμφισβήτηση τη μετουσίωση της αλληλεγγύης σε προωθητικό μηχανισμό κοινωνικών αλλαγών, στη βάση της ανασύστασης της ιδιότητας του πολίτη.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

ΜΕΛΕΤΗ ΔΟΜΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

ΣΕ ΥΠΟ-ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κεφάλαιο 4

Ερευνητική διαδικασία

4.1 Μεθοδολογία και σκοποί της έρευνας

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να σκιαγραφήσει τα πεδία ανάπτυξης δράσεων και πρακτικών κοινωνικής αλληλεγγύης σε υπο – εθνικό επίπεδο, με έμφαση στην κάλυψη βασικών ατομικών αναγκών. Ο συσχετισμός με τις ευρύτερες συνθήκες, ως απόρροια της παρατεταμένης κρίσης που βιώνει η χώρα μας, τα τελευταία χρόνια, είναι εξαιρετικής σημασίας.

Η προσπάθεια προσέγγισης και κατανόησης των πτυχών ενός κοινωνικού δρώμενου οδήγησε στην επιλογή της ποιοτικής κοινωνικής έρευνας. Σε αυτή την κατεύθυνση συνέτεινε η αναγνώριση ότι βασικός στόχος «είναι η διερεύνηση και η ανάλυση της δομής και λειτουργίας [των υπό εξέταση κοινωνικών φαινομένων] καθώς και των κοινωνικών σχέσεων [αίτια, συσχετίσεις, συνέπειες] που τα χαρακτηρίζουν και όχι η απλή αναγωγή τους σε μετρήσιμες ποσότητες» (Ιωσιφίδης, 2008).

Οι υπό μελέτη αλληλέγγυες δομές τοποθετούνται γεωγραφικά στο Δήμο Ελληνικού – Αργυρούπολης ενώ χρονικά, η σύσταση και λειτουργία τους έπεται του 2010, χρονιά επίσημης έναρξης της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας και ένταξης της στον διεθνή μηχανισμό στήριξης. Η διεξαγόμενη ποιοτική έρευνα αφορά ουσιαστικά, μια άτυπη οργάνωση κοινωνικής αλληλεγγύης, όπως είναι το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο Ελληνικού (Μ.Κ.Ι.Ε.) και τρεις τυπικές δημοτικές κοινωνικές δομές, το Δημοτικό Κοινωνικό Παντοπωλείο, τη Δημοτική Ιματιοθήκη και το Κοινωνικό Φαρμακείο.

4.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Ως προς τη στόχευση της, η παρούσα μελέτη καλείται να ανιχνεύσει τις συνθήκες ανάδυσης τοπικών πυλώνων αλληλεγγύης καθώς και τις νέες μορφές οργάνωσης και

λειτουργίας τους, μέσα από τη συστηματική αξιοποίηση του προνοιακού εθελοντισμού. Επιπρόσθετα, μέσα από τον υποκειμενικό λόγο των εμπλεκομένων αναζητούνται τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν τα κίνητρα δράσης τους και τα οφέλη που αποκομίζουν σε άμεσο και έμμεσο επίπεδο, ενώ γίνεται προσπάθεια ανίχνευσης των επιδράσεων της αλληλεγγύης τόσο στα συμμετέχοντα άτομα όσο και στον περίγυρο τους.

Σημαντικά επιμέρους ζητήματα προς διερεύνηση, είναι:

- Πως αντιλαμβάνονται τα περιεχόμενα της κρίσης, της κοινωνικής αλληλεγγύης, της εθελοντικής προσφοράς, των ασκούμενων κοινωνικών πολιτικών, οι συμμετέχοντες, είτε ως ωφελούμενοι είτε ως εθελοντές/υποστηρικτές των εν λόγω δράσεων;
- Αν και πως επαναπροσδιορίζεται η αλληλεγγύη σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης και συστηματικής υποβάθμισης βασικών κοινωνικών παροχών;
- Ποιες ανθρώπινες ανάγκες καλύπτονται μέσα από τη συμμετοχή των ενδιαφερομένων;
- Ποια είναι τα κίνητρα τους και ποια τα οφέλη που αποκομίζουν οι εμπλεκόμενοι;
- Δύναται η συμμετοχή σε τέτοιου είδους πρωτοβουλίες συλλογικής δράσης, να συμβάλλει στη διεκδίκηση ενός βελτιωμένου μοντέλου κοινωνικής οργάνωσης; Επηρεάζει τη διαμόρφωση κριτικής στάσης οδηγώντας στην (επανα) σύσταση πολιτικής συνείδησης και ταυτότητας;

4.3 Μεθοδολογικά εργαλεία – Προφίλ της έρευνας

Στο πλαίσιο της παρούσας ποιοτικής έρευνας, χρησιμοποιήθηκαν μια σειρά ερευνητικών εργαλείων, όπως είναι οι ημιδομημένες συνεντεύξεις σε εθελοντές και εξυπηρετούμενους, η συμμετοχική παρατήρηση και η έρευνα αρχείου. Η χρήση της συνέντευξης στην ποιοτική έρευνα στοχεύει στο να παροτρυνθούν οι συμμετέχοντες να εκφράσουν και να περιγράψουν τη δική τους άποψη σχετικά με το υπό διερεύνηση αντικείμενο.

Η ημιδομημένη συνέντευξη χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, αλλά διαθέτει ευελιξία και ακολουθεί τον ερωτώμενο. Γενικά, υπάρχει ένας κορμός ερωτήσεων σχετικά με το θέμα της έρευνας, ανάλογα όμως με τις απαντήσεις του ερωτώμενου, ο ερευνητής μπορεί να αλλάξει την πορεία τους ή να θέσει επιπλέον διευκρινιστικές ερωτήσεις, προκειμένου να εμβαθύνει περισσότερο.

Στόχος είναι να ακολουθηθεί η διαδρομή της σκέψης των ερωτώμενων και να αναλυθούν επιπλέον ζητήματα που τυχόν ανακύπτουν. Το γεγονός ότι δεν πρόκειται για μια αυστηρά τυποποιημένη διαδικασία, επιτρέπει στους ανθρώπους να απαντούν με τους δικούς τους όρους, αισθανόμενοι πιο ελεύθεροι να εκφράσουν και να εξηγήσουν τις σκέψεις τους, τη στάση και την προοπτική τους. Ο ερευνητής από την πλευρά του, καλείται να αποκαλύψει ερμηνευτικά τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται οι τοποθετήσεις των συμμετεχόντων (Ιωσηφίδης, 2008). Είναι χρήσιμο, ως εκ τούτου, να διαθέτει επικοινωνιακές δεξιότητες και να αναγνωρίζει τους πιθανούς κινδύνους που εμπεριέχονται σε αυτή την προσέγγιση, π.χ. απόκρυψη της αλήθειας, ή δυσλειτουργικό κλίμα μεταξύ ερευνητή – συμμετέχοντα.

Κατά τη διαδικασία των ημιδομημένων συνεντεύξεων, έγινε χρήση δύο παραπλήσιων θεματικών οδηγιών¹⁷ με ανοιχτές, ως επί το πλείστον, ερωτήσεις καθώς και ερωτήσεις γνώμης α. προς των ωφελομένους/χρήστες των υπηρεσιών – παροχών και β. προς τους εθελοντές/υποστηρικτές των δομών και αλληλέγγυων δράσεων. Οι οδηγοί συνέντευξης (interview guides) απαρτίζονται από έξι βασικούς άξονες συναρτώμενους με τα ερευνητικά ερωτήματα και διαμορφώθηκαν ως εξής:

1. Ορισμένα *προσωπικά στοιχεία*, όπως ονοματεπώνυμο, ηλικία, οικογενειακή και εργασιακή κατάσταση, τόπος καταγωγής και κατοικίας.
2. *Εθελοντική συμμετοχή* (για τους εθελοντές) και *χρήση παροχών και υπηρεσιών κοινωνικής αλληλεγγύης* (για τους ωφελομένους), όπου διερευνάται σε ποια/ες δομή/ες αναφέρονται, πόσο συχνά και για τι διάστημα εμπλέκονται, με τι ασχολούνται και οι πηγές ενημέρωσης τους.
3. *Κίνητρα και ανάγκες συμμετοχής* όπου περιλαμβάνονται ερωτήματα σχετικά με τις ανάγκες και τους λόγους της απόφασής τους να προσφέρουν εθελοντική εργασία σε δράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης ή να κάνουν χρήση των αντίστοιχων υπηρεσιών ή/και παροχών.
4. *Αποκομιζόμενα οφέλη*, όπου επιδιώκεται να καταγραφούν τα οφέλη σε ατομικό και ευρύτερο επίπεδο, όπως τα αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι συμμετέχοντες μέσα από το βίωμα τους, είτε ως εξυπηρετούμενοι είτε ως εθελοντές.
5. *Απόψεις για τις ασκούμενες κοινωνικές πολιτικές σε περίοδο κρίσης*, όπου επιχειρείται η καταγραφή των απόψεων σχετικά με την επάρκεια της κρατικής

---

17 Παρατίθενται αυτούσιοι στο σχετικό παράρτημα.

προνοιακής στήριξης και των ασκούμενων τοπικών κοινωνικών πολιτικών, ως προς τις τρέχουσες κοινωνικές ανάγκες.

6. *Απόψεις για την έννοια της Κοινωνικής Αλληλεγγύης και τις επιδράσεις της, αφορά στην καταγραφή αντιλήψεων των ερωτώμενων για την έννοια της Κοινωνικής Αλληλεγγύης και του αντίκτυπου των αντίστοιχων συλλογικών δράσεων στα άτομα και την κοινότητα.*

Συνολικά, πραγματοποιήθηκαν δεκαεπτά (17) συνεντεύξεις κατά το χρονικό διάστημα από 6 έως 30 Σεπτεμβρίου 2016. Οι δέκα (10) αφορούν εθελοντές από όλες τις υπό εξέταση δομές και οι υπόλοιπες επτά (07) ωφελούμενους. Οι περισσότερες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο χώρο της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου και είχαν διάρκεια, κατά μέσο όρο, σαράντα λεπτά (40'), με ελάχιστη διάρκεια τα 17' και μέγιστη διάρκεια τα 63'. Επιλέχθηκαν δέκα (10) εθελοντές, τρεις (03) από το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο Ελληνικού, ένας (01) από το Δημοτικό Κοινωνικό Φαρμακείο, δύο (02) από τη Δημοτική Ιματιοθήκη και τέσσερις (04) από το Δημοτικό Κοινωνικό Παντοπωλείο. Από τους επτά (07) ωφελούμενους, τρεις (03) κάνουν αποκλειστική χρήση των υπηρεσιών του Δημοτικού Κοινωνικού Παντοπωλείου ενώ οι υπόλοιποι τέσσερις (04) έχουν αξιοποιήσει κατά διαστήματα ή αξιοποιούν υπηρεσίες όλων των προαναφερόμενων δομών. Σημειώνεται επίσης ότι τρεις (03) από τους εξυπηρετούμενους προσφέρουν και εθελοντική εργασία, καταγράφονται όμως με την ιδιότητα του ωφελούμενου, καθώς αυτή προηγήθηκε εκείνης του εθελοντή. Η ηλικία των συμμετεχόντων κυμαίνεται από τα 32 έως τα 70 έτη. Βασικές αρχές, που ελήφθησαν υπόψη κατά τη διαδικασία της επαφής και των συνεντεύξεων με τους εμπλεκόμενους είναι α. η αρχή της εθελοντικής συμμετοχής και β. της ανωνυμίας και εμπιστευτικότητας. Για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, αναφέρονται αλλοιωμένα τα αρχικά του ονοματεπώνυμου τους και ο αντίστοιχος κωδικοποιημένος αριθμός συνέντευξης.

Η συμμετοχική παρατήρηση λειτούργησε συμπληρωματικά και συνίστατο στην ενεργητική παρουσία του ερευνητή στις υπό διερεύνηση δομές αλληλεγγύης. Η ιδιότητα μου ως Κοινωνική Λειτουργός, εργαζόμενη στη Δ/ση Κοινωνικών Υπηρεσιών του Δήμου Ελληνικού – Αργυρούπολης εξασφάλισε ευνοϊκές συνθήκες συμμετοχικής παρατήρησης, κατά τη λειτουργία των δομών, καθώς προϋπήρχε γνωριμία και θετική επαφή με τις περισσότερες ομάδες εθελοντών και εξυπηρετούμενων σε όλα τα πλαίσια. Επιπρόσθετα, η μέθοδος αυτή προσέδωσε μια βιωματική διάσταση στα τελικά ευρήματα.

Η έρευνα αρχείου τέλος, εξασφαλίστηκε καθώς ακριβώς λόγω της ιδιότητας μου έχω απρόσκοπτη πρόσβαση στο σύνολο των φακέλων των εξυπηρετούμενων των Δημοτικών Δομών Στήριξης και του αρχειακού υλικού της κεντρικής Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου. Συμπληρωματικά ασφαλώς, αναζητήθηκαν και άλλες αρχειακές πηγές όπως ιστοσελίδες, συνεντεύξεις, επιστημονικά κείμενα, άρθρα και σχετικές ερευνητικές μελέτες γύρω από το πεδίο της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Η αξιοποίηση πολλαπλών πηγών άντλησης γνώσης, εκτιμάται ότι συνέβαλλε στη σφαιρικότερη αντίληψη του υπό μελέτη αντικειμένου και στη συγκέντρωση κάποιων ενδιαφερουσών ενδείξεων γύρω από τις υπό εξέταση πρακτικές και επιδράσεις της κοινωνικής αλληλεγγύης.

4.4 Επεξεργασία και κατηγοριοποίηση υλικού

Το υλικό που προέκυψε διακρίνεται α. στη γενική παρουσίαση του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας των διερευνώμενων δομών αλληλεγγύης και β. στη βασική θεματολογία που προσδιόρισε τους οδηγούς συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκαν, εμπλουτιζόμενο με θεματικές που ανέκυψαν από το δυναμικό περιεχόμενο των συζητήσεων με τους συνεντευξιαζόμενους και τη συμμετοχική παρατήρηση. Επιπλέον, δόθηκε έμφαση στη μη λεκτική επικοινωνία, όπως αυτή προέκυψε κατά την απομαγνητοφώνηση του υλικού και την επαναληπτική ακρόαση επιμέρους χωρίων (αλλαγές στον τόνο ή την ένταση της φωνής, παύσεις, γέλιο, συναισθηματική φόρτιση, λυγμοί).

Κατά τη διαδικασία ανάλυσης πραγματοποιήθηκε η ερμηνεία των αποσπασμάτων/αφηγήσεων των συνεντευξιαζόμενων, όπου επιχειρείται η κατάθεση της προσωπικής και τεκμηριωμένης άποψης του ερευνητή, σχετικά με τα εξαγόμενα δεδομένα. Η παρούσα έρευνα δεν αποσκοπεί προφανώς, όπως έχει ήδη επισημανθεί, σε καταγραφή ποσοτικών στοιχείων ούτε επιδιώκει την παραγωγή στατιστικά γενικεύσιμων συμπερασμάτων.

4.5 Δυσκολίες κατά τη διεξαγωγή της έρευνας

Σε γενικές γραμμές δεν υπήρξαν σοβαρές δυσκολίες ή προβλήματα κατά τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας. Σε μεμονωμένες περιπτώσεις εκφράστηκε δυσφορία ως προς την καταγραφή (μαγνητοφώνηση) της συνομιλίας αλλά ξεπεράστηκε μετά από

διαβεβαίωση περί τήρησης του απορρήτου. Διαχειρίσιμες δυσκολίες πρόεκυψαν επίσης, κατά την επαφή με εθελοντές και ωφελούμενους του ΜΚΙΕ, καθώς δεν ήταν πάντα εύκολη η εξασφάλιση απομονωμένου χώρου στις εγκαταστάσεις του ιατρείου εν ώρα λειτουργίας, για την ομαλή διεξαγωγή των συνεντεύξεων.

Κεφάλαιο 5

Παρουσίαση της γενικής λειτουργίας του Μητροπολιτικού Κοινωνικού Ιατρείου Ελληνικού (Μ.Κ.Ι.Ε.) και των Κοινωνικών Δομών Αλληλεγγύης του Δήμου Ελληνικού – Αργυρούπολης

5.1. Σκιαγραφώντας το προφίλ του Μ.Κ.Ι.Ε.

Στον τομέα της υγείας ήδη πριν την κρίση, λειτουργούσαν στο πλαίσιο των προγραμμάτων θεσμικών οργανώσεων, Κοινωνικά Ιατρεία που απευθύνονταν κυρίως σε ειδικές πληθυσμιακές ομάδες. Στα χρόνια της κρίσης παρατηρείται ιδιαίτερη αύξηση άτυπων δικτύων στο χώρο της υγειονομικής φροντίδας και ενίσχυση της εθελοντικής συμμετοχής, ενώ και στα ήδη υπάρχοντα είναι εμφανείς οι αλλαγές στο προφίλ των εξυπηρετούμενων και την αύξηση των περιστατικών.¹⁸

Οι λόγοι δημιουργίας του Μ.Κ.Ι.Ε. όπως αποτυπώνονται από τους ίδιους τους εθελοντές, συνδέονται με τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές και τη συνολική ανεπάρκεια του Δημόσιου Συστήματος Υγείας να ανταποκριθεί και να καλύψει τις αναφερόμενες ανάγκες υγειονομικής φροντίδας και πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες υγείας.

«Το κράτος δεν δίνει προτεραιότητα στην υγεία. Δεν δίνει την προτεραιότητα που θα έπρεπε. Όλοι ξέρουμε ότι υπάρχουν τεράστια προβλήματα στον τομέα της υγείας. Εκεί παρεμβαίνουμε εμείς, ως Κοινωνικό Ιατρείο». (Σ.Ε. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0008)

Τα αίτια διόγκωσης του ανασφάλιστου πληθυσμού, εντοπίζονται στην αύξηση της ανεργίας και της ανασφάλιστης εργασίας καθώς και στην αδυναμία πολλών ελεύθερων επαγγελματιών να ανταποκριθούν οικονομικά στις ασφαλιστικές τους υποχρεώσεις.

Η φιλοσοφία που διέπει τη λειτουργία του Μ.Κ.Ι.Ε. βασίζεται στην πεποίθηση ότι η υγεία είναι ένα κοινωνικό αγαθό μη διαπραγματεύσιμο, στο οποίο θα πρέπει να έχει ελεύθερη, άμεση και δωρεάν πρόσβαση το σύνολο των πολιτών. Το σύνθημα που υιοθετήθηκε από τις πρώτες ημέρες λειτουργίας του, τον Δεκέμβριο του 2011, «Κανείς μόνος του στην κρίση» αποτελεί βασική θέση ανάπτυξης δράσεων και είναι ενδεικτικό της εφαρμογής της έννοιας της κοινωνικής αλληλεγγύης στην πράξη.

---

¹⁸ Σύμφωνα με στοιχεία της Οργάνωσης «Γιατροί του Κόσμου», οι Έλληνες ασθενείς που προσέρχονταν στα πολυιατρεία της Οργάνωσης ήταν προ κρίσης το 8% του συνόλου ενώ κατά τη διάρκεια την κρίσης ο αριθμός τους αυξήθηκε σημαντικά και οι Έλληνες ασθενείς ξεπέρασαν το 50%.

Ως ομάδα στόχου ορίσθηκαν εξ αρχής όλοι οι ανασφάλιστοι, άνεργοι και άποροι ασθενείς, Έλληνες και αλλοδαποί, χωρίς διάκριση, ανεξάρτητα από θρήσκευμα, ιθαγένεια, σεξουαλική προτίμηση, φύλο και ηλικία¹⁹. Συμπεριλήφθηκαν επίσης οι φτωχοί εργαζόμενοι και χαμηλοσυνταξιούχοι –οι οποίοι αν και διαθέτουν ασφάλιση και εισόδημα– αδυνατούν να αντεπεξέλθουν σε βασικά πάγια έξοδα (όπως η τακτική αγορά φαρμάκων).

5.2 Λειτουργία και οργανωτική δομή

Το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο του Ελληνικού δεν διαθέτει καμία νομική ή θεσμική υπόσταση. Επιπλέον είναι σαφές ότι δεν επιδιώκεται η νομική του επένδυση. *«Η απόφαση να μην έχει το ιατρείο νομική υπόσταση έχει ουσιαστική σημασία. Γιατί από τη μία δεν θέλουμε θεσμικά να υποκαταστήσει το Κράτος στις βασικές λειτουργίες του, όπως είναι η καθολική παροχή υπηρεσιών υγείας. Από την άλλη, μπορούμε να ασκούμε πιο ελεύθερα κριτική και πίεση. Είμαστε τέκνο της ανάγκης, όπως είχε πει και ο Βάρναλης, και θα κλείσουμε όταν δεν υπάρχουν οι λόγοι για τους οποίους δημιουργηθήκαμε».* (Σ.Ε. εθελόντρια, κωδ. 0008)

Η οργανωτική του δομή εξελίχθηκε σταδιακά. Έπειτα από πέντε σχεδόν χρόνια λειτουργίας, ο συνολικός αριθμός των εθελοντών έχει μειωθεί στους εκατόν είκοσι (120) με τους ιατρούς να φτάνουν τους τριάντα πέντε (35). Οι εθελοντές – με εξαίρεση τους ιατρούς/φαρμακοποιούς – αναλαμβάνουν καθήκοντα ανάλογα με τις τρέχουσες ανάγκες του ιατρείου και τα ενδιαφέροντα τους, αφού προηγηθεί εκπαίδευση ενός μήνα σε θέσεις υποδοχής και εξυπηρέτησης κοινού.

Ανώτατο όργανο του Μ.Κ.Ι.Ε. είναι η Γενική Συνέλευση. Συνεδριάζει ανά τακτά διαστήματα και είναι ανοιχτή σε όλους προκειμένου με συλλογικό και άμεσο τρόπο να συζητιούνται τα θέματα που προκύπτουν και να λαμβάνονται αποφάσεις.

5.3 Βασικές αρχές και κανόνες λειτουργίας

Σε επίπεδο λειτουργίας και βιωσιμότητας, το Μ.Κ.Ι.Ε βασίζεται σε τρεις πυλώνες:

- Δεν δέχεται χρηματικές δωρεές από κανέναν. Οι όποιες προσφορές είναι αποκλειστικά σε είδος ή υπηρεσίες.

---

19 Βλ Χάρτα Αλληλεγγύης Κοινωνικών Ιατρείων Φαρμακείων Αλληλεγγύης

- Δεν επιτρέπει την παραμικρή κομματική εμπλοκή εντός της λειτουργίας του ή στις δραστηριότητες του.
- Δεν διαφημίζει κανέναν, ως χορηγό για την όποια δωρεά κάνει.

Αξίζει βέβαια να επισημανθεί η υποστήριξη που εξ αρχής παρασχέθηκε μέσω της διάθεσης χώρου στέγασης στην πρώην Αμερικάνικη Βάση Ελληνικού και κάλυψης των λειτουργικών εξόδων (ηλεκτροδότησης και υδροδότησης) από την τότε αριστερή δημοτική διοίκηση. Συνθήκη που εξακολουθεί να διατηρείται μέχρι σήμερα.

Η ανυπαρξία θεσμικού πλαισίου δεν συνεπάγεται απουσία κανόνων λειτουργίας. Έχει ιδιαίτερη σημασία η θέσπιση γενικών κανόνων και για αυτό το σκοπό έχει συνταχθεί ένα άτυπο καταστατικό λειτουργίας, προϊόν της γενικής συνέλευσης, στο οποίο περιγράφονται τα καθήκοντα κάθε ομάδας ενώ τονίζονται οι αρχές της ισότητας, της αλληλεγγύης και της συλλογικής υπευθυνότητας. Η αποδοχή και ο βαθμός συμμόρφωσης των μελών μιας ομάδας αλληλεγγύης στις βασικές αρχές και τους εσωτερικούς κανόνες λειτουργίας όπως και η υποχρεωτικότητα που τους συνοδεύει, συνδέεται με την ισχυροποίηση των δεσμών που προκύπτουν μεταξύ τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο επίσης ρυθμίζονται οι συμπεριλήψεις και οι αποκλεισμοί των ενδιαφερομένων.²⁰

5.4 Μορφές δράσης και παρέμβασης

Βασική δράση του Μ.Κ.Ι.Ε. είναι η παροχή πρωτοβάθμιας ιατρικής φροντίδας και η δωρεάν διάθεση φαρμακευτικών σκευασμάτων κατόπιν πάντα σχετικής ιατρικής συνταγής. Συμπληρωματικά πραγματοποιείται η διασύνδεση των ασθενών με Νοσοκομεία ή ιδιωτικά διαγνωστικά και ιατρικά κέντρα για τη διεξαγωγή εξετάσεων όπου απαιτείται. Επιπρόσθετα εξασφαλίζεται η προσφορά βρεφικών ειδών πρώτης ανάγκης (γάλατα και πάνες) καθώς και παραϊατρικών προϊόντων. Η ενδεικτική αποτύπωση του έργου σε αριθμούς, μεταφράζεται σε περίπου 6.500 εξυπηρετούμενους στη διάρκεια λειτουργίας του και περισσότερες από 53.000 επισκέψεις ασθενών μέχρι σήμερα (Σεπτέμβριος 2016), σύμφωνα με τα τηρούμενα στοιχεία.

Αυτή την περίοδο, με δεδομένη την πρόσφατη νομοθετική ρύθμιση (Ν. 4368/2016) που επιτρέπει την ελεύθερη πρόσβαση όλων των ανασφάλιστων στις

---

²⁰ Όταν προκύπτει έντονη διαφοροποίηση στη φιλοσοφία, τη στάση ή άλλα προβλήματα συμπεριφοράς, οι υποψήφιοι εθελοντές και εξυπηρετούμενοι αποχωρούν σχεδόν πάντα οικειοθελώς αντιλαμβανόμενοι τη μη αποδοχή της ομάδας.

δημόσιες δομές υγείας, διαφαίνεται ότι ο προσανατολισμός του Μ.Κ.Ι.Ε. αναπροσαρμόζεται. Σε συνδυασμό με τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν λόγω των αυξημένων προσφυγικών ροών, παρέχεται πλέον συστηματική ιατρική και υλική υποστήριξη στον προσφυγικό πληθυσμό που φιλοξενείται στις πρώην ολυμπιακές εγκαταστάσεις του Ελληνικού, και όχι μόνο.

Ως εξίσου σημαντική προβάλλεται η πολιτική παρέμβαση του ιατρείου με τη μορφή καταγγελιών, ανακοινώσεων και ενεργούς συμμετοχής των εθελοντών σε κινητοποιήσεις και διαδηλώσεις υπεράσπισης του δικαιώματος όλων των πολιτών στην αξιοπρεπή διαβίωση και σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας.²¹ Η διαφανόμενη αντιπαράθεση με την υπάρχουσα κοινωνικοπολιτική κατάσταση εμπεριέχει όψεις της κοινωνικής αλληλεγγύης όπως προσεγγίζεται από τον Marx στο πλαίσιο των άνισων σχέσεων εξουσίας και της εκδήλωσης κινηματικής δράσης.

Η σημασία της σφυρηλάτησης δεσμών στη βάση μιας κοινής φιλοσοφίας συμπόρευσης μεταξύ των συμμετεχόντων παρά την ετερογένεια, γίνεται εμφανής στο λόγο τους, κατά τις συνεντεύξεις.

«Έχεις παρόμοιες, πολύ κοντινές ιδέες και πιστεύω με αυτούς τους ανθρώπους, έχεις έναν κοινό στόχο. Υπάρχουν βέβαια πολλές διαφορές, δεν είμαστε ίδιοι αλλά υπάρχει μια μίνιμουμ βάση στην οποία συμπορευόμαστε. Κι αυτό είναι πολύ ευχάριστο. Βλέπεις ανθρώπους από διάφορα επαγγέλματα, ετερόκλητους να συνεργάζονται». (Σ.Ε. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0008)

Παράλληλη επιδίωξη της συλλογικής δράσης, που αναπτύσσεται στο χώρο του Μ.Κ.Ι.Ε. είναι η ενεργοποίηση των ίδιων των εξυπηρετούμενων, οι οποίοι όχι μόνο δέχονται τη φροντίδα που έχουν ανάγκη, αλλά με τη σειρά τους καλούνται να γίνουν κρίκοι στην αλυσίδα της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Η φιλοσοφία που διέπει το κάλεσμα για ενεργοποίηση τόσο των εθελοντών όσο και των εξυπηρετούμενων αναγνωρίζει ότι οι κοινές δράσεις και η συλλογικότητα που τις διακρίνει, επηρεάζουν καταλυτικά το αίσθημα φόβου, απαξίωσης, ματαιώσης και απόσυρσης από το κοινωνικό γίνεσθαι. Οι συλλογικότητες φαίνεται έτσι να καλλιεργούν την αντοχή και την ψυχική ανθεκτικότητα των ατόμων και λειτουργούν ως

---

21 Σχετικά πρόσφατη παρέμβαση υπήρξε η διήμερη επίσκεψη κλιμακίου του Μ.Κ.Ι.Ε. με τη συμμετοχή της προέδρου των Πρασίνων Ευρωβουλευτών κ. Rebecca Harms και της ομάδας του Αμβούργου «Βοήθεια για το Ελληνικό» στον Νομό Πιερίας και το Νοσοκομείο της Κατερίνης. [δημοσιεύτηκε 4 Νοεμβρίου 2016 από www.mkiellinikou.org]

παράγοντες άμυνας για την επιβίωση, καθώς γίνονται σημεία γόνιμης επαφής και επικοινωνίας (Πουλόπουλος, 2014: 202-207).

5.5 Γενικά στοιχεία για το δημοτικό δίκτυο κοινωνικής αλληλεγγύης

Ο Δήμος Ελληνικού – Αργυρούπολης οργάνωσε και λειτουργεί από το 2014 επί δημαρχίας του κ. Γ. Κωνσταντάτου, το Δημοτικό Κοινωνικό Παντοπωλείο και πιο πρόσφατα εντός του 2016²², το Κοινωνικό Φαρμακείο και τη Δημοτική Ιματιοθήκη. Πρόκειται ουσιαστικά για τρεις δομές τυπικού χαρακτήρα καθώς προέκυψαν με πρωτοβουλία του Δήμου και λειτουργούν υπό την ευθύνη της Διεύθυνσης Κοινωνικών Υπηρεσιών με τη συστηματική συνδρομή ομάδων εθελοντών πολιτών. Η λειτουργία και τα επιμέρους θέματα οργάνωσης τους περιγράφονται αναλυτικά στους αντίστοιχους εγκεκριμένους από το Δημοτικό Συμβούλιο, Κανονισμούς Σύστασης και Λειτουργίας. Ως γενικός σκοπός τους, στο πλαίσιο δόμησης ενός ευρύτερου τοπικού δικτύου αλληλεγγύης, αναγνωρίζεται η παροχή υλικής βοήθειας σε οικονομικά αδύναμους και ανασφάλιστους πολίτες.²³ Σημειώνεται ότι όλα τα προσφερόμενα είδη προς τους πολίτες προέρχονται κυρίως από δωρεές ιδιωτών και χορηγίες Ιδρυμάτων, εταιρειών ή καταστημάτων και η προμήθεια τους δεν επιβαρύνει τον προϋπολογισμό του Δήμου.

5.6. Λόγοι σύστασης – Ανθρώπινοι και υλικοί πόροι

Η αναγνώριση των σοβαρών προβλημάτων σε επίπεδο καθημερινής διαβίωσης και αποστέρησης βασικών αγαθών ως συνέπεια της παρατεταμένης ανεργίας και φτωχοποίησης μεγάλου μέρους του τοπικού πληθυσμού, αποτέλεσε αναμφίβολα αντικείμενο προβληματισμού για τις τοπικές αρχές και οδήγησε στις αποφάσεις σύστασης των προαναφερόμενων δομών. Η αυξητική τάση των αιτημάτων που απευθύνονται στις Κοινωνικές Υπηρεσίες του Δήμου και αφορούν κυρίως στην παροχή οικονομικής, υλικής και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, είναι ενδεικτική των πιεστικών ζητημάτων διαβίωσης που πλέον αντιμετωπίζει αξιοσημείωτο τμήμα των κατοίκων της πόλης.

---

22 Ο Δήμος, επί διοίκησης Χρ Κορτζίδη (Ιανουάριος 2011 - Αύγουστος 2014) παρείχε τρόφιμα και άλλα βασικά είδη σε οικονομικά αδύναμους πολίτες μέσα από άλλου τύπου δομές, όπως ήταν η Αποθήκη ή Τράπεζα Τροφίμων και το Δημοτικό Ανταλλακτήριο Ρούχων.

23 Με τη μορφή βασικών ειδών διατροφής και καθαριότητας, συνταγογραφημένων φαρμάκων και υγειονομικού υλικού και τέλος μεταχειρισμένων κυρίως ειδών ένδυσης, υπόδησης και άλλων χρηστικών αντικειμένων.

Σημαντικό εμπόδιο υλοποίησης βιώσιμων κοινωνικών προγραμμάτων από την εκάστοτε Δημοτική Αρχή αποτελεί η ανεπάρκεια οικονομικών και ανθρώπινων πόρων, η οποία λόγω των δημοσιονομικών περιορισμών, έχει ενταθεί τα τελευταία χρόνια.

Η εναλλακτική που αξιολογεί ο Δήμος Ελληνικού – Αργυρούπολης στην προκειμένη περίπτωση, συνδέει την απασχόληση του υπάρχοντος επιστημονικού προσωπικού με την παρεχόμενη άμισθη εργασία των εθελοντών. Εκ των πραγμάτων λοιπόν, η αξιολόγηση του προνοιακού εθελοντισμού στην προκειμένη περίπτωση έχει εργαλειακό χαρακτήρα, καθώς ουσιαστικά καλύπτει δυσαναπλήρωτα κενά στελέχωσης των εν λόγω δομών.

Ως επιδιωκόμενο –αν και συχνά ανέφικτο– είναι η συνολική στήριξη των εξυπηρετούμενων και η βαθμιαία εξάλειψη των συνθηκών που τους ωθούν στη λήψη βοήθειας. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό ότι οι περισσότεροι προσερχόμενοι δεν ζητάνε άμεσα υλική ή οικονομική ενίσχυση, αλλά βοήθεια για την ανεύρεση σταθερής και αμειβόμενης εργασίας.

«Πρέπει να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας. Η Ελλάδα είχε τα πάντα, και βιομηχανία και κτηνοτροφία, και τώρα δεν έχει τίποτα. Δεν ξέρω πως αφεθήκαμε να καταστραφούν όλα αυτά. Εκείνο που χρειάζομαι είναι δουλειά, όχι τρόφιμα». (Κ.Α. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0015)

5.7 Βασικά χαρακτηριστικά του εξυπηρετούμενου πληθυσμού

Πολύ συνοπτικά, οι ομάδες στόχου των παραπάνω δομών αλληλεγγύης, ανεξαρτήτου εθνικότητας, είναι άνεργοι, επισφαλώς εργαζόμενοι ή χαμηλοσυνταξιούχοι κάτοικοι του Δήμου Ελληνικού – Αργυρούπολης με σοβαρά κυρίως οικονομικά αλλά και ευρύτερα κοινωνικά προβλήματα. Γενικά, η βασική δυσκολία τους έγκειται στην αδυναμία ικανοποιητικής ανταπόκρισης σε βασικές ανάγκες διαβίωσης, κυρίως λόγω της ιδιαίτερα επιβαρυσμένης κοινωνικοοικονομικής τους κατάστασης. Επισημαίνεται δε ότι όλοι οι ωφελούμενοι που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, δηλώνουν ότι δεν είχε χρειαστεί ποτέ στο παρελθόν να αναζητήσουν ανάλογη βοήθεια, συνδέοντας ευθέως την αδυναμία ανταπόκρισης τους σε βασικές ανάγκες με τις συνέπειες της εξελισσόμενης οικονομικής κρίσης.

Τα δεδομένα όπως έχουν καταγραφεί από τον Δεκέμβριο του 2011 μέχρι τον Δεκέμβριο του 2015 είναι αποκαλυπτικά της σημαντικής διαχρονικής αύξησης του αριθμού των νοικοκυριών που εξυπηρετήθηκαν από δομές και αντίστοιχα προγράμματα

του Δήμου, λαμβάνοντας τρόφιμα και άλλα βασικά είδη (ατομικής υγιεινής, καθαριότητας, ρουχισμού), αποτυπώνοντας τη δημιουργία μιας μεγάλης ομάδας νεόπτωχων. Αρκεί να αναφερθεί ότι σε αυτό το διάστημα, σε σύνολο 1.079 εξυπηρετούμενων οικογενειών, το 2011 έλαβαν τρόφιμα μόλις 85 οικογένειες (ποσοστό 8% επί του συνόλου), ενώ το 2015 ο αντίστοιχος αριθμός έφτασε τα 298 νοικοκυριά (ποσοστό 28% επί του συνόλου)²⁴. Τέλος, ως προς την εισοδηματική τους κατάσταση, όπως αυτή καταγράφεται στα επίσημα παραστατικά της Εφορίας, η κατηγορία με ετήσια εισοδήματα από 0 έως 1.000 ευρώ συγκεντρώνει τα μεγαλύτερα ποσοστά σε όλα τα έτη, αποτυπώνοντας το μέγεθος της ένδειας των εξυπηρετούμενων οικογενειών και ατόμων.²⁵

Αν και οι δομές του Κοινωνικού Φαρμακείου και της Δημοτικής Ιματιοθήκης είναι πιο πρόσφατες (έναρξη λειτουργίας αρχές του 2016) η ανταπόκριση των πολιτών ως προς τη χρήση των υπηρεσιών τους είναι ξεκάθαρα αυξητική²⁶. Ουσιαστικά στην πλειοψηφία τους, πρόκειται για τους ίδιους πολίτες που είναι ενταγμένοι στο Κοινωνικό Παντοπωλείο ή κάνουν χρήση άλλων κοινωνικών υπηρεσιών του Δήμου (π.χ. χαμηλοσυνταξιούχοι, μέλη των Κ.Α.Π.Η.) και πιο σπάνια αφορούν πολίτες που εκφράζουν μεμονωμένα αίτημα αποκλειστικά για τη συγκεκριμένη παροχή. Η παρατήρηση αυτή ενδεχομένως να συνεπάγεται την ύπαρξη μιας μερίδας πολιτών που σχεδόν επαγγελματικά αξιοποιούν το σύνολο των παροχών, για μεγάλα χρονικά διαστήματα, χωρίς απαραίτητα η συνθήκη αυτή να αντικατοπτρίζει το μέγεθος της ανάγκης τους.

5.8 Η συμβολή των εθελοντών

Ο ρόλος των εθελοντών πολιτών είναι κομβικός, καθώς συνδέεται στενά με την εύρυθμη λειτουργία των παραπάνω δομών και την ουσιαστική υλοποίηση του έργου τους. Οι εθελοντές πολίτες προσφέρουν τον χρόνο και την εργασία τους συμβάλλοντας

---

24 Τα στοιχεία προέρχονται από σχετική απογραφική έρευνα με χρήση μεθόδων της περιγραφικής στατιστικής που εκπονήθηκε από τη γράφουσα, τον Ιανουάριο του 2016 και βασίστηκε στο αρχειακό υλικό της κεντρικής Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου.

25 Γίνεται προφανής η σημασία και το εύρος της στήριξης από άτυπα οικογενειακά και φιλικά δίκτυα, γεγονός που μπορεί να εξηγήσει την επιβίωση ατόμων με μηδενικά εισοδήματα για μεγάλα χρονικά διαστήματα, παρατήρηση που επιβεβαιώθηκε και μέσα από το υλικό των συνεντεύξεων.

26 Οι εξυπηρετούμενοι έχουν ξεπεράσει τους 100 για κάθε δομή.

στην κάλυψη ουσιαστικών οργανωτικών αναγκών αλλά και εξυπηρέτησης των ωφελούμενων.²⁷

Σε μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης θα μπορούσαμε ενδεχομένως, να τους διακρίνουμε σε αυτούς που αποτελούν τον *σκληρό πυρήνα* (άτομα με συστηματική και μεγάλης χρονικής διάρκειας συμμετοχή στην υποστήριξη της εκάστοτε δομής) και σε έναν ευρύτερο κύκλο εθελοντών, φίλων ή κατά περίπτωση, υποστηρικτών των δράσεων, κυρίως μέσω δωρεών. Οι εμπλεκόμενοι εθελοντές διακρίνονται επίσης σε εθελοντές γενικού πληθυσμού που είναι οι πολυπληθέστεροι και σε εξειδικευμένους εθελοντές, όπως είναι οι εθελοντές φαρμακοποιοί, κυρίως συνταξιούχοι, που συμμετέχουν στο Κοινωνικό Φαρμακείο.

Η αντίληψη ότι όλοι οι εθελοντές είναι ίσοι ο ένας απέναντι στον άλλο, στην πράξη αμφισβητείται, καθώς κατά τη συμμετοχική παρατήρηση, έγινε αντιληπτό ότι υφίστανται άτυπες ιεραρχίες. Η ιεράρχηση των σχέσεων μεταξύ των εθελοντών απορρέει είτε από τον ρόλο που συνδέεται με την ιδιότητα τους (ιατρός, φαρμακοποιός) και την ανάθεση της ευθύνης συγκεκριμένης εργασίας από πρόσωπο εξουσίας, όπως ο Δήμαρχος/Αντιδήμαρχος, είτε από τον χρόνο ενασχόλησης που διαχωρίζει τους νεότερους από τους παλαιότερους, πιο έμπειρους εθελοντές.

---

27 Είναι χαρακτηριστικό ότι και στις τρεις δομές προσφέρουν εθελοντική εργασία σε εβδομαδιαία βάση, τρεις διαφορετικές αλλά σταθερές ολιγομελείς ομάδες (5-10 ατόμων) εθελοντών, που βοηθούν στη σύνθεση των πακέτων τροφίμων, στην τακτοποίηση των ρούχων και την εξυπηρέτηση του κοινού, καθώς και στην ταξινόμηση των φαρμάκων. Επιπλέον σε συνεργασία με την Κοινωνική Υπηρεσία και το Γραφείο Τύπου του Δήμου, υποστηρίζουν και συνδράμουν στην οργάνωση δράσεων συγκέντρωσης τροφίμων και φαρμάκων στο πλαίσιο τοπικών εορταστικών εκδηλώσεων, συναυλιών και άλλων πολιτιστικών δρώμενων τοπικής εμβέλειας.

Κεφάλαιο 6

Ερευνητικά ευρήματα των συνεντεύξεων

Επικυρωτικά προς τη διαπίστωση ότι το τοπίο της κοινωνικής αλληλεγγύης στη χώρα μας είναι σε φάση μόχλευσης, μπορούν να αποτυπωθούν κάποια επιπρόσθετα ευρήματα ή κατευθύνσεις. Τα στοιχεία αυτά παραθέτονται, όπως αναδείχθηκαν μέσα από τον ζωντανό λόγο των συνεντευξιαζόμενων και τη γενικότερη επαφή με το ανθρώπινο στοιχείο που πλαισιώνει τις υπό εξέταση τοπικές δομές αλληλεγγύης.

6.1 Συστηματικότητα της εθελοντικής συμμετοχής

Η συμμετοχή και προσφορά εργασίας της πλειοψηφίας των εθελοντών τοποθετείται σε εβδομαδιαία βάση (1 έως 3 φορές την εβδομάδα). Σε μία μόνο περίπτωση, η ενασχόληση είναι καθημερινή και πολύωρη. Ο συνολικός χρόνος εθελοντικής συνεισφοράς κυμαίνεται από λίγους μήνες έως πέντε έτη και η έναρξη της τοποθετείται χρονικά μετά το 2011. Σε τρεις (03) περιπτώσεις υπάρχει παράλληλη παροχή εθελοντικής εργασίας σε περισσότερες από μία δομές ή δράσεις²⁸ τοπικού χαρακτήρα. Ως πηγές ενημέρωσης για τις προσφερόμενες δυνατότητες εθελοντικής ενασχόλησης, αναφέρονται κατά προτεραιότητα, πρόσωπα της διοίκησης του Δήμου, η δημοτική Κοινωνική Υπηρεσία και άτομα του φιλικού τους περιβάλλοντος.

6.2 Στοιχεία χρήσης των παροχών από τους ωφελούμενους

Η πλειοψηφία των ωφελούμενων κάνει χρήση των παροχών και υπηρεσιών αλληλεγγύης για διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους. Η παρατεταμένη ανεργία και η μη εξασφάλιση σταθερού, επαρκούς εισοδήματος αποτελεί τους βασικότερους λόγους αναζήτησης της παρεχόμενης βοήθειας. Σχετικά με την ικανοποίηση των αναγκών τους, αναφέρεται μερική κάλυψη παρά τη συνδυαστική αξιοποίηση των προσφερόμενων υπηρεσιών, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις καταγράφονται δυσεπίλυτα ζητήματα διαβίωσης.

---

²⁸ Αναφέρθηκε παράλληλη δραστηριοποίηση στον τοπικό σύλλογο ατόμων με αναπηρία *Συμπράττω*, στην εθελοντική ομάδα δασοπροστασίας του Υμηττού, την τοπική αγορά χωρίς μεσάζοντες και το κέντρο φιλοξενίας προσφύγων του Ελληνικού.

«Παίρνω τρόφιμα κάθε μήνα σχεδόν, για 18 μήνες. Η ανάγκη προέκυψε μετά το διαζύγιο, όταν έμεινα μόνη χωρίς εισόδημα, με τα παιδιά. Τα τρόφιμα με βοηθάνε αλλά δεν επαρκούν». (Ζ.Α. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0021)

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η αναγνώριση τόσο από μερίδα εθελοντών όσο και των ωφελούμενων, ότι χωρίς την ύπαρξη των άτυπων δικτύων υποστήριξης κυρίως συγγενών και φίλων, οι περισσότεροι δεν θα κατάφερναν να διατηρήσουν ένα λιτό αλλά αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης. *«Εγώ βλέπω από εμένα, που στηρίζομαι στην πεθερά και την κουνιάδα μου οι οποίες με βοηθούν οικονομικά κάθε μήνα. Με τον μισθό του άντρα μου δεν τα βγάζουμε πέρα χωρίς βοήθεια».* (Κ.Ρ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0013)

«Η γιαγιά μου μας βοηθάει πολύ, ψωνίζει το καθημερινό γάλα των παιδιών, και μεταξύ μας φίλοι και γνωστοί ανταλλάσσουμε ρούχα για τα παιδιά. Η μικρή μου βέβαια μεγαλώνει με τα ρούχα της αδελφής της». (Ζ.Α. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0021)

Επιπλέον τρεις από τους επτά εξυπηρετούμενους επισημαίνουν ότι εν καιρώ κρίσης εκείνοι που φαίνεται κατά τη γνώμη τους, να στηρίζονται και να αξιοποιούν περισσότερο τις κοινωνικές υπηρεσίες και παροχές είναι οι ξένοι, εις βάρος των ελλήνων πολιτών. *«Νομίζω ότι πιο πολύ ευνοούνται οι ξένοι. Βλέπω ότι βρίσκουν πιο εύκολα δουλειά, γιατί παίρνουν λιγότερα χρήματα. Λαμβάνουν περισσότερα επιδόματα και βοήθεια από το κράτος. Δεν τους κατηγορώ, απλά με στεναχωρούν κάποια πράγματα. Αισθάνομαι αδικημένη».* (Ζ.Α. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0021)

Από διαφορετική σκοπιά, επιβεβαιώνεται η ανάπτυξη ρατσιστικών στάσεων σε όλες σχεδόν τις δομές παροχής βοήθειας.

«Επίσης κάτι πολύ άσχημο που συμβαίνει είναι ο ρατσισμός. Όταν έφερνα στο οδοντιατρείο τους Αφγανούς διαμαρτύρονταν οι Αλβανοί. 'Γιατί λέει τους φέρνεις εδώ να κολλήσουμε τίποτα;' Έχω διώξει ασθενή από το ιατρείο επειδή εκφράστηκε με χυδαία ρατσιστικά σχόλια. Υπάρχει πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη ρατσιστικών στοιχείων τόσο μεταξύ εθελοντών όσο και μεταξύ εξυπηρετούμενων». (Σ.Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0019)

Ως βασική πηγή ενημέρωσης για την πρόσβαση σε βοήθεια οι ωφελούμενοι αναφέρουν την Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου και δευτερευόντως άτομα του περιβάλλοντος τους.

6.3 Κίνητρα συμμετοχής – Οι επιδιώξεις των εθελοντών

Ως βασικότερα κίνητρα για την παροχή εθελοντικής εργασίας σε αλληλέγγυες δράσεις, αναφέρονται η ανάγκη για προσφορά, για ανθρώπινη επαφή και συνεργασία.

«Είναι η ανάγκη για επαφή, για συνεργασία για προσφορά. Αισθάνομαι ότι ανήκω στο ανθρώπινο είδος, αγαπώ πάρα πολύ τους ανθρώπους [...] Αυτό με κινητοποιεί πάνω από όλα. Ο άνθρωπος και η ζωή. Αγαπάω τη ζωή». (Σ.Ε. εθελόντρια, κωδ. 0008)

Ειδικά σε σχέση με την εθελοντική δραστηριοποίηση στο Μ.Κ.Ι.Ε. ως επιπρόσθετα κίνητρα αναγνωρίζονται ο συλλογικός, οριζόντιος τρόπος οργάνωσης του ίδιου του πλαισίου καθώς και η δυνατότητα συμμετοχής σε μια μορφή αντίστασης και ανταπάντησης. Η δυσαρέσκεια, η ανάδειξη των δυσλειτουργιών και η ανάγκη της έμπρακτης αντιπαράθεσης με το υπάρχον σύστημα, αποτελεί σημαντικό παράγοντα κινητοποίησης των πολιτών στις άτυπες δομές αλληλεγγύης. Η πρόθεση αυτή ταυτόχρονα με την επιδίωξη αλλαγών φαίνεται να εμπεριέχεται στην ενεργοποίηση μέρους των εθελοντών του Μ.Κ.Ι.Ε. Αντίθετα, αντίστοιχη πολιτική στάση δεν αναγνωρίζεται στο σκεπτικό των εθελοντών που συμμετέχουν στη λειτουργία των δημοτικών δομών κοινωνικής αλληλεγγύης. Εκεί η συμβολή τους μοιάζει να εξαντλείται στην εξυπηρέτηση και ανακούφιση των πολιτών σε ανάγκη, στο πλαίσιο μιας πολιτικής που χαράσσεται από την εκάστοτε δημοτική αρχή, χωρίς σχεδόν καμία πρόθεση άσκησης κριτικής ή διαφοροποίησης.

Η αναφορά στην ύπαρξη ελεύθερου χρόνου είτε λόγω ανεργίας είτε λόγω συνταξιοδότησης, προβάλλει ως βασική προϋπόθεση της εθελοντικής ενασχόλησης. Επιπλέον για τους περισσότερους εθελοντές, οι συνέπειες της κρίσης επηρέασαν καθοριστικά την απόφασή τους να συμμετάσχουν σε δράσεις στήριξης και αλληλεγγύης.

«Μόλις πήρα σύνταξη έγινε αυτό. Είχα ελεύθερο χρόνο και ήθελα να δραστηριοποιηθώ. Με κινητοποίησε βέβαια και η κρίση. Δεν ξέρω, αν δεν ήταν η κρίση, νομίζω πως δεν θα το έκανα. Έτσι νομίζω. Ήταν καθοριστική η χρονική περίοδος που έγινε αυτό. Βλέπαμε τον κόσμο να χάνει τις δουλειές του, από το περιβάλλον μας, φίλοι, συγγενείς, γνωστοί. Βλέπαμε τα προβλήματα να ξεκινάνε και να διογκώνονται σιγά σιγά. Επομένως ένιωθα ότι αφού είχα χρόνο, ήμουν πλέον συνταξιούχος, μπορούσα να τον διαθέσω για να βοηθήσω αυτούς που έχουνε ανάγκη». (Σ.Ε. εθελόντρια, κωδ. 0008)

Παρά τις γενικότερες αναφορές περί ανιδιοτελών προθέσεων, ο διαφοροποιημένος καταγραφόμενος λόγος των ίδιων των εθελοντών σχετικά με τις επιδιώξεις τους αναδεικνύει ότι τα κίνητρα τους ποικίλουν, χωρίς να αποφεύγεται η

τροφοδότηση προσωπικών φιλοδοξιών ή ατομικών συμφερόντων. Επίσης γίνεται αντιληπτό ότι όταν μεσολαβούν ατομικά συμφέροντα, η ανίχνευση των πραγματικών κινήτρων της εθελοντικής ενασχόλησης, καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη.

«Μου αρέσει πολύ αυτό που δίνω και αυτό που βλέπω ότι παίρνουν (οι εξυπηρετούμενοι), κι εκείνο που με δυσκολεύει πολύ μετά από την τόση εμπλοκή μου, είναι να βλέπω ότι άνθρωποι που ασχολούνται πολύ λιγότερο, επιδιώκουν να οικειοποιηθούν όλο αυτό για δικό τους όφελος και φιλοδοξίες». (Σ.Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0019)

Για τους εθελοντές που δραστηριοποιούνται στις δημοτικές κοινωνικές δομές επισημαίνεται ότι ένα μέρος τους προέρχεται από τους ευρύτερους κόλπους της διοικούσας παράταξης, και ως εκ τούτου, η προσφορά εθελοντικής εργασίας από πλευράς τους δεν μπορεί να συνδεθεί αποκλειστικά με τη στήριξη των πολιτών σε ανάγκη ή τη διάθεση για κοινωνική συνεισφορά. *«Βασικό μου κίνητρο είναι η προσφορά προς τον συνάνθρωπο μέσω αυτής της δράσης που βρίσκω σαφέστατα ουσιαστική. Την έχει ανάγκη η ελληνική κοινωνία. Παράλληλα με ενδιαφέρει η σημερινή δημοτική αρχή μέσω της δράσης αυτής να πετύχει τους στόχους της».* (Σ.Ι. εθελοντής, κωδ. Συνέντευξης 0018)

Η παραπάνω συνθήκη δεν φαίνεται να αποκλείει ούτε να περιορίζει, τουλάχιστον ανοιχτά, τη συμμετοχή πολιτών, ανεξαρτήτου πολιτικής κατεύθυνσης. Βέβαια αξίζει να παρατηρήσουμε ότι η σύνθεση των εθελοντικών ομάδων στήριξης των δημοτικών δομών αλληλεγγύης είναι σχετικά κλειστή και δεν ανανεώνεται εύκολα ή συχνά, γεγονός που ενδέχεται να συνδέεται με τα φίλτρα επιλογής που άτυπα επιβάλλει η διοικούσα δημοτική παράταξη και οι προσκείμενοι κύκλοι της.

6.4 Οφέλη για τους συμμετέχοντες εθελοντές

Τα οφέλη των εθελοντών, τοποθετούνται κατά βάση, σε ψυχικό, ηθικό και συναισθηματικό επίπεδο και σε καμία περίπτωση δεν συνδέονται, όπως δηλώνουν οι ίδιοι, με οικονομικές ή υλικές απολαβές. *«Τα οφέλη είναι καθαρά ψυχικά δεν είναι υλικά. Ούτε καρφίτσα δεν παίρνουμε ως εθελοντές, μόνο το απολυμαντικό που βάζουμε στα χέρια μας».* (Σ.Ε. εθελόντρια, κωδ. Συν.0008)

Το στοιχείο της προσωπικής ικανοποίησης προβάλλεται αρκετά έντονα όπως προκύπτει μέσα από τη συμμετοχή σε κάτι ουσιαστικό και χρήσιμο.

«Αυτό το χαμόγελο που εισπράττεις σε γεμίζει αφάνταστα. Σίγουρα αξίζει τον κόπο. Έχεις πολλαπλά οφέλη που δεν είναι υλικά». (Τ.Α. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0016)

Επίσης για κάποιους η συστηματική εθελοντική προσφορά λειτουργεί εκτονωτικά ή σαν διέξοδος σε σχέση με οικογενειακά ή προσωπικά προβλήματα. *«Όταν φεύγω από το σπίτι και έρχομαι εδώ, το σπίτι μου το έχω ξεχάσει και τα προβλήματα του. Δεν σκέφτομαι τίποτα. Και επιστρέφω ανανεωμένη και ικανοποιημένη γιατί έχω προσφέρει αυτό που θέλω και μου αρέσει».* (Κ.Κ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0011)

Συμπληρωματικά στην παραπάνω παραδοχή, η εθελοντική συμμετοχή φαίνεται να ενέχει συστατικά αυτό-θεραπευτικής ενασχόλησης με κάτι χρήσιμο για τους άλλους και παρουσιάζεται ως *πράξη με νόημα.*

«Αισθανόμουν κλεισμένη στο σπίτι και μετά από ένα πρόβλημα υγείας, δεν μου έκανε καλό να μην κάνω τίποτα. Όταν πήγα και είδα τι γίνεται, πήρα μέρος, μου άρεσε γιατί αισθάνομαι χρήσιμη». (Κ.Ρ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0013)

Αξίζει να αναφερθεί ότι, από μικρό αριθμό εθελοντών εκδηλώθηκαν προβληματισμοί για την παράλληλη χρήση των υπηρεσιών ή παροχών από ωφελούμενους, οι οποίοι δραστηριοποιούνται και ως εθελοντές στο ίδιο πλαίσιο. *«Υπάρχουν εθελοντές που θέλουν να επωφεληθούν χρησιμοποιώντας τις υπηρεσίες των γιατρών, του φαρμακείου και άλλων. Αυτό δεν το βρίσκω σωστό. Η έρχεσαι να κάνεις εθελοντισμό όπως πρέπει ή έρχεσαι να επωφεληθείς. Όταν τελειώσεις, έλα να προσφέρεις».* (Κ.Κ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0011)

Διαφαίνεται ότι στην αντίληψη μερίδας εθελοντών, η διπλή ιδιότητα εξυπηρετούμενου και εθελοντή είναι αθέμιτη ή συγκρουσιακή, ενώ οι ίδιοι οι ωφελούμενοι/εθελοντές στο πλαίσιο της αμοιβαιότητας, εκτιμούν ότι ανταποκρίνονται στην ανάγκη τους να ανταποδώσουν και να προσφέρουν με τη σειρά τους βοήθεια, εφ' όσον μπορούν. *«Αισθάνομαι βαθιά ικανοποίηση επειδή ανταπέδωσα τη βοήθεια που εισέπραξα. Με βοήθησε πάρα πολύ που ανταπέδωσα. Εκείνη την ημέρα ήρθα για να πάρω το πακέτο μου, μίλησα στον κ. Γ. και με κάλεσε να συμμετέχω. Μου κάνει καλό σαν άνθρωπος, αισθάνομαι χρήσιμη. Αντί να κάθομαι να σκορπώ τον χρόνο μου ή να πίνω καφέ».* (Μ.Κ. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0012)

Από την άλλη, ενισχυτικά προς την ενεργοποίηση των ίδιων των ωφελούμενων, εκφράστηκε η άποψη ότι η βιωματική εμπλοκή τους στην παροχή εθελοντικής εργασίας είναι αυτή που ουσιαστικά θα βοηθήσει στη διάχυση της αλληλεγγύης και στην ανάληψη μιας πιο υπεύθυνης και ενεργητικής στάσης ζωής.

«Αυτοί που παρέχουν εθελοντισμό μπορεί να σκέφτονται θετικά, οι ωφελούμενοι δεν καταλαβαίνουν πάντα την αξία της αλληλοβοήθειας, χωρίς δική τους εμπλοκή στην

εθελοντική συμμετοχή. Χωρίς προσωπικό βίωμα δε θα αλλάξει κάτι. Δεν θα μπορέσουν να καταλάβουν, αν δεν αποκτήσουν μια βιωματική εμπειρία προσφοράς». (Γ.Δ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0027)

Όπως προκύπτει, στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης, τα όρια της ιδιότητας του ωφελούμενου και του εθελοντή τείνουν να γίνουν πορώδη, είτε λόγω της ανάγκης που βιώνει πια ο καθένας, είτε στη βάση της αμοιβαιότητας και της επέκτασης της αλληλεγγύης.²⁹

6.5 Γιατί οι πολίτες απευθύνονται σε δομές αλληλεγγύης

Όλοι οι ωφελούμενοι κατά τις συνεντεύξεις μαζί τους, συνδέουν το αίτημα για πρόσληψη βοήθειας από δομές αλληλεγγύης, με την παρατεταμένη έλλειψη εισοδήματος και τη μη διαχειρίσιμη ανεπάρκεια των δυνατοτήτων τους να καλύψουν στοιχειώδεις ανάγκες διαβίωσης και περίθαλψης.

«Από το 2010 είμαι άνεργος. Έχω ζήσει την κρίση στο πετσί μου. Στο τέλος ένα στομάχι έχουμε όλοι. Κι όταν πεινάς δεν φιλοσοφείς, πρέπει να κάνεις κάτι, να ζητήσεις βοήθεια. Η ανάγκη για τα βασικά, με έκανε να ζητήσω τρόφιμα! Έχει τύχει να μην έχω να βάλω κάτι να βράσω στο τσουκάλι». (Α.Κ. ωφελούμενος, κωδ. Συνέντευξης 0024)

Τα συναισθήματα που τους προκαλεί αυτή η κατάσταση κυμαίνονται ανάμεσα στο φόβο, την ανασφάλεια, τη δυσφορία και τη ντροπή μέχρι τον θυμό, την παραίτηση ή τη συνήθεια.

«Ναι, δεν έχω μόνιμη δουλειά, το βασικό. Έχω πολλές ανασφάλειες. (με λυγμό) Κάθε βράδυ που ξαπλώνω να κοιμηθώ σκέφτομαι ότι είμαι υπεύθυνη για τα παιδιά μου, νιώθω ανασφάλεια και φόβο για το μέλλον. Περισσότερο για τα παιδιά, ότι δεν θα ζήσουν άνετα. Τις έχω μάθει ότι αυτά έχουμε, αυτά θα ξοδέψουμε. Με φοβίζει αν θα μπορέσω να τα σπουδάσω, κι αν θα μπορέσω να εξασφαλίσω ό,τι χρειάζονται». (Ζ.Α. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0021)

Από την άλλη, σε αρκετές περιπτώσεις εκφράστηκε δυσπιστία σχετικά με τη διασύνδεση της πραγματικής ανάγκης των ωφελούμενων και τη λήψη βοήθειας και τονίστηκε η αδυναμία ουσιαστικού ελέγχου και αποκλεισμού όσων εμπρόθετα εξαπατούν τις δομές αλληλεγγύης προκειμένου να κάνουν χρήση υπηρεσιών που δεν θα έπρεπε να δικαιούνται.

---

29 Συχνά π.χ. οι εξυπηρετούμενοι θα φέρουν φάρμακα και ρούχα που οι ίδιοι δεν χρειάζονται, στις αντίστοιχες δομές του Κοινωνικού Φαρμακείου και της Δημοτικής Ιματιοθήκης.

«Ένα τεράστιο ποσοστό των ασθενών του Μ.Κ.Ι.Ε. είναι άνθρωποι που προέρχονται από τον ΟΑΕΕ, ήταν ή είναι δηλαδή ελεύθεροι επαγγελματίες. Εδώ υπάρχει κάτι που δημιουργεί σύγκρουση μέσα μου και εξηγεί εν μέρει γιατί φτάσαμε εδώ που φτάσαμε συνολικά σαν χώρα. Πρόκειται για μια ομάδα ανθρώπων που ζούσαν πάντα στο όριο, ήταν αυτοί που συστηματικά εξαπατούσαν το κράτος, δεν απέδιδαν ΦΠΑ, δεν πλήρωναν τις ασφαλιστικές εισφορές των υπαλλήλων τους.[...] Παρά ταύτα εξυπηρετούνται γιατί τα φορολογικά τους είναι μηδενικά». (Σ.Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0019)

Εύλογα αναρωτιέται κανείς, πόσο εύκολα μπορεί να αποδομηθεί η υπαρκτή νοοτροπία του «λαθρεπιβάτη» και να αλλάξει μια στάση ζωής που βασίζεται στη διασφάλιση της ατομικής ευημερίας εις βάρος της συλλογικής.

6.6 Οφέλη των εξυπηρετούμενων

Η κάλυψη των βασικών αναγκών, (για τρόφιμα, φάρμακα, ρούχα, ιατρικές υπηρεσίες) όντας πρωταρχικό αίτημα ως προς την αναζήτηση βοήθειας φαίνεται να αποτελεί το πιο άμεσο και χειροπιαστό όφελος των εξυπηρετούμενων. Δεν θα πρέπει όμως σε καμία περίπτωση να υποβιβαστεί η αξία των *παράπλευρων* – ίσως και πιο ουσιαστικών – ωφελημάτων που συνδέονται με την ανάπτυξη ανθρώπινων σχέσεων, τη διαφύλαξη της αξιοπρέπειας, την ανάκτηση της χαμένης εμπιστοσύνης και την επανασύσταση σημείων αναφοράς και στήριξης. Οι σχέσεις που κτίζονται μεταξύ ωφελούμενων και εθελοντών σε μεγάλο βαθμό, βασίζονται στη διάρκεια, την προσωπική επαφή και εξυπηρέτηση. Ως εκ τούτου, η αλληλεγγύη που αναπτύσσεται δεν είναι απρόσωπη ή αφηρημένη.

«Επιπλέον όφελος για μένα είναι η επαφή με τους ανθρώπους. Η εμπιστοσύνη με τον καιρό που αναπτύχθηκε με τα άτομα που με βοηθάνε, κι αν θέλετε η αίσθηση ότι αν συμβεί κάτι, έχω κάποιον να απευθυνθώ». (Κ.Π. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0020)

«Αν μπαίνεις σε ένα χώρο και ο άλλος σε αντιμετωπίσει με το χαμόγελο είναι αυτό που χρειάζεσαι. Καμιά φορά δεν είναι μόνο η ύλη. Αυτό που χρειάζομαι εγώ όταν αισθανόμουν διωγμένη και κατατρεγμένη, ήταν μια γλυκιά κουβέντα, μια λέξη όπως 'κάνε κουράγιο είμαστε και εμείς εδώ' είναι ένα στήριγμα». (Π.Ε. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0025)

Συμπληρωματικά, η εισπραττόμενη πλαισίωση λειτουργεί ενδυναμωτικά για τα άτομα και ως ένα βαθμό πολλαπλασιαστικά, ενισχυόμενη από την αίσθηση της συμβολής και της ανταπόδοσης.

«Ένοιωθα αβοήθητη, ήταν πολύ δύσκολη περίοδος και είχα ανάγκη υποστήριξης από άλλους ανθρώπους. Εισέπραξα βοήθεια και είμαι πολύ πρόθυμη να ανταποδώσω. Θέλω να παραμένω κινητοποιημένη. Προσπαθώ πάντα να βρω δουλειά. Και κάνω περιστασιακά ό,τι μπορώ για να εξασφαλίζω ένα μικρό εισόδημα». (Π.Ε. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0025)

Ένας πιθανός κίνδυνος κατά την παρατεταμένη εξυπηρέτηση των ωφελούμενων από τις δομές αλληλεγγύης είναι η ανάπτυξη εξαρτητικών σχέσεων και η ταυτόχρονη παραμονή του ατόμου σε μια στάσιμη βολική συνθήκη. Εθελόντρια από το Μ.Κ.Ι.Ε. επισημαίνει ότι η παραπομπή των ανασφαλιστών στις δημόσιες δομές υγείας στο πλαίσιο της πρόσφατης νομοθεσίας που προβλέπει την εξυπηρέτησή τους, δεν γίνεται χωρίς αναταράξεις, καθώς διαπιστώνεται απροθυμία, ειδικά των παλαιότερων ασθενών να στραφούν στο δημόσιο σύστημα υγείας.

«Με απόφαση της γενικής συνέλευσης αποφασίσαμε να παραπέμπουμε τους ανασφάλιστους ασθενείς στις δημόσιες δομές. Όπως οφείλει το κράτος να αναλάβει την ευθύνη περίθαλψης όλων των πολιτών. Διαπιστώσαμε ότι υπάρχει πολύ μεγάλη αντίσταση από την πλευρά τους.[..]. Δεν θέλουν να πάνε γιατί ξεβλεούνται». (Σ.Σ. εθελόντρια, κωδ.0019)

6.7 Απόψεις για τις ασκούμενες κοινωνικές πολιτικές

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων σκιαγραφεί το ελληνικό προνοιακό κράτος ως ελλειμματικό και απογοητευτικά αναποτελεσματικό. (πνιχτό γέλιο μάλλον ειρωνικό σε ερώτημα σχετικά με την παροχή στήριξης από το κράτος) *«Νομίζω πως όχι, το κράτος δεν κάνει αρκετά. Πιστεύω ότι η Ελλάδα δεν είχε, ούτε θα έχει ποτέ αποτελεσματικό κράτος πρόνοιας. Αν έχουμε πρόνοια και κοινωνική βοήθεια την έχουμε από ανθρώπους εκτός κράτους που θέλουν να βοηθήσουν, όχι από το κράτος».* (Κ.Π. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0020)

«Το κράτος δεν μπορείς να το εμπιστεύεσαι σε καμιά θεσμική του μορφή! Π.χ. υπολογίζεις στη δίμηνη καταβολή ενός επιδόματος, δεν γίνεται όμως με συνέπεια. Πως μπορείς να βασιστείς;» (Α.Κ. ωφελούμενος, κωδ. Συνέντευξης 0024)

Επιπλέον αναγνωρίζονται και σχολιάζονται κριτικά δομικές αδυναμίες του κρατικού μηχανισμού να ασκήσει συντονισμό και αποτελεσματικό έλεγχο του περιεχομένου και της ποιότητας των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών τόσο από δημόσιους οργανισμούς όσο και από φορείς της κοινωνίας των πολιτών.

«Εγώ είμαι προβληματισμένη τα τελευταία χρόνια. Η λέξη κρίση κινητοποίησε δυνάμεις για παροχή στήριξης πριν ακόμη καταγραφούν και αξιολογηθούν οι ανάγκες και τα πραγματικά προβλήματα. Νομίζω ότι γίνεται μια επιπόλαιη παροχή βοήθειας προς πάσα κατεύθυνση αποσπασματικά και χωρίς στόχευση. Δίνονται χρηματοδοτήσεις σε δομές που δεν ελέγχονται για την απόδοσή τους. Δημιουργούνται ομάδες δράσης που δεν ξέρω αν συντονίζονται με κάποιο τρόπο. Κάποια στιγμή θα στερέψουν τα κονδύλια και αν δεν έχεις λύσει το πρόβλημα που οδηγεί στην εξαθλίωση δεν κάνεις τίποτα. Είναι απαραίτητος ένας έλεγχος της αποτελεσματικότητας». (Σ.Β. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0026)

Ελάχιστοι από τους εθελοντές αναγνωρίζουν ότι τελευταία, γίνεται μια πιο οργανωμένη κρατική προσπάθεια για τη στήριξη των πολιτών, με τη θέσπιση του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος ή ειδικά στον τομέα της υγείας με τη νέα νομοθεσία για την κάλυψη των ανασφαλιστών και την επαναλειτουργία δομών που είχαν κλείσει στο πρόσφατο παρελθόν. *«Το κράτος προσπαθεί παρά τη συρρίκνωση, έκλεισαν δομές που τώρα ξανανοίγουν. Για μένα θα πρέπει το σύνολο την περίθαλψης να παρέχεται από το Δημόσιο, κι ας πληρώνω παραπάνω εισφορές. Δεν νοείται να δίνουμε τόσο χρήματα στους ιδιώτες γιατρούς».* (Σ. Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0019)

Σε τοπικό επίπεδο αναφορικά με τις ασκούμενες κοινωνικές πολιτικές από τον Δήμο, καταγράφονται πιο θετικά σχόλια και αναγνωρίζεται η προσπάθεια ανακούφισης των πληγέντων από την κρίση, με την επισήμανση ότι υπάρχει αναμφίβολα περιθώριο βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών, ειδικά προς την κατεύθυνση της τοπικής ανάπτυξης και τόνωσης της τοπικής αγοράς εργασίας.

«Έχω θετική εικόνα για τις υπηρεσίες του Δήμου. Νομίζω ότι μπορούν να βελτιωθούν κι άλλο γιατί οι ανάγκες είναι πολλές. Κυρίως να βρει δουλειά ο κόσμος». (Μ.Κ. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0012)

Εκείνο που σχεδόν όλοι προτείνουν ως αποτελεσματικότερο μέσο στήριξης των πολιτών είναι η δημιουργία θέσεων εργασίας και η παροχή ψυχολογικής υποστήριξης. Η αυξημένη αίσθηση της «περίκλειστης ατομικότητας», αναδεικνύεται ως βασικό πρόβλημα, σε συνάρτηση με τα πρακτικά ζητήματα επιβίωσης που δημιουργεί η απουσία εισοδήματος. Είναι αυτή ακριβώς η αίσθηση που δεν επιτρέπει την ανοιχτή

αλληλεπίδραση και παρεμποδίζει το ανακουφιστικό μοίρασμα της κοινής δυστυχίας, με αποτέλεσμα την κοινωνική απομόνωση.

«Οι άνθρωποι έχουν χάσει το χαμόγελο τους, έχουν κλειστεί πολύ στον εαυτό τους. Γίνεται μεγάλη χρήση ψυχοφαρμάκων. Μπορεί κανείς να βοηθηθεί μέχρι ένα σημείο, γενικά όμως υπάρχει απελπισία. [...] Πιστεύω ότι υπάρχει πολύς κόσμος που δεν έχει ανάγκη την υλική βοήθεια τόσο, όσο την ψυχολογική στήριξη». (Β.Ι. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0014)

«Ο κόσμος χρειάζεται δουλειές, και σε μεγάλο βαθμό ψυχολογική στήριξη. Χρειάζεται να συστρατευτούν άνθρωποι δυνατοί για να στηρίζουμε τους αδύναμους, αλλιώς χαθήκαμε. [...] Έχει λυγίσει ο κόσμος, έχει κουραστεί. Δεν θέλουν κάποιοι να καταλάβουν ότι το προηγούμενο σύστημα έχει χρεοκοπήσει». (Σ.Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0019)

6.8 Αντιλήψεις για την έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης και τον αντίκτυπό της

Στο ερώτημα πώς αντιλαμβάνονται την έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης όπως διαμορφώνεται στις μέρες μας, οι συμμετέχοντες μιλούν κυρίως για αλληλοβοήθεια σε ισότιμη βάση³⁰ στο πλαίσιο ενός αλληλοεξαρτώμενου συνόλου. Οι δεσμοί εξάρτησης αφορούν όχι μόνο στην ύπαρξη πιεστικής ανάγκης ή μιας απειλητικής συνθήκης, αλλά και στη βάση προάσπισης αμοιβαίων συμφερόντων, όπως επισημαίνουν οι Bierhoff RD & Kupper (1999: 133-135).

«Βοηθάς τον άλλο χωρίς να του το χτυπάς, χωρίς να τον ταπεινώνεις, δέχεσαι την κατάσταση του σκεπτόμενος ότι μπορείς να φτάσεις εκεί ή να την ξεπεράσεις. Ακόμη και αυτόν που είναι στο δρόμο άστεγος, μην τον κοιτάς με μισό μάτι, δεν ξέρεις τι κουβαλάει. Μη νομίζεις ότι είσαι άτρωτος. Ίσως για αυτό και μόνο δεν πρέπει να ανεχόμαστε να μας κοροϊδεύουν, δεν έχουμε χρόνο για χάσιμο. Η κρίση επηρεάζει τους πάντες αλυσιδωτά!» (Α.Κ. ωφελούμενος, κωδ. Συνέντευξης 0024)

«Καλώς ή κακώς είμαστε σύνολο. Δεν επιβιώνει κανείς μόνος του. Δεν γίνεται να περιφράζουμε τον χώρο μας και να νομίζουμε ότι τίποτα δεν με ακουμπάει. Έτσι μια μέρα θα μας πάρει και εμάς η μπάλα». (Π.Ε. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0025)

---

³⁰ Είναι ιδιαίτερα αισθητή στον λόγο αρκετών εθελοντών η διάκριση μεταξύ αλληλεγγύης και φιλανθρωπίας. *«Πολλοί συγχέουν την αλληλεγγύη με τη φιλανθρωπία. Δεν έχει καμία σχέση. Αλληλεγγύη σημαίνει ότι τον άλλο τον θεωρώ ισότιμο. Η σχέση αυτή είναι μεταξύ ίσων. Ενώ η φιλανθρωπία είναι κάτι αφ' υψηλού και μπορεί να γίνεται για να ικανοποιείται αυτός που προσφέρει τη φιλανθρωπία. [...] Λες βοηθάω γιατί μπορώ να βοηθήσω με το σκεπτικό ότι θα ήθελα κι άλλος να σκεφτεί κάπως έτσι. Και κάποτε αν χρειαστεί να βοηθήσει και αυτός όχι απαραίτητα αυτόν που τον βοήθησε. Όχι ένας προς έναν. Να νιώσει ότι αυτό που πήρε θα μπορούσε να το δώσει σε κάποιο συνάνθρωπο του».* (Σ.Ε. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0008)

«Η αλληλεγγύη είναι πλέον ανάγκη. Ζώντας το μέσα από τη δική μου εμπειρία, 8 χρόνια πριν μπορεί να έλεγα ότι είναι επιλογή, τώρα υπερβαίνεις εαυτόν, και πας να βοηθήσεις. Μου έχει γίνει χρέος, με την καλή έννοια. (Κ.Ρ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0013)

«Δεν ξέρω αν η αλληλεγγύη έχει επαναπροσδιοριστεί αλλά στις στιγμές που ζούμε είναι το σημαντικότερο. Αυτό που πρέπει να κάνουμε όλοι! Γιατί να περνάω εγώ καλά και να λυγίσει ο διπλανός μου δεν με συμφέρει. Αν πεινάει, θα έρθει να κλέψει το δικό μου σπίτι. Είναι προτιμότερο να τον βοηθήσω να σταθεί στα πόδια του. Επίσης να έρθουμε κοντά, να μιλάμε περισσότερο γιατί πολύς κόσμος κλείνεται είτε από αξιοπρέπεια είτε γιατί έτσι είναι ο χαρακτήρας τους». (Σ.Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0019)

6.8.1 Οι επιδράσεις της αλληλεγγύης

Οι εθελοντές στην πλειοψηφία τους παραδέχονται ότι η ενασχόληση με τις περιγραφόμενες δράσεις αλληλεγγύης διεύρυνε την ευαισθητοποίηση τους σε θέματα φτώχειας και ζητήματα που αφορούν στον ανασφάλιστο πληθυσμό και τις υπηρεσίες υγείας. Συνάμα, αναφορικά με τους εθελοντές του Μ.Κ.Ι.Ε διακρίνεται η υιοθέτηση μιας πιο ενεργούς πολιτικής στάσης καθώς το ίδιο το πλαίσιο του ιατρείου ευνοεί την ανάπτυξη κινηματικής δράσης. Αρκετοί από αυτούς άλλωστε, έχοντας πολιτικοποιημένη στάση και προηγούμενη εμπειρία από συλλογική δραστηριοποίηση, συμμετέχουν δυναμικά στις κινητοποιήσεις που οργανώνονται από το ιατρείο, ανά την Ελλάδα και το εξωτερικό.

«Στις Βρυξέλλες φτιάξαμε το πανό μας, το ανοίξαμε μέσα στη συνέντευξη τύπου και οι κάμερες το κατέγραψαν. Το σύνθημα ήταν στα αγγλικά γραμμένο 'η λιτότητα σκοτώνει'». (Σ.Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0019)

«Κατάλαβα ύστερα από τόσα χρόνια εδώ, την αξία του εθελοντισμού και της αλληλεγγύης. Πιάνω τον εαυτό μου να σκέφτεται και σε πολλά άλλα πράγματα έτσι. Κάτι που δεν έκανα πριν ασχοληθώ σαν εθελόντρια στο ιατρείο. Για παράδειγμα, μπορεί να δω κάποιον που ζητιανεύει και να του πω 'χάνεις την αξιοπρέπεια σου με αυτό που κάνεις' και να τον κατευθύνω να ζητήσει βοήθεια, ενώ στο παρελθόν ή θα προσπερνούσα ή θα έδινα κάτι, έχοντας την αμφιβολία αν κάνω καλά». (Σ.Ε. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0008)

Αν και η αναφορά σε συναισθήματα χαράς και βαθιάς προσωπικής ικανοποίησης λόγω της συμμετοχής σε μια κοινή εθελοντική δράση με χαρακτηριστικά αλληλεγγύης είναι σχεδόν καθολική, η πλειοψηφία των εθελοντών εκφράζει παράλληλα έντονη απογοήτευση και προβληματισμό σχετικά με τη στάση των

εξυπηρετούμενων αλλά και ευρύτερα του περιγύρου τους. Εκτιμούν ότι μεγάλο μέρος των πολιτών διακατέχεται από μια στάση απάθειας και απόσυρσης, χωρίς διάθεση ανάληψης προσωπικής ευθύνης και δράσης, σχετικά με όσα συμβαίνουν γύρω μας. Είναι χαρακτηριστικό ότι μεγάλη μερίδα εξυπηρετούμενων, κατά τη γνώμη των εθελοντών, διατηρεί μια *πελατειακή νοοτροπία* και δεν φαίνεται να επηρεάζεται δραστικά από το γεγονός ότι απευθύνεται για βοήθεια σε μια εθελοντική δομή ή σε μια δημοτική κοινωνική υπηρεσία στην οποία όμως συνεισφέρουν συστηματικά εθελοντές. *«Από τους ωφελούμενους εισπράττουμε ότι είμαστε υποχρεωμένοι να τους εξυπηρετήσουμε. Μάλιστα κάποιοι γίνονται ιδιαίτερα απαιτητικοί έως αγενείς. Δεν αντιλαμβάνονται ότι δουλεύουμε εθελοντικά. [...] Νομίζω ότι ο κόσμος έχει εθιστεί σε αυτού του είδους παροχών και δηλώνει παντού. Ότι είναι δωρεάν το παίρνει. Μερικές φορές οι απαιτήσεις είναι μεγαλύτερες από αυτές που θα έπρεπε.»* (Σ.Β. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0026)

«Δεν είμαι πολύ ενθουσιασμένη για να είμαι ειλικρινής από τον αντίκτυπο που έχει η προσπάθεια μας. Οι προσδοκίες και οι δικές μου και άλλων εθελοντών ήταν μεγαλύτερες. Αλλά βλέπουμε ότι η πλειοψηφία των ανθρώπων που έρχεται εδώ ενδιαφέρεται μόνο να λύσει το πρόβλημα τους, πολλοί δεν ξέρουν καν ότι είμαστε εθελοντές. [...] Και λέω δυστυχώς, γιατί θα θέλαμε και εμείς να δούμε τους ανθρώπους να αλλάζουν, όχι απαραίτητα να κάνουν κάτι εδώ αλλά έστω να το καταλαβαίνουν, μπορεί το να βοηθήσουν να μην είναι εύκολο, αλλά τουλάχιστον να καταλαβαίνουν και να ενδιαφέρονται να μάθουν τι είναι εδώ που έρχονται, τι κάνουμε και να δείχνουν κάποιο σεβασμό». (Σ.Ε. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0008)

«Και από την άλλη... υπάρχουν και εκείνοι που δεν συμμετέχουν σε τίποτα. Έτσι είναι ο κόσμος, μάλλον. Εκτιμώ δυστυχώς, ότι αυτοί είναι περισσότεροι. Δεν καταφέραμε να πάρουμε περισσότερο κόσμο μαζί μας... δηλαδή και στις κινητοποιήσεις που κάναμε και συνεχίζουμε να κάνουμε έξω από τα Νοσοκομεία, οι ανασφάλιστοι δεν έρχονται». (Σ.Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0019)

Επίσης κάποιοι επισημαίνουν σε σχέση με τις προσλαμβάνουσες ατόμων του περιγύρου τους, ότι αν και σε γενικές γραμμές αναγνωρίζεται η σημασία και η δέσμευση που προϋποθέτει ο εθελοντισμός και η συμμετοχή σε αλληλέγγυες δράσεις, δεν είναι λίγοι εκείνοι που αμφισβητούν την ύπαρξη μη υλικών ή/και οικονομικών κινήτρων και απολαβών. Γεγονός που αναδεικνύει την έλλειψη εμπιστοσύνης και προτάσσει στην αντίληψη τους, την έννοια του προσωπικού κέρδους ως βασική αξία των ανθρώπινων συναλλαγών.

«Ο κόσμος δεν πείθεται πάντα ότι είμαστε εκεί χωρίς υλικές απολαβές. Πολλοί με ρωτάνε 'τι κερδίζεις και δουλεύεις στο παντοπωλείο, πληρώνεσαι;' 'Η γιατί να πάω, αν δεν κερδίσω κάτι; '» (Σ.Ι. εθελοντής, κωδ. Συνέντευξης 0018)

Την ίδια στιγμή βέβαια, λειτουργεί ένα διευρυμένο δίκτυο υποστηρικτών τόσο του έργου του Μ.Κ.Ι.Ε. όσο και των δράσεων των δημοτικών κοινωνικών δομών, που φανερώνει την αλληλέγγυα ευαισθητοποίηση της ευρύτερης κοινότητας. Φαρμακεία, μικροβιολογικά εργαστήρια, εταιρείες τροφίμων, τοπικά καταστήματα και ιδιώτες χορηγοί ή δωρητές συνεισφέρουν και στηρίζουν ποικιλοτρόπως το παρεχόμενο έργο.

«Λειτουργεί ένα μεγάλο αποτελεσματικό δίκτυο ανθρώπων και είναι συγκινητικό τι ανταπόκριση βρίσκουμε, ειδικά όταν κάνουμε έκκληση για κάποια είδη κυρίως πάνες και γάλατα. Όταν έρχεται γεμάτο το φορτηγό του (επωνυμία Σούπερ Μάρκετ), είναι σίγουρα μεγάλη βοήθεια – όταν όμως έρχεται η γιαγιά, η κουτσά με το μπαστούνι και μία σακούλα με ένα κουτάκι γάλα, μου έρχεται να μπήξω τα κλάματα. Αυτό για μένα είναι αλληλεγγύη!» (Σ.Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0019)

6.8.2 Η αλληλεγγύη, εφαλτήριο κοινωνικών αλλαγών;

Σχετικές μελέτες³¹ συνδέουν την ανάπτυξη αλληλέγγυων πρακτικών, ειδικά όσων γεννώνται από κάτω (bottom up) μέσα από άτυπες πρωτοβουλίες πολιτών, με τη διαμόρφωση συλλογικής συνείδησης, τον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών σχέσεων και την επιδίωξη ενός βελτιωμένου κοινωνικού συστήματος. Οι απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τη διαμορφούμενη προοπτική, δεν φαίνεται να επιβεβαιώνουν την παραπάνω υπόθεση εργασίας.

Η γενικότερη θέση που εκφράζεται είναι ότι πάρα την ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση αρκετών πολιτών μέσα από αλληλέγγυες δράσεις που διευρύνονται λόγω κρίσης, παραμένουν εξίσου ενισχυμένα – αν όχι πιο έκδηλα – στοιχεία συμπεριφοράς που προάγουν αποκλειστικά το ατομικό συμφέρον, τείνουν σε εκμετάλλευση της τρέχουσας κατάστασης προς ίδιον όφελος και υποδηλώνουν αδιαφορία προς τον συνάνθρωπο. Η αναπαραγωγή και η πολλαπλασιαστική δύναμη της ίδιας της αλληλεγγύης εμφανίζεται περιορισμένης κοινωνικής εμβέλειας.

---

31 Βλ. σχετική επιστημονική μελέτη της Μπουζιούρη Μ. (2014), και ερευνητικό κείμενο του Μπουρικού Δ. (2013).

«Πίστευα ότι αυτή η κατάσταση θα μας αλλάξει όλους. Θα μας ενώσει. Φτάνω τον τελευταίο χρόνο να βλέπω ότι όσο προχωράει η κρίση μεγαλώνει ο ατομισμός. Κοιτάζει ο καθένας πως θα διασφαλιστεί [...] Σχετικά με τους νέους, ήθελα να προσθέσω κάτι που βλέπω γύρω μου σε φίλους και γνωστούς. Όλοι θα θέλανε να προσφέρουν θεωρητικά, σε ένα παράλληλο σύμπαν, χωρίς να κουνηθούν, χωρίς να ιδρώσουν γιατί τους κουράζει, τους ξεβολεύει. Στα λόγια το έχουν εύκολο. Η δικαιολογία είναι ότι δεν έχουν χρόνο». (Π.Ν. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0017)

«Όχι, η κατάσταση δεν αλλάζει συνολικά. Μπορεί να αλλάζουν μεμονωμένοι άνθρωποι, απόψεις, συμπεριφορές αλλά η κοινωνία δεν αλλάζει γενικότερα. Αφού δεν αλλάξαμε αυτά τα δύσκολα, σκληρά έξι χρόνια με όλα αυτά που περάσαμε, δεν ελπίζω ιδιαίτερα. Είναι η καλοπέραση – καλοπέραση που οι περισσότεροι, όπως φαίνεται δεν τη διαπραγματεύονται». (Σ.Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0019)

«Ο συλλογικός τρόπος είναι μια έξοδος αλλά δεν ξέρω πόσοι είναι διατεθειμένοι να τον υιοθετήσουν. Ο καθένας προσπαθεί με νύχια και με δόντια να ζήσει την οικογένεια του, να δει το σπίτι του. Είναι λίγοι εκείνοι που βλέπουν παραπέρα. Ένα λουλούδι δεν φέρνει την Άνοιξη. Δεν αρκεί». (Β.Ι. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0014)

Κάποιοι πιο αισιόδοξοι αναγνωρίζουν ότι «σκεπτόμενοι πέρα από τον εαυτό μας» έχουμε ελπίδα ως κοινωνία, αλλά κάτι τέτοιο απαιτεί χρόνο και απαιτητικές διεργασίες μετάβασης. Αναγνωρίζουν δε, ως κομβικό τον ρόλο του τοπικού στοιχείου, την ενεργοποίηση του περιγύρου και της γειτονιάς. Ο τοπικός προσανατολισμός είναι άλλωστε εμφανής στη δραστηριοποίηση των εθελοντών στις δημοτικές δομές όπως και ο τοπικός χαρακτήρας των κοινωνικών δράσεων που αναπτύσσονται.

«Πιστεύω ότι αρκετός κόσμος ειδικά νέοι άρχισαν να ευαισθητοποιούνται πέρα από τα υλικά. Κάτι αρχίζει να γίνεται. Είναι βέβαια μειοψηφία. Δεν αλλάζουν τα πράγματα από τη μια μέρα στην άλλη. Έστω και το ελάχιστο να κάνει κάποιος, μετράει. Η κρίση έχει ενισχύσει την ατομικότητα επικίνδυνα. Είναι μια κατάσταση όπου ο καθένας θα δείξει το πραγματικό του πρόσωπο». (Τ.Α. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0016)

«Μας πήρε 30 χρόνια να φτάσουμε σε αυτό το επίπεδο ατομικισμού και αλλοτριώσης. Πώς να αποδομηθεί όλο αυτό; Γαλουχήθηκαν γενιές και γενιές με αυτή τη στάση ζωής. Εμείς πρέπει να ξανά εκπαιδευτούμε, να θυμηθούμε ότι δεν ήμαστε μόνο άτομα αλλά μέλη της κοινωνίας. [...] Προσωπικά, θεωρώ ότι όλα είναι πολιτική. Τα τελευταία χρόνια πιστεύω ότι οι λύσεις θα έρθουν από τις τοπικές κοινωνίες, μέσα από την ενεργοποίηση τους. Ότι ήρθε από πάνω, κεντρικά με απογοήτευσε». (Β.Σ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0026)

«Ναι, πιστεύω ότι τώρα υπάρχει μεγαλύτερη ένωση. Επειδή όλοι, άλλος λιγότερο άλλος περισσότερο έχουμε επηρεαστεί από την κρίση, έχουμε γίνει πιο συνειδητοποιημένοι, πιο ευαίσθητοι. Για αυτό συνήθως αυτοί που βοηθάνε είναι αυτοί που έχουν ένα βίωμα στέρησης ή έχουν πληγεί από την κρίση. Είναι αυτοί που έχουν νιώσει πως είναι να λείπει κάτι. Άνθρωποι που κοιτάζουν μόνο τον εαυτό τους υπήρχαν και θα υπάρχουν πάντα. Δεν είναι κάτι πρωτότυπο». (Κ.Π. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0020)

Αρκετοί από τους ερωτώμενους αναφέρθηκαν, σε παρελθόντα μοντέλα κοινωνικής οργάνωσης πιο συνεκτικά και αλληλέγγυα, αναπολώντας τις ανθρώπινες σχέσεις που αναπτύσσονταν στις γειτονιές της Ελλάδας των δεκαετιών του 1950-1960. Στο λόγο τους αναγνωρίζεται ως βασικό συνεκτικό στοιχείο η ύπαρξη ομοιογένειας μεταξύ των μελών του συνόλου, παραπέμποντας στη *μηχανική αλληλεγγύη* του Durkheim.

«Στο παρελθόν υπήρχαν πιο αγαπημένες κοινωνίες. Στη δεκαετία που εγώ μεγάλωσα του 50 μέχρι το 65, όλοι νοιαζόμασταν. Θεωρώ ότι επειδή οι άνθρωποι εκείνης της εποχής ήταν στο ίδιο οικονομικό επίπεδο ήταν πιο ενωμένοι. Θυμάμαι ως παιδί στην Αργυρούπολη τα σπίτια δεν είχαν μάντρες, όταν περίσσευε χρήμα και χτίσανε μάντρες, άρχισε η αποξένωση». (Σ.Ι. εθελοντής, κωδ. Συνέντευξης 0018)

«Ναι βέβαια! Στο παρελθόν τι γίνονταν; Είχες οπτική επαφή με τον γείτονα παλιότερα! Τώρα έχουμε αποξενωθεί, ειδικά στις πόλεις. Υπάρχει μεγάλη ανομοιογένεια, κάποιες φορές δεν ξέρεις πώς να επικοινωνήσεις. Βέβαια, βρίσκεται τρόπος αν υπάρχει διάθεση. Η ανθρωπιά δεν έχει να κάνει με τη διαφορετικότητα». (Α.Κ. ωφελούμενος, κωδ. Συνέντευξης 0024)

Η ελπίδα για μια καλύτερη κοινωνία τέλος, φαίνεται να επενδύεται στις επερχόμενες γενιές και στην εκπαίδευση τους μέσα από τα μαθήματα ζωής που δίνει η ίδια η κρίση.

«Η ενασχόληση μου με τον εθελοντισμό, επηρεάζει τη στάση των παιδιών μου. Άρα μέσα από το δικό μου παράδειγμα μαθαίνουν –μπορεί να μη φαίνεται άμεσα η επίδρασή του– αλλά εγώ είμαι σίγουρη ότι διαμορφώνει τη συμπεριφορά των παιδιών μου, που ήδη νοιάζονται για το περιβάλλον και τα αδέσποτα». (Τ.Α. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0016)

«Η αλληλεγγύη, η ανθρωπιά είναι μια στάση που πρέπει να εξαπλωθεί. Θεωρώ ότι μπορούμε να ελπίζουμε στα παιδιά μας εάν τα διαπαιδαγωγήσουμε με ένα όραμα. Όχι το όραμα ότι όλα είναι σίγουρα και καλά». (Π.Ε. ωφελούμενη, κωδ. Συνέντευξης 0025)

«Θέλει χρόνο η αλλαγή νοοτροπίας. Έχει αρχίσει όμως να δουλεύει. Το βλέπω στα παιδιά μας, που ήταν μικρά όταν ξεκίνησε η κρίση οπότε μάθανε να πορεύονται μέσα από αυτή την κατάσταση. Τα μηνύματα στα παιδιά είναι 'Βοηθάμε..θα αρκεστούμε σε αυτά που μπορούμε, λέμε ευχαριστώ και αν έχουμε εμείς προσφέρουμε και σε κάποιον που δεν έχει'. Η κόρη μου έχει φίλες που διέκοψαν τις ξένες γλώσσες γιατί οι γονείς τους είναι άνεργοι. Βλέπει τι γίνεται. Αυτό νομίζω θα μας βοηθήσει να αλλάξει κάτι. Οι αλλαγές θα διαφανούν μέσω των επόμενων γενιών. Τα παιδιά των οικογενειών που βιώνουν τις συνέπειες της κρίσης. Γιατί υπάρχουν άλλες οικογένειες που δεν διαπαιδαγωγούν με βάση τις αξίες της αλληλεγγύης. Ελπίζω τα παιδιά μας να ζήσουν πιο ουσιαστικά». (Κ.Ρ. εθελόντρια, κωδ. Συνέντευξης 0013)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι ενδείξεις, σε γενικές γραμμές συντείνουν στο συμπέρασμα ότι το τοπίο της κοινωνικής αλληλεγγύης στην Ελλάδα της κρίσης, έχει διακινηθεί. Η αναπροσαρμογή των εκφράσεων της αλληλεγγύης στις μέρες μας μέσα από τυπικούς και άτυπους σχηματισμούς, συνδέεται αναμφίβολα, με τις επείγουσες κοινωνικές προτεραιότητες που έχουν ανακύψει λόγω της πιεστικής οικονομικοκοινωνικής συγκυρίας. Η κρίση φαίνεται να ανακινεί πληθώρα δυνάμεων καθώς γίνεται αντιληπτή τόσο ως καταστροφικό πλήγμα στις ζωές των ανθρώπων όσο και ως πρόκληση αποδόμησης μιας σαθρής νοοτροπίας που συνέβαλε στη δημιουργία της τρέχουσας κατάστασης.

Η ανάδυση νέων δράσεων αλληλεγγύης επεκτείνεται σε ποικίλλα πεδία κυρίως τοπικού προσανατολισμού και σε αρκετές περιπτώσεις αποσκοπεί πέρα από την κάλυψη βασικών ανθρώπινων αναγκών, στην πλαισίωση των ατόμων και την ενδυνάμωση της ιδιότητας τους ως ενεργά κοινωνικά υποκείμενα.

Η έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, όπως αποτυπώνεται κυρίως μέσα από την εμπειρική προσέγγιση, αντανακλά την ανταπόκριση σε ένα έλλειμμα, υπό συνθήκες διακύβευσης κάποιου δικαιώματος ή αγαθού. Τα βασικά κίνητρα της αλληλεγγύας συμμετοχής σε γενικές γραμμές, εδράζονται σε μια κοινή πεποίθηση αξιών, όπως η αγάπη για τον συνάνθρωπο, η αλληλοστήριξη, το συνεργατικό πνεύμα και το πάθος της προσφοράς. Οι αποχρώσεις τους όμως κυμαίνονται επηρεαζόμενες από επιμέρους λειτουργίες σε προσωπικό και συλλογικό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό, η ανιδιοτέλεια δεν είναι πάντα δεδομένη καθώς συχνά διαπλέκονται προσωπικές φιλοδοξίες ή άλλες σκοπιμότητες. Τα αποκομιζόμενα οφέλη είναι πολλαπλά και αφορούν με την έννοια της ανταποδοτικότητας, όλους τους εμπλεκόμενους. Δεν αποφεύγεται ωστόσο η κατάχρηση των παρεχόμενων υπηρεσιών από πολίτες, οι οποίοι υιοθετώντας συμπεριφορά «λαθρεπιβάτη» επωφελούνται ή απλά βολεύονται, με πρόσχημα τις συνέπειες της κρίσης.

Συμπληρωματικά επισημαίνεται ότι η παράλληλη αναγνώριση ως σημαντικού κινήτρου για αλληλέγγυα δράση, αυτό της συλλογιστικής αντιπαράθεσης προς την υφιστάμενη κατάσταση συνδέεται με τη μαρξιστική θεώρηση της έννοιας της κοινωνικής αλληλεγγύης και αποτυπώνεται κυρίως στην αυτό-οργανωμένη ενεργοποίηση των πολιτών.

Τα στοιχεία που ευνοούν την καλλιέργεια της ενεργούς πολιτειότητας φαίνεται να πληρούνται, όπως ήδη θίχτηκε, περισσότερο σε εξωθεσμικές μορφές αλληλέγγυας δραστηριοποίησης και όχι τόσο στις τυπικές δομές αλληλεγγύης. Ως τέτοια, με αφορμή τη φιλοσοφία οργάνωσης του Μ.Κ.Ι.Ε., μπορούν να αναγνωριστούν η υιοθέτηση των αρχών της μη χρηματοδότησης, της μη θεσμοθέτησης, της ανυπαρξίας διαφημιζόμενων χορηγών και του επαναπροσδιορισμού των σχέσεων ωφελούμενου - εθελοντή, ασθενή και ιατρού. Επιπλέον καινοτόμα χαρακτηριστικά αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας του κοινωνικού ιατρείου, είναι η εφαρμογή διαδικασιών άμεσης δημοκρατίας, η συναπόφαση και η έλλειψη τυπικής ιεραρχίας. Η προσωπική συνεισφορά των δραστηριοποιημένων πολιτών, υπό αυτές τις προϋποθέσεις, πέρα από την παραγωγή κοινωνικού έργου συνδέεται συχνά με την κριτική πολιτική στάση και τη συλλογική έμπρακτη επιδίωξη ενός βελτιωμένου συστήματος κοινωνικής οργάνωσης, μέσα από δράσεις διαμαρτυρίας, καταγγελιών και ευαισθητοποίησης. Η φροντίδα έτσι παρέχεται συμπληρωματικά, χωρίς πρόθεση υποκατάστασης της αναγκαίας κρατικής μέριμνας, ενώ εναντιώνεται στην εμπορευματοποίηση του αγαθού της υγείας και αποκτά ξεκάθαρο πολιτικό χαρακτήρα.

Αν και ως άτυπο πλαίσιο το Μ.Κ.Ι.Ε. φαίνεται να πληροί τις προϋποθέσεις ανάπτυξης συλλογικής συνείδησης και πολιτικής ενεργοποίησης των ατόμων, το αποτέλεσμα, μέσα από την οπτική των συμμετεχόντων στην έρευνα, δεν δικαιώνει την προσδοκία της εκτεταμένης πολιτικής αφύπνισης και κοινωνικής χειραφέτησης. Αναμφίβολα πρόκειται για μια δομή αλληλεγγύης με μεγάλη αναγνωρισιμότητα τόσο εντός όσο και εκτός χώρας. Το επιτελούμενο έργο αποτυπώνεται ποσοτικά στον τεράστιο αριθμό των εξυπηρετούμενων και το πλήθος των ενεργών εθελοντών. Οι επιδράσεις όμως της ασκούμενης αλληλεγγύης δεν φαίνεται να διαθέτουν καθοριστική δυναμική ως προς την αλλαγή νοοτροπίας ή στάσης των συμμετεχόντων –πέρα ίσως από μεμονωμένες περιπτώσεις– και να εξασφαλίζουν σαφή κοινωνικό αντίκτυπο.

Από την άλλη, η προώθηση της αλληλεγγύης και του εθελοντισμού μέσα από τυπικά οργανωμένες δομές των Δήμων, της Εκκλησίας ή άλλων θεσμοθετημένων φορέων της κοινωνίας των πολιτών, δεν επενδύεται τόσο στον κριτικό προβληματισμό και την πολιτική ενεργοποίηση των συμμετεχόντων. Περισσότερο θα συμπεράινε κανείς, αξιοποιείται εργαλειακά, για την ικανοποίηση άμεσων κοινωνικών αναγκών. Συνάμα λειτουργεί ως υποκατάστατο αναπλήρωσης των ανεπαρκειών της αφυδατωμένης από πόρους και ευρηματικότητα, προνοιακής πολιτικής ή προκειμένου

να εξυπηρετηθούν άλλες σκοπιμότητες, αξιοποίησης π.χ. ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων.

Αντιμετωπίζοντας κριτικά τον τρόπο παροχής της υλικής βοήθειας από τις αντίστοιχες δομές αλληλεγγύης του Δήμου Ελληνικού – Αργυρούπολης επιβεβαιώνεται ότι η εστίαση αφορά πρωτίστως στην ανακούφιση βασικών αναγκών των κατοίκων του Δήμου που έχουν πληγεί από την κρίση. Η αξιοποίηση της εθελοντικής εργασίας γίνεται συμπληρωματικά προς την ενασχόληση των υπαλλήλων καλύπτοντας σημαντικά κενά στελέχωσης. Οι εθελοντές λειτουργούν αλληλέγγυα προς τους συμπολίτες τους, προσφέροντας σημαντικό έργο και στήριξη, ενώ ταυτόχρονα συνδράμουν στην υλοποίηση της σχεδιαζόμενης κοινωνικής πολιτικής από την εκάστοτε Δημοτική Αρχή. Σε μικρογραφία, θα συμπεραίναμε ότι αποτυπώνεται η προσπάθεια του ίδιου του κράτους να εντάξει το απόθεμα προνοιακού εθελοντισμού και την αλληλέγγυα δραστηριοποίηση των πολιτών σε μια στρατηγική αντιμετώπισης των διογκούμενων αναγκών και αναπλήρωσης των ελλειμμάτων του.

Ως προς τους ωφελούμενους, αξίζει να επισημανθεί ότι η ενθάρρυνση της ενεργής συμμετοχής τους καθώς και η ενδυνάμωση τους ώστε να αποκτήσουν κοινωνική και οικονομική αυτάρκεια, παραμένει ανεπαρκής. Η ανυπαρξία προσδιορισμένου υποστηρικτικού πλαισίου μέσω της ενεργοποίησης π.χ. πολιτικών απασχόλησης σε συνδυασμό με τις μεμονωμένες, αποσπασματικές προσπάθειες των επαγγελματιών που συμμερίζονται την παραπάνω θέση, φαίνεται ότι οδηγούν στο ανάλογο αδύναμο αποτέλεσμα. Υπό αυτές τις συνθήκες, δεν επιδιώκεται εμπρόθετα από καμία πλευρά, η ανάπτυξη κριτικής πολιτικής στάσης ή διεκδίκησης εναλλακτικών ως προς τις συνθήκες που οδήγησαν στις διαμορφούμενες πιεστικές κοινωνικές ανάγκες.

Σημαντικό ρόλο ως προς την περιγραφόμενη κατάσταση διαδραματίζει αναμφίβολα η απουσία ενός καθολικού δικτύου κοινωνικής προστασίας και η ύπαρξη σοβαρών ελλειμμάτων από πλευράς κρατικών υπηρεσιών ως προς την αποτελεσματική αντιμετώπιση των σύγχρονων απαιτητικών προκλήσεων. Συνθήκη που απεικονίζεται στην έντονη απογοήτευση, το έλλειμμα εμπιστοσύνης και την αποστασιοποίηση που εκφράζεται από τους πολίτες απέναντι σε ένα ανεπαρκές κράτος πρόνοιας. Η συρρίκνωση των κοινωνικών δικαιωμάτων συνδεδεμένη με την απόσυρση του κοινωνικού κράτους, οδηγεί σε σημαντική εξασθένηση και τα πολιτικά δικαιώματα,

καθώς «χωρίς κοινωνικά δικαιώματα ένας μεγάλος αριθμός ατόμων θεωρεί τα πολιτικά του δικαιώματα άχρηστα και ανάξια της προσοχής του» (Bauman 2009:113-114).

Οι ετερόκλητες τάσεις όπως καταγράφονται, μέσα από την εμπειρική προσέγγιση της παρούσας μελέτης, αποτελούν ψηλαφίσεις της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας γύρω από το αναδυόμενο τοπίο της κοινωνικής αλληλεγγύης. Έξι χρόνια μετά την επίσημη έναρξη της «ελληνικής κρίσης», η υφιστάμενη ανανέωση της κοινωνικής αλληλεγγύης μέσα από συλλογικές συσπειρώσεις, αποτελεί ένδειξη κοινωνικής αντίδρασης και απόπειρας αναπροσαρμογής στις νέες συνθήκες. Την ίδια στιγμή, η προοπτική διαμόρφωσης μιας νέας κοινωνικής δυναμικής, όπως καταγράφεται μέσα από τον λόγο της πλειοψηφίας των συμμετεχόντων στην έρευνα, παραμένει αμφίβολη. Αυτό εν μέρει μπορεί να οφείλεται στη συνύπαρξη πλήθους αντιφατικών κοινωνικών κατευθύνσεων. Ο κατακερματισμός της κοινωνίας, η απουσία συλλογικού οράματος, η ακραία κοινωνική απομόνωση, οι έντονες ανισότητες, η απουσία ελπίδας και πίστης ότι τα πράγματα μπορούν να βελτιωθούν, η ενίσχυση της ατομικότητας και η διεύρυνση της ετερογένειας, χωρίς αμφιβολία, αποδυναμώνουν τον αντίκτυπο της εκφραζόμενης κοινωνικής αλληλεγγύης. Σε ένα ευμετάβλητο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον όπου η ατομικότητα κυριαρχεί, η ευαλωτότητα εντείνεται. Όπως πολύ εύστοχα επισημαίνει ο Bauman «Ανυπεράσπιστοι απέναντι στην παγκόσμια δίνη, οι άνθρωποι κρατιούνται πιο σφικτά από τους εαυτούς τους, κι όσο περισσότερο κρατιούνται από τους εαυτούς τους, τόσο πιο ανυπεράσπιστοι τείνουν να γίνονται» (2009:142).

Το επιτακτικό ερώτημα σχετικά με το αν τελικά οι επιδράσεις της κοινωνικής αλληλεγγύης στα συμμετέχοντα άτομα και την κοινότητα ευρύτερα, μπορούν να επιφέρουν κοινωνικές αλλαγές ενισχύοντας τη συλλογική – πολιτική συνείδηση, δεν είναι εύκολο να απαντηθεί. Εκείνο που μπορεί να κατατεθεί με σχετική βεβαιότητα είναι ότι διανύουμε μια φάση επίπονης μετάβασης από μια πρότερη σε μια ακόλουθη, μη προβλέψιμη κοινωνική συνθήκη. Στο πλαίσιο αυτό, είναι ίσως πολύ νωρίς για να εκτιμηθεί αξιόπιστα ο αντίκτυπος της επικαιροποιημένης αλληλεγγύης σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτειακό επίπεδο.

Με δεδομένο πλέον ότι οι επιπτώσεις της κρίσης έχουν επηρεάσει κάθε πτυχή της ζωής μας, απειλώντας την κοινωνική συνοχή, την ύπαρξη μας δηλαδή ως κοινωνικό σύνολο, μένει να δούμε εάν ουσιαστικά θα θελήσουμε συλλογικά «να πάρουμε την κατάσταση στα χέρια μας». Η κοινωνία μας έζησε τις τελευταίες δεκαετίες βασιζόμενη

σε ένα μοντέλο *δανεικής ευημερίας* που συνεχώς απέκλινε από την υπόλοιπη Ευρώπη και μοιραία χρεοκόπησε. Γίνεται προφανές ότι απαιτείται συνολικά επαναπρογραμματισμός νοοτροπίας, ιδεών στάσεων και δράσεων προκειμένου η κρίση να αποτελέσει αφορμή κριτικής θεώρησης και κατ' επέκταση, να αξιοποιηθεί ουσιαστικά ως ευκαιρία αυτοβελτίωσης και κοινωνικής μετεξέλιξης. Η κοινωνική αλληλεγγύη δύναται –εάν δεν εξαντληθεί ως μηχανισμός συμφερόντων ή έκτακτης ανάγκης– να αποτελέσει ένα ευέλικτο όχημα συλλογικής ενδυνάμωσης της κοινωνικής και πολιτικής ταυτότητας των ατόμων. Οι υπαρκτές συλλογικές ζυμώσεις ευνοούν αναμφίβολα την έκφραση ενός ρεαλιστικού αντίλογου απέναντι στον ανεπαρκή και μη δίκαιο χαρακτήρα των κατεστημένων πρακτικών. Τα αποτελέσματα τους, ωστόσο απαιτούν χρόνο και μια δυναμική κοινωνικής επέκτασης, που προς το παρόν δεν είναι αποτυπώσιμη. Η αλληλεγγύη στην επικαιροποιημένη της μορφή, καλείται να ανακαλέσει τα *οργανικά της χαρακτηριστικά* κατά τον Durkheim, να εμπεριέξει την ηθική της διάσταση και να θέσει στο επίκεντρο τον άνθρωπο-πολίτη ως συνειδητά δρών υποκείμενο.

Αποτελεί κοινή πεποίθηση ότι ρεαλιστική ελπίδα για την ελληνική κοινωνία ίσως μπορέσει να γεννηθεί, μόνο με μια αφύπνιση που θα πάρει τη μορφή συλλογικών συσπειρώσεων. Η προάσπιση της κοινωνικής δικαιοσύνης, η καταπολέμηση των ανισοτήτων, η επιδίωξη της κοινωνικής ευημερίας και η βιωσιμότητα της κοινωνικής συνοχής συνθέτουν εν τέλει την ουσία και τους στόχους κάθε συλλογικότητας, στον πυρήνα της αληθινής κοινωνικής αλληλεγγύης.

Σ' αυτόν τον κόσμο, που ολοένα στενεύει, ο καθένας μας χρειάζεται όλους τους άλλους. Πρέπει να αναζητήσουμε τον άνθρωπο, όπου και να βρίσκεται.

Γ. Σεφέρης, από την ομιλία του στη Σουηδική Ακαδημία.

Βιβλιογραφία

- Αλεξανδρόπουλος, Στ. (2001), *Θεωρίες για τη συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα*, Αθήνα: Κριτική.
- Άρεντ, Α. (2006), *Για την Επανάσταση*, μτφ. Στουπάκη, Α. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 101-120.
- Αφουξενίδης, Α. (2015), «Η κοινωνία πολιτών στην εποχή της κρίσης», στο *Πολιτικό Πορτραίτο της Ελλάδας*, επιμ. Γεωργαράκης, Ν.Γ. & Δεμερτζής, Ν. Αθήνα: Gutenberg & Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών σελ.317-336.
- Βενιέρης, Δ. (2015), *Κοινωνική Πολιτική Έννοιες & Σχέσεις*, Αθήνα: Τόπος.
- Bierhoff, H. W. & Kupper, B. (1999) in *Solidarity*, ed. by Middleton, D. & Radley, A.R. (1988), *Ideological Dilemmas*, London: Sage Publications
- Βουγιούκα, Α. (2014), *Νέες κοινωνικές ανάγκες. Νέες προσεγγίσεις κοινωνικής πολιτικής. Συμμετοχή και ενδυνάμωση των Κοινωνικών και Προνοιακών Υποκειμένων*, Κ.Π. Equal Αναπτυξιακή Σύμπραξη «Συγκλίσεις».
- Γιαννίτσης, Τ. & Ζωγραφάκης, Σ. (2016), *Ανισότητες, Φτώχεια, Οικονομικές Ανατροπές στα χρόνια της κρίσης*, Αθήνα: Πόλις.
- Crow Gr., (2002), *Social solidarities, theories, identities and social change* Buckingham: Open University.
- De Beer, P. & Koster, F. (2009), *Sticking Together or Falling Apart? Solidarity in an Era of Individualization and Globalization*, Amsterdam: Amsterdam University Press
- Durkheim, E. (1984), *The Division of Labour in Society*, New York: The Free Press
- Ειδική Συνεδρία Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, (2012), *Νέα Φτώχεια & Κοινωνικός Αποκλεισμός*, επιμ. Μπαλούρδος, Δ. & Πετράκη, Μ. Αθήνα: Δ/νση Εκδόσεων & Εκτυπώσεων της Βουλής των Ελλήνων.
- Hechter, M., (1987), *Principles of Group Solidarity*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Ιωσιφίδης, Θ. (2008), *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα: Κριτική.
- Καστοριάδης, Κ. (2000), *Η άνοδος της ασημαντότητας*, Αθήνα: Ύψιλον
- Komter, A. (1998), *Social Solidarity and the gift*, UK: Cambridge University Press.
- Ματσαγγάνης, Μ.(2011) *Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς*, Αθήνα: Κριτική.

- Μπάουμαν, Ζ. (2009), *Ρευστοί Καιροί. Η ζωή την εποχή της αβεβαιότητας*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Μπουζιούρη, Μ. & Πίγκου – Ρεπούση, Μ. (2014) *Αλληλέγγυες Κοινωνικές Δομές και Πρακτικές στον Αστικό Ιστό: Νέες Μορφές Πολιτειότητας στην Αθήνα της Κρίσης*, Επιστημονική Μελέτη, Αθήνα:Κοινοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση.
- Μπουρίκος, Δ. (2013), *Κοινωνική Αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης: νέο κύμα ανάδυσης της κοινωνίας των πολιτών ή εμπέδωση της κατακερματισμένης κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη;* Ερευνητικό κείμενο Νο.3/ Απρίλιος 2013, Παρατηρητήριο για την κρίση/ ΕΛΙΑΜΕΠ.
- Μπουρίκος Δ. & Σωτηρόπουλος Δ. (2014), *Οικονομική Κρίση, Κοινωνική Πρόνοια και Κοινωνία των Πολιτών* Ερευνητικό Κείμενο / Μάρτιος 2014, Παρατηρητήριο για την Κρίση / ΕΛΙΑΜΕΠ.
- Porta D. & Diani M., (2010) *Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή*, πρόλογος – επιμέλεια: Σεφεριάδης Ι.Σ., Αθήνα: Κριτική.
- Πολυζωίδης, Π. (2006) *Εθελοντισμός στην κοινωνική προστασία* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πουλόπουλος, Χ. (2014), *Κρίση, Φόβος και Διάρρηξη της Κοινωνικής Συνοχής*, Αθήνα: Τόπος.
- Reshaur, K. (1992), *Concept of Solidarity in the Political Theory of Hannah Arendt*, in *Canadian Journal of Political Science*, (Dec. 1992), Vol.25, No 4.
- Ρομπόλης, Σ. (2013), *Οικονομική Κρίση και Κοινωνικό Κράτος*, Κοινωνική Πολιτική, τεύχος 1.
- Spicker, P. (2004), *Το Κράτος Πρόνοιας*, (επιμ. Σακελλαρόπουλος, Θ. Βενιέρης, Δ.) Αθήνα: Διόνικος
- Sterno, S. (2004), *Solidarity in Europe: The history of an idea*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Φερόνας, Α. (2015), «Αναζητώντας την Κοινωνική Αλληλεγγύη σε ραγδαία μεταβαλλόμενες κοινωνίες», Πρακτικά *Η ελληνική κοινωνία στο σταυροδρόμι της κρίσης – Πέντε χρόνια μετά - 5^ο Τακτικό Συνέδριο της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας ΕΚΕ*, 10-12 Δεκεμβρίου 2015, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ, Αθήνα, Ελλάδα.

Διαδικτυακές Πηγές

<http://www.mkiellinikou.org> [accessed 10 August 2016]

<http://www.onmed.gr/ygeia-politiki/item/339649-i-ellada-ftoxopoieitai-epikindyna---stoixeia-sok-tis-elstat#ixzz45e42JyfW> [accessed 05 April 2016]

<http://www.eek.gr/index.php/self-organization/2265-iatreia-kai-farmakeia-koinonikis-allileggyis-esties-antistasis-stin-anthropistiki-katastrofi> [accessed 26 March 2016]

[http://crisisobs.gr/m%](http://crisisobs.gr/m%20) [accessed 03 April 2016]

Φιλανθρωπία και Αλληλεγγύη, Ομιλία του καθηγητή του Τμήματος Νομικής του ΑΠΘ Κώστα Σταμάτη στο συνέδριο Εκκλησία και Αριστερά, πηγή:
<http://blogs.auth.gr/moschosg/>

Γκέκας Ρ., (2014) *Τα οικονομικά των Δήμων*, Σεμινάρια ενημέρωσης νέων αιρετών ΥΠ ΕΣ-ΚΕΔΕ, ΕΕΤΑΑ

http://web3.eetaa.gr/hmerides2014/yliko/eis_oikonomika_ton_dimon.pdf [accessed 12 May 2016]

<http://www.localit.gr/archives/111764> [accessed 1 July 2016]

<http://www.gsee.gr/wp-content/uploads/2016/03/> [accessed 11 June 2016]

<http://www.ekke.gr/ess> [accessed 14 June 2016]

<http://www.bankofgreese.gr/BogEkdoseiw/NomPol20152016.pdf> [accessed 5 November 2016]

<http://www.kathimerini.gr/775998/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/kratos-pronoias-en-mesw-krishs> [accessed 9 November 2016]

<http://www.solidaritynetworks.gr> [accessed 5 September 2016]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα Α: Οδηγοί συνεντεύξεων

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΓΙΑ ΕΘΕΛΟΝΤΕΣ / ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ ΤΩΝ ΔΟΜΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Όνομα – Επώνυμο.....

Ηλικία.....

Εργασιακή Κατάσταση.....

Οικογενειακή Κατάσταση.....

Επίπεδο Σπουδών.....

Τόπος Καταγωγής & Κατοικίας.....

ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Σε ποια/ες δράση-ες/δομή-ες Κοινωνικής Αλληλεγγύης συμμετέχετε ως εθελοντής / υποστηρικτής αυτή την περίοδο; Με τι ασχολείσθε;

Πόσο συχνά συμμετέχετε στις παραπάνω δραστηριότητες; Πόσο καιρό συνολικά συνεισφέρετε ως εθελοντής/ντρια στα παραπάνω;

Από πού ενημερωθήκατε για τη /τις συγκεκριμένες δομές/δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης;

Στο παρελθόν, έχετε προσφέρει εθελοντική εργασία στηρίζοντας δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης; Αν ναι, ποιες ήταν αυτές;

Τι σας αρέσει και τι ενδεχομένως σας δυσκολεύει, κατά την εθελοντική σας ενασχόληση;

ΚΙΝΗΤΡΑ & ΑΝΑΓΚΕΣ ΓΙΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Πως αποφασίσατε να συμμετάσχετε ως εθελοντής / υποστηρικτής σε δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης; Τι σας κινητοποίησε;

Σε ποιες προσωπικές σας ανάγκες απαντά η εθελοντική σας δραστηριοποίηση;

Ποιες κοινωνικές ανάγκες (του συνόλου, της κοινότητας) εξυπηρετεί, κατά τη γνώμη σας, η έκφραση αλληλεγγύης μέσα από την εθελοντική εργασία και προσφορά;

ΟΦΕΛΗ & ΑΝΤΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ποια εκτιμάτε ότι είναι τα οφέλη (άμεσα και έμμεσα) μέσα από αυτή την ενασχόληση για εσάς;

Τι αντίκτυπο έχει κατά τη γνώμη σας, στην κοινότητα, η συμμετοχή εθελοντών πολιτών σε αλληλέγγυες δράσεις;

Είστε αυτή την περίοδο ή στο παρελθόν υπήρξατε ωφελούμενος από δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης; Αν ναι, ποιες ήταν αυτές;

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΣΚΟΥΜΕΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΡΙΣΗΣ

Πως αξιολογείτε τις προνοιακές πολιτικές που εφαρμόζει το Κράτος σε σχέση με τις τρέχουσες κοινωνικές ανάγκες, όπως τις αντιλαμβάνεστε;

Πως εκτιμάτε την υλοποίηση δράσεων και προγραμμάτων Κοινωνικής Αλληλεγγύης από το Δήμο Ελληνικού – Αργυρούπολης;

Τι θα πρόσφερε κατά τη γνώμη σας, αποτελεσματική κοινωνική στήριξη στους ανθρώπους που δοκιμάζονται λόγω της οικονομικής κρίσης;

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ

Πως αντιλαμβάνεστε την έννοια της Κοινωνικής Αλληλεγγύης και της εθελοντικής προσφοράς, στις μέρες μας;

Πιστεύετε ότι η συλλογική δράση και η κινητοποίηση των ανθρώπων μέσα από τη συμμετοχή σε αλληλέγγυες πρακτικές, μπορούν να αλλάξουν την υπάρχουσα κατάσταση; Αν ναι, με ποιο τρόπο;

Πιστεύετε ότι η οικονομική κρίση στη χώρα μας, τα τελευταία χρόνια, έχει επηρεάσει την εξάπλωση πρωτοβουλιών Κοινωνικής Αλληλεγγύης; Αν ναι, για ποιους λόγους και με ποιο τρόπο;

Επιθυμώ να διατηρήσω την ανωνυμία μου

ΝΑΙ

ΟΧΙ

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΓΙΑ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ & ΔΟΜΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Όνομα – Επώνυμο.....

Ηλικία.....

Εργασιακή Κατάσταση.....

Οικογενειακή Κατάσταση.....

Επίπεδο Σπουδών.....

Τόπος Καταγωγή & Κατοικίας.....

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΟΧΩΝ & ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

Από ποιο/α πρόγραμμα-τα/δράση-ες/δομή-ες Κοινωνικής Αλληλεγγύης υποστηρίζετε αυτό το διάστημα;

Πόσο συχνά υποστηρίζετε ως ωφελούμενος από δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης;

Από πού ενημερωθήκατε για τις συγκεκριμένες δράσεις/παροχές;

Έχετε υποστηριχθεί στο παρελθόν από αντίστοιχες δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης; Ποιες; Για πόσο χρονικό διάστημα συνολικά είστε ωφελούμενος/η;

Η οικογένεια ή άλλα άτομα δίκτυα, όπως οι φίλοι, η γειτονιά, λειτουργούν για εσάς υποστηρικτικά;

ΚΙΝΗΤΡΑ & ΑΝΑΓΚΕΣ ΧΡΗΣΗΣ

Πως αποφασίσατε να αξιοποιήσετε τις δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης; Ποιοι λόγοι σας ώθησαν σε αυτή την απόφαση;

Ποιες ανάγκες καλύπτετε κάνοντας χρήση των συγκεκριμένων υπηρεσιών;

Πως προέκυψαν αυτές οι ανάγκες και από πότε;

ΑΠΟΚΟΜΙΖΟΜΕΝΑ ΟΦΕΛΗ

Ποια είναι τα άμεσα/χειροπιαστά οφέλη που αποκομίζετε ως ωφελούμενος/η των δράσεων Κοινωνικής Αλληλεγγύης που λαμβάνουν χώρα στο Δήμο Ελληνικού – Αργυρούπολης;

Εκτός από τα παραπάνω, εντοπίζετε άλλα οφέλη που διαπιστώνετε να προκύπτουν για εσάς και την οικογένεια σας, ως ωφελούμενος/η/οι των τοπικών δομών και προγραμμάτων Κοινωνικής Αλληλεγγύης;

Εκτιμάτε ότι υπάρχουν επιπλέον οφέλη – πέραν των προσωπικών/οικογενειακών – για την ευρύτερη κοινότητα, όταν συστήνονται στους κόλπους της δράσεις αλληλεγγύης και αλληλοϋποστήριξης; Αν ναι, ποια είναι αυτά;

ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΑΣΚΟΥΜΕΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΡΙΣΗΣ

Πως αξιολογείτε τις προνοιακές πολιτικές που εφαρμόζει το Κράτος σε σχέση με τις τρέχουσες κοινωνικές ανάγκες, όπως τις αντιλαμβάνεστε;

Πως εκτιμάτε την υλοποίηση δράσεων και προγραμμάτων Κοινωνικής Αλληλεγγύης από το Δήμο Ελληνικού – Αργυρούπολης;

Τι θα πρόσφερε κατά τη γνώμη σας, αποτελεσματική κοινωνική στήριξη στους ανθρώπους που δοκιμάζονται λόγω της οικονομικής κρίσης;

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ

Πως αντιλαμβάνεστε την έννοια της Κοινωνικής Αλληλεγγύης και της εθελοντικής προσφοράς, στις μέρες μας;

Πιστεύετε ότι η συλλογική δράση και η κινητοποίηση των ανθρώπων μέσα από τη συμμετοχή σε αλληλέγγυες πρακτικές, μπορούν να αλλάξουν την υπάρχουσα κατάσταση; Αν ναι, με ποιο τρόπο;

Πιστεύετε ότι η οικονομική κρίση στη χώρα μας, τα τελευταία χρόνια, έχει επηρεάσει την εξάπλωση πρωτοβουλιών Κοινωνικής Αλληλεγγύης; Αν ναι, για ποιους λόγους και με ποιο τρόπο;

Θα επιθυμούσατε με τη σειρά σας να υποστηρίξετε, ως εθελοντής/υποστηρικτής αντίστοιχες δράσεις Κοινωνικής Αλληλεγγύης; Σε τι είδους δράσεις και με ποιο τρόπο, θα θέλατε να συνεισφέρετε;

Επιθυμώ να διατηρήσω την ανωνυμία μου

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Παράρτημα Β: Δημογραφικά στοιχεία και στοιχεία συμμετοχής των συνεντευξιζόμενων

Στοιχεία συμμετεχόντων εθελοντών

Κωδικός συνέντευξης 0008: Ημερομηνία διεξαγωγής: 06/09/2016, Τόπος Διεξαγωγής: Μ.Κ.Ι.Ε. Διάρκεια: 47.12, Αρχικά ονόματος: Σ.Ε. Ηλικία: 63 ετών, Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Τριτοβάθμια εκπαίδευση, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Βούλα Αττικής, Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμη με ενήλικα παιδιά, Επαγγελματική Κατάσταση: Συνταξιούχος, Χρονική Διάρκεια Εθελοντικής Συμμετοχής στο Μ.Κ.Ι.Ε: 4,5 έτη

Κωδικός συνέντευξης 0011: Ημερομηνία διεξαγωγής: 06/09/2016, Τόπος Διεξαγωγής: Μ.Κ.Ι.Ε. Διάρκεια: 35.25, Αρχικά ονόματος: Κ.Κ. Ηλικία: 70 ετών, Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Απόφοιτος Εξατάξιου Γυμνασίου, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμη με ενήλικα παιδιά, Επαγγελματική Κατάσταση: Συνταξιούχος, Χρονική Διάρκεια Εθελοντικής Συμμετοχής στο Μ.Κ.Ι.Ε: 5 έτη

Κωδικός συνέντευξης 0013: Ημερομηνία διεξαγωγής: 09/09/2016, Τόπος Διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 42.19, Αρχικά ονόματος: Κ.Ρ. Ηλικία: 40 ετών, Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Απόφοιτος Λυκείου, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμη με ανήλικα παιδιά, Επαγγελματική Κατάσταση: Άνεργη, Χρονική Διάρκεια Εθελοντικής Συμμετοχής στο Κοινωνικό Παντοπωλείο: 13 μήνες

Κωδικός συνέντευξης 0016: Ημερομηνία διεξαγωγής: 13/09/2016, Τόπος Διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 50.02, Αρχικά ονόματος: Τ.Α. Ηλικία: 59 ετών, Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Απόφοιτος Εξατάξιου Γυμνασίου, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμη με ενήλικα παιδιά, Επαγγελματική Κατάσταση: Συνταξιούχος, Χρονική Διάρκεια Εθελοντικής Συμμετοχής στο Κοινωνικό Παντοπωλείο: 2 έτη

Κωδικός συνέντευξης 0017: Ημερομηνία διεξαγωγής: 13/09/2016, Τόπος Διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 48.09, Αρχικά ονόματος: Π.Ν. Ηλικία: 32 ετών, Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Απόφοιτος Λυκείου, Τόπος Καταγωγής: Ιταλία, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή Κατάσταση: Άγαμη, Επαγγελματική Κατάσταση: Άνεργη, Χρονική Διάρκεια Εθελοντικής Συμμετοχής στο Κοινωνικό Παντοπωλείο: 6 μήνες

Κωδικός συνέντευξης 0018: Ημερομηνία διεξαγωγής: 14/09/2016, Τόπος Διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 33.11, Αρχικά ονόματος: Σ.Ι. Ηλικία: 65 ετών, Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Απόφοιτος Τεχνικής Σχολής, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμος με ενήλικα παιδιά, Επαγγελματική Κατάσταση: Συνταξιούχος, Χρονική Διάρκεια Εθελοντικής Συμμετοχής στο Κοινωνικό Παντοπωλείο: 2 έτη

Κωδικός συνέντευξης 0019: Ημερομηνία διεξαγωγής: 16/09/2016, Τόπος Διεξαγωγής: Μ.Κ.Ι.Ε. Διάρκεια: 63.16, Αρχικά ονόματος: Σ.Σ. Ηλικία: 54 ετών, Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Απόφοιτος Λυκείου, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμη με ενήλικα παιδιά,

Επαγγελματική Κατάσταση: Συνταξιούχος, Χρονική Διάρκεια Εθελοντικής Συμμετοχής στο Μ.Κ.Ι.Ε: 5 έτη

Κωδικός συνέντευξης 0023: Ημερομηνία διεξαγωγής: 22/09/2016, Τόπος Διεξαγωγής: Κοινωνικό Φαρμακείο Δήμου, Διάρκεια: 52.00, Αρχικά ονόματος: Α.Ζ. Ηλικία: 48 ετών, Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Απόφοιτος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, Τόπος Καταγωγής: Αλβανία, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμη με ενήλικο παιδί, Επαγγελματική Κατάσταση: Άνεργη, Χρονική Διάρκεια Εθελοντικής Συμμετοχής στο Κοινωνικό Φαρμακείο: 8 μήνες

Κωδικός συνέντευξης 0026: Ημερομηνία διεξαγωγής: 30/09/2016, Τόπος Διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 43.11, Αρχικά ονόματος: Σ.Β. Ηλικία: 49 ετών, Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Απόφοιτος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμη με ενήλικο παιδί, Επαγγελματική Κατάσταση: Οδοντίατρος, Χρονική Διάρκεια Εθελοντικής Συμμετοχής στη Δημοτική Ιματιοθήκη: 9 μήνες

Κωδικός συνέντευξης 0027: Ημερομηνία διεξαγωγής: 30/09/2016, Τόπος Διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Αρχικά ονόματος: Γ.Δ. Ηλικία: 50 ετών, Εκπαιδευτικό Επίπεδο: Απόφοιτος Λυκείου, Διάρκεια: 29.04, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμη με ενήλικα παιδιά, Επαγγελματική Κατάσταση: Οικιακά, Χρονική Διάρκεια Εθελοντικής Συμμετοχής στη Δημοτική Ιματιοθήκη: 9 μήνες

Στοιχεία συμμετεχόντων ωφελούμενων

Κωδικός συνέντευξης 0012: Ημερομηνία διεξαγωγής: 09/09/2016, Τόπος διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 17.32, Αρχικά ονόματος: Μ.Κ. Ηλικία: 58 ετών, Εκπαιδευτικό επίπεδο: Απόφοιτος Δημοτικού, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Ελληνικό Αττικής, Οικογενειακή κατάσταση: Διαζευγμένη με ενήλικο παιδί, Επαγγελματική κατάσταση: Περιστασιακά εργαζόμενη στον ιδιωτικό τομέα, Χρονική διάρκεια χρήσης των υπηρεσιών του Κοινωνικού Παντοπωλείου: 12 μήνες

Κωδικός συνέντευξης 0014: Ημερομηνία διεξαγωγής: 13/09/2016, Τόπος διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 39.05, Αρχικά ονόματος: Β.Ι. Ηλικία: 46 ετών, Εκπαιδευτικό επίπεδο: Απόφοιτος Τεχνικής Σχολής, Τόπος Καταγωγής: Αλβανία, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή κατάσταση: Έγγαμη με τρία ανήλικα παιδιά, Επαγγελματική κατάσταση: Άνεργη, Χρονική διάρκεια χρήσης των υπηρεσιών του Κοινωνικού Παντοπωλείου: 11 μήνες

Κωδικός συνέντευξης 0015: Ημερομηνία διεξαγωγής: 13/09/2016, Τόπος διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 29.17, Αρχικά ονόματος: Κ.Α. Ηλικία: 58 ετών, Εκπαιδευτικό επίπεδο: Απόφοιτος Λυκείου, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή κατάσταση: Χήρα με ενήλικα παιδιά, Επαγγελματική κατάσταση: Άνεργη, Χρονική διάρκεια χρήσης των υπηρεσιών του Κοινωνικού Παντοπωλείου: 12 μήνες

Κωδικός συνέντευξης 0020: Ημερομηνία διεξαγωγής: 16/09/2016, Τόπος διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 48.12, Αρχικά ονόματος: Κ.Π. Ηλικία: 45 ετών, Εκπαιδευτικό επίπεδο: Απόφοιτος Επαγγελματικού Λυκείου, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή κατάσταση: Σε διάσταση με ανήλικο παιδί, Επαγγελματική κατάσταση: Άνεργη, Χρονική διάρκεια

χρήσης των υπηρεσιών του Κοινωνικού Παντοπωλείου και του Μ.Κ.Ι.Ε: 19 μήνες και 2 έτη αντίστοιχα

Κωδικός συνέντευξης 0021: Ημερομηνία διεξαγωγής: 22/09/2016, Τόπος διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 25.02, Αρχικά ονόματος: Ζ.Α. Ηλικία: 36 ετών, Εκπαιδευτικό επίπεδο: Απόφοιτος Λυκείου, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Ελληνικό Αττικής, Οικογενειακή κατάσταση: Σε διάσταση με δύο ανήλικα παιδιά, Επαγγελματική κατάσταση: Άνεργη, Χρονική διάρκεια χρήσης των υπηρεσιών του Κοινωνικού Παντοπωλείου και της Δημοτικής Ιματιοθήκης: 12 και 6 μήνες αντίστοιχα

Κωδικός συνέντευξης 0024: Ημερομηνία διεξαγωγής: 26/09/2016, Τόπος διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 46.49, Αρχικά ονόματος: Α.Κ. Ηλικία: 52 ετών, Εκπαιδευτικό επίπεδο: Απόφοιτος Γυμνασίου, Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Αργυρούπολη Αττικής, Οικογενειακή κατάσταση: Σε διάσταση με ενήλικα παιδιά, Επαγγελματική κατάσταση: Άνεργος, Χρονική διάρκεια χρήσης των υπηρεσιών του Κοινωνικού Παντοπωλείου και του Κοινωνικού Φαρμακείου: 2 έτη και 5 μήνες αντίστοιχα

Κωδικός συνέντευξης 0025: Ημερομηνία διεξαγωγής: 26/09/2016, Τόπος διεξαγωγής: Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, Διάρκεια: 39.44, Αρχικά ονόματος: Π.Ε. Ηλικία: 42 ετών, Εκπαιδευτικό επίπεδο: Απόφοιτος Ι.Ε.Κ., Τόπος Καταγωγής: Ελλάδα, Τόπος Διαμονής: Ελληνικό Αττικής, Οικογενειακή κατάσταση: Σε διάσταση με ένα ανήλικο παιδί, Επαγγελματική κατάσταση: Άνεργη, Χρονική διάρκεια χρήσης των υπηρεσιών του Μ.Κ.Ι.Ε., του Κοινωνικού Φαρμακείου και της Δημοτικής Ιματιοθήκης: 1 έτος από το Ιατρείο και 6 μήνες αντίστοιχα